

kovara hunerî, çandî û lêkolînî ya kurdên anatoliya navîn

bîrnebûn

PAYÎZ 2001

14

bîrnebûn

ISSN 1402-7488

TIDSKRIFTEN UTKOMMER 4 NUMMER PER ÅR.
SÊ MEHAN CARÊ DERDIKEVE/ÛÇ AYDA BIR ÇIKAR.

UTGES AV APEC-FÖRLAG AB

HEJMAR 14, PAYÎZ 2001

ANSVARIG UTGIVARE

Ali Çiftçi

REDAKSIYON

Ali Çiftçi, Beki Darı, Dr. Mîkaîlî, Hacı Erdoğan, Mehmet Bayrak,
M. Duran, Muzaffer Özgür, Nuh Ateş, Sefoyê Asê, Vahit Duran

ADRESS

NAVÎŞANA LI SWÊDÊ

Box: 8121, SE 163 08, Salagatan 20 Spånga/Sverige

Telefon: 0046-(0)8-761 81 18 * Telefaks: 0046-(0)8-761 24 90

E-POST

info@birnebun.com

INTERNET

www.birnebun.com

NAVÎŞANA LI ALMANYAYÊ:

M. Özgür

Bîrnebûn Postfach 900348, 51113 Köln/Almanya

Telefaks: 0049-(0)2203-301630

BIHA/FIYATI:

Europa: 10 DM(5 euro) * Türkiye: 5 DM karışılığı TL.

(Bu fiyat eski dergiler içinde geçerlidir)

ABONE (2 yıllık bedeli):

İsveç: 400 SEK • Almanya: 80 DM

TÜRKİYE BANKA HESAP NUMARASI:

F. Yıldız Vakıf Bank Polatlı Şubesi

Hesap No: 00158001 445398272

İSVEÇ HESAP NUMARASI:

(Bîrnebûn) postgiro: 468 65 12-7

ALMANYA HESAP NUMARASI:

M. Özgür, Stichwort "Bîrnebûn" Deutsche Bank-Köln

Konto Nr: 5912662 BLZ: 37070060

BELAVKIRIN / DAĞITIM

Türkiye: Toplum Kitabevi / Remzi İnanç

Bayındır sok. 22/1, 0642 Yenışehir /Ankara

Tel: 0312/434 25 43

Medya Kitapevi/Selahattin Bulut

İstiklal Caddesi, Elhamra Pasajı No: 258/6 Beyoğlu-İstanbul

HOLLANDA

Neçîrvan Qilorî

Tel: 0031-62 4663655

ÇAP / BASKI

Apec-Tryck & Förlag AB

Her nivîskar berpîrsiyarê nivîsa xwe ye. Mafê redaksiyonê heye ku nivîsên ji Bîrnebûnê re tèn, serrast û kurt bike. Nivîsarên ku ji Bîrnebûnê re tèn, ger çap nebin jî li xwedî nayên vegeandin.

Wêneya berg:
Ji hunera Bekir Darî

Naverok/ Îçindekiler

Jin û mêrek ji gundê Kelhasan

NIVÎSÊN BI KURDÎ

- NAMEYÊN XWENDEVANAN/OKUYUCU MEKTUPLAR **3**
CÎNÊ XANIM *M. Şîrîn Dağ* **7**
METELOK **10**
GOTINÊN MEZINAN **12**
BIWÊJ Berhevkar: *Miçê Kate* **13**
STRANÊN FOLKLORÎK Berhevkar: *Mem Xelîkan* **16**
SEWDA YA BER DILÊ MIN XIZAN ŞÎLAN **8**
HENEK **21**
NAVÊN KURDA *Rebenê Celîkan* **22**
ROJEK JI JÎNÎYA DÎNÊ GUND-2 *Nuh Ateş* **29**
GULHEZ Û XÊRXWAZ *Bekir Darî* **32**
SERPÊHATÎKE KURDÊN ANADOLIYA NAVÎN *Rohat Alakom* **46**
XEZÎNEYA ZILAMÊ COTKAR *Adar Jîyan* **48**
ÇÊKIRINA TERMÊN NÛ *Amed Tîgrîs* **50**
ALFABA CELADET BEDIRXAN **51**
"YÊ KU JI ZIMANÊ XWE HEZ NEKE,
JI MILETÊ XWE JÎ HEZ NAKE!" *Amed Tîgrîs* **53**
HERIYA MIYA REŞ *Yusuf Yeşilöz* **55**

TÛRKÇE YAZILAR

- DİLLER YILINDA DEĞİŞMEYEN ZİHNİYET *Nuh Ateş* **57**
DOĞAMIZ ÖLÜYOR *Hüseyin Kişniş* **62**
KUR-MAİTANÎ / KUR-MANC *İ. Eken* **65**
YOBAZLARA, KAFATASÇILARA, NEFESLERİN-DEYİŞLERİN-TÛRKÜLERİN DERSİ:
HER ÇAĞ HER ASIR BİZ VARIZ. *Süleyman Çiltaş (Bathasica Hektor)* **72**
İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ **76**

Xwendevanên delal, di van panzdehbist salên dawî de pir bûyerên girîng û mezin bûn, hêdî bîra meriv têrê nake ku ji bîr bîne. Bi bûyera 11 meha 9an 2001ê ku li bajarên Waşington û Newyorkê, li Amerikayê disa rewşa dinyayê hate guhartin. Ew bûyer û yê ku hîn dibin, berî bi pansdeh an bist salan ba, ancax meriv dikarî di filmên xeyalî de bidita û qet nedihat heyal kirin jî. Lê, îro em dibînin, şerên ku tên kirin ji yê berê hîn barbartirîn tên meşandin. Ji ber ku teknîka herî modern bikartînin. Helbet bûyera ku di 11ê meha 9an de bû, ti kes an hêz yan wela-tek nikare qebl bike. Ji ber ku li hember însanên sivîl ên ku nikarîbûne xwe biparêzin, hat kirin. Em wê bûyerê û herwiha bûyeren wek wê li dijî însanîyetê dibînin. Herwiha em bombebarankirina Afganistanê, ku îro bi sedan însanên sivîl; zarok, jîn kal û pîrên xizan û necar têne kuştin jî, li dijî însanîyetê dibînin.

Gelê me jî gelek dijwarî di wan salên dawî de dît. Bi hezaran însanên me jî hatin kuştin û pir malbat ji cih û warên xwe bi dûr ketin û li welaten Ewropayê de bûn koçber. Tenê em car caran bûyera ku li Helebceyê bû, bînin bîra xwe; em dibînin dehe qat ji bûyera 11ê meha 9an zêdetir însan telef bûn, bajarek hemû bi tabîet û warê xwe ve ji holê hat rakirin. Hem jî bi silahên kîmyewî! Gelo însanîyê ji bo Helebce ci kir? Em wek Kurd, me ci kir? Mixabin, piraniyên me jibîr jî kirine!

Xwendevana/ê heja, dema me ev hejmar derdixist hê jî bombebarankirina Afganistanê di hefteya sisêyan de berdewan bû. Lê, em niha de dizanin ku encama vî şerî, dê bibe sebeba bi hezaran însanên koçer û xizan! Şer jî li ser mesela petrol û gazê ye! Tiştêkî dîn jî ku ev şer dê li paş xwe bihêle, ev jî gotina terorê ye. Niha de hemû zarokên dinyayê bi yek zimanî gotina TERORê fêr bûn!..

Erê, xirakirin pir hêsa ne, em pirê caran bûne şahîdên wê!.. Bi nimûneya 11ê meha

9an, careka din me dît ku ew avahîyên ku bi salan bi keda hezaran însanan ve hatibûn avakirin û herwiha atmosfera ji bo aştiyê ku bi salan xebat hatibû kirin, di hundirê nivsaetekê de hat xirakirin!

Em wek redeksiyona kovara Bîrnebûnê, ev sê sal in, bi çend dost û hevalbendên kovarê, xebata avakirina saziyeke kulturî ji bo parastin û pêşxistina kultur û zimanê kurdî, bi taybetî kurdên Anatoliya Navîn dikin. Bi xêr be, nihayet dawî hat! Di 4ê meha 11an de, dê li Kölnê kongreya xwe cêbike û herwiha bi şahîyêkê ji masmediya re diyar bike. Bila saziya nû ji bo me gîştikan pîroz be!

Ev sazî dê çî bike, dibê ku tê meraq kirin.

Berî her tiştî ew dê ji bo finanskirina karên kulturî îmkanan peyda bike. Ji bo ziman, çand, folklor, dîrok û koçberiyê, hîn kurtirîn lêkolînên akademik bînin kirin û herwiha ji bo kovara Bîrnebûnê hîn bi rêkûpêk û profesyonel derkeve dê piştgirîya kovarê maddî û manevî bêt kirin. Ji bo parastin û pêşxistina ziman û çand, dê li welat û li derveyê welat; di destpêkê de li welatên Ewropa dibistanên kurdî bînin vekirin. Ji bo parastina folklor, çand û dîrok, dê navendên arşîvên Kurdên Anatoliya Navîn bînin avakirin.

Xwendevanên bi rûmet, hûn jî niha pê ve dikarin hem maddî û hem jî manevî çî ji destê we bê, dikarin tev li vê xebatê bibin. Yê ku dikarin maddî yan jî manevî piştgirîya vê xebatê bikin, dikarin bi me re têkevin têkilîyê. Li ba we çî resim an dokumasyon hebînin, hûn dikarin li ser navnişana Bîrnebûnê bişînin.

Di vê hejmarê de jî wek hûn dê bibînin nivîsên kurdî herkû diçe zêde dibin. Herwiha hevalên nû bi berhemên xwe yê nivîskî tev li xebatê dibînin.

Hûn dê di vê hejmarê de jî wek hejmarên din nivîsên lêkolîni, folklorîk û edebî yê balkêş bixwînin!

Heta hejmareka dîn bimînin di xêr û xwaşiyê de!

Ali Çiftçi
ali@birnebun.com

Silavên germ ji we ra!

Hevalên hêja, wexta ku ez di internetê da rastî malpera kovara Bîrnebûnê hatim, dilê min pir şa bû. Ez bi xwe ji dêhê Bekirran li herêma Kûrecîkê / Meletî tême û vê demê jî li Almaniyê dijîm. Her çiçes axê Meletî hêndi nav sinorê welêt da be jî, di nav Kurmancên Meletî û yên Anatolya Navîn de di alî çandî û zimên da pir lihevhatî tê dîtîn. Ango zaravayê Kurmancî yê ku em pê deng dikin, ji zaravayên Anatolya Navîn ne pir dûr e. Weka tê zanin, pir koç ji vê herêmê çê bûne. Bi piranî, yên ku koçkîrin, çûne Sariz/ Qeyseriyê. Li gotinên kal û pîrên me, demekê berê gundê Xiniyan rabûn û koç kirine. Xinî û Harun birayê hev bûne. Lê di nava wan da şer derketiye û Xinî jî ji gundê Harunan bar kiriye Warê Mezin ya Kûrecîkê. Demekê dirêj li wir jîyane û paşê jî ji wir koçî Sarizê kirine. Tê gotin, ku Mezrayê Çorliyan ku li ber deriyê gundê Harunan dijîn, mirovên ku ji ber Xiniyan mayine. Helbet Xiniyan çanda herêma Kûrecîkê bi xwe ve birine Sarizê ye. Piraniya klam û stranên ku li Sarizê tên gotin, li Kûrecîkê jî tên naskirin. Ez mînakê klama "Kanî" didim. Şivan Perwer vê klamê di kasetaya xwe ya "Nazê" de dibêje û wek klama Sarizê dide naskirin. Ev helbet rast e. Lê "Kani" bi eslî xwe li Kûrecîkê çêbûye û li hemû Kûrecîkê bi varyantên cudayî tê naskirin. Ez li piş vê nadim û tenê vê rastiyê ji bo girîngtiya xwe diyar dikim.

Garîp Dost jî klama "kanî" hilgirtiyê kasetaya xwe ye. Li ser kasetê hate diyar kirine, ku ev strana ji Kûrecîkê ye, lê Dost ev strana bi navê "Malan Barkir" daye nasandine. Her çî be jî, ez gelek kêfxweş bûm, ku stranên herêma me wek "Mamadali",

"Warê Mezin" an jî "Kanî" jî di kovara Bîrnebûnê de hatin weşandin. Ji bo vê xebatê ez spasî Mehmet Bayrak, Alî Alxasî û xebatkarên we Bîrnebûnê dikim. Li dawî ne mihum e stranek ji ku bê. Ya mihum di vê rewşa ya bi rîsk, ku gelek çanda me dimire û bi zanayî tê kuştin, ev çanda ji ber mirinê filtandine. Ji bo vê xebatê ez kovara Bîrnebûnê ji bo me gelek girîng dibînim. Bimînin di xêr û xweşiyê da!

Yalçin POLAT

Warê mezin

*Warê mezin warê mezin
Lê diçêrin kar û bizin
Min rindika xwe wenda kir
Orte bi kemer pî bi bazin*

*Ware rindê bê te nabim
Ji kêleka te ranabim
Derd giran im, derd giran im*

*Warê mezin bi zevî kin
Ber bikolin bi kanî kin
Rindikê li obê hana
Ji min ra bi dergistî kin*

*Ware rindê bê te nabim
Ji kêleka te ranabim
Derd giran im, derd giran im*

*Baran barî erdê şil kir
Nav keleman tijî gul kir
Rindikê li gundê hana
Kezeba min tijî kul kir*

*Ware rindê bê te nabim
Ji kêleka te ranabim
Derd giran im, derd giran im*

Herêm: Kûrecîk/ Meletî
Berhevkar: Garîp Dost
Yê ku şandiyê: Yalçin Polat

Merhaba,

Sevgili Bîrnebûn çalışanları uzun süredir göndermeyi düşündüğüm bu mektubu, yanına birkaç deyim, atasözü ve öykü ekleyerek göndermenin daha önemli olduğunu düşünerek geç yazdım.

Dergimizin 7. ve diğer birkaç sayısını bulup okuma imkanım olabildi. Gerçekten yok edilmek istenen Kürt halkının ve de onun kültürünün korunması, yaşatılması noktasında olması gereken bir çalışma. Dergimiz, dil açısından, İç Anadolu Kürt ağzını iyi kullandığı için anlamak konusunda bir güçlük çekmiyoruz. Bunun dışında, İç Anadolu Kürt kültürünün derlenmesi ve korunması konusunda biraz aceleci davranmak gerekir. Çünkü hergün bu değerlerden birazını yitirdiğimizi görüyorum. Sebep olarakta ailelerin ulusal bilinçten yoksun olması ve de dayatılan egemen dil ve kültürün ailelerin işine her alanda daha iyi yaradığı anlayışının son zamanlarda gelişmesidir. Aydın insanların, bu değerlerin korunup geliştirilmesi ve de tekrar halka mal edilmesi sürecinde rol oynayabileceğine inanıyorum. Yine Bîrnebûn'un tanıtılması aşamasında İç Anadolu'lu her Kürdün bunu kendine doğal bir görev sayması gerektiğini düşünüyorum.

Kendi yörem olan Kırşehir'de Kürt köylerinin birer birer asimile olduğunu görmek ve duymak bana gerçekten acı veriyor. Bunun önüne acilen nasıl geçmemiz gerektiğini hala düşünmekteyim (Hacıoğlu, Baraklı köylerinin çocukları tamamen Türkçe konuşuyor ve Kunguş köyü de ailelerin duyarsızlığı nedeniyle yavaş yavaş asimile olmakta).

İç Anadolu Kürtlerinin sesi olan Bîrnebûn'un Avrupa'da değil de bir Haymana'da, bir Cihanbeyli ya da başka bir yerleşim alanında çıkıyor olması bence daha iyi olurdu. Topraklarından koparılmış bir

halkın dergisinin de ondan uzakta çıkıyor olması da beni düşündürüyor. Bîrnebûn'un halkla buluşup, bütünleşmesi açısından bunu önemli görmekteyim.

Bîrnebûn'u takip ettiğim kadarıyla, çok güzel hedeflerle yola çıktığını görüyorum. Bu yolculukta halkımızın sizleri yalnız bırakmayacağına inanıyorum.

Gelecek mektubun ve yazıların KÜRTÇE olması dileğiyle.

Kırşehir'den MİÇİ QATÊ

Merhaba Bîrnebûn okurları

Merhaba İç Anadolu Kürtleri, merhaba yurtsever Kürt insanı, bilmem kaç sayıdır Bîrnebûn okuyorum ve içimde kabaran bir hoşnutluk his ediyorum. Çünkü; kaç yüzyıl önce kendi anavatanından koparılmış ve İç Anadolu'ya yerleşmek zorunda bırakılmış Kürt insanının kendi özünü yitirmediğini, bugüne kadar taşıyabildiğini Bîrnebûn'da okuyorum.

Bu saygıdeğer çalışmasından dolayı da dergiye emek veren insanlara teşekkür ediyorum ve başarılar diliyorum.

Mehmet Ünlüdere

Ben Almanya'nın Stuttgart şehrinde oturan Kulu-Karacadağ kasabasındanım.

Bîrnebûn çıktığından beri özenle takip, edip inceliyorum. Bîrnebûn'un ilk sayısı 1997 yılında elimize geçti. Birkaç tane olmasına rağmen Karacadağ kasabası sakinleri bu güzel dergiye elden ele gezdirerek okuma imkanı buldular. Bu da hem bizim hem de dergi çalışanları için bir eksiklikti.

Geçen hafta 13. sayısı elimize geçti. Okuduktan sonra bizlerin de Bîrnebûn redaksiyonuna yardım etmemiz gerektiğini anladım. Bunu da nasıl yaparız? En azından kendi kaldığım bölgede oturan

yüze yakın Orta Anadolu’lu Kürt ailelerine üç tane dergi değilde büyük bir miktar ulaştırmak gerekir. Bu kültür abidesinin çıkartılması kadar insanlara ulaştırılması da önemlidir.

Avrupa’nın değişik ülkelerinde yaşayan, Ankara, Konya ve Kırşehir’den olan insanlarımıza Bîrnebûn’u ulaştırmalıyız. Bu insanlarımız dergiyi tesadüfen belli kitabevlerinde ve derneklerde bulabiliyorlar. Bizim görevimiz bu insanlara dergiyi ulaştırmak ve bu insanlarımızı abone yapmak olmalıdır. Bundan sonra bu görevi sevinçle yapmak istiyorum.

Gökhan Yerlikaya

Niçin Bîrnebûn?

Birnebûn dergisi yayın yaşamına girerken; -Niçin Birnebûn? sorusunun yanıtını da okuyucusuna iletmişti.

Daha bu sorunun yanıtını arayan okuyuculara ben de bir kaç noktayı açıklamak istiyorum.

Kürtlerin yaşadıkları ülkelerde, kendi kültürlerinin yasak oluşu, kendi ana dilleriyle eğitim görmemeleri, okuma-yazma bilmemeleri, basın-yayın ve iletişim araçlarından yararlanamamaları, Kürtlerrin sözlü edebiyata yönelişlerini zorunlu kılmıştır. İşte bundan dolayı, tanınan kürt yazar, YAŞAR KEMAL’ in aşağıda açıkladığı gibi:

»Ben bir edebiyat adamıyım, edebiyata başladığımdan bu yana diyorum, yazdığımdan bu yana demedim çünkü; ben edebiyata yazılı olarak başlamadım. Ben onyedi-onsekiz yaşlarıma kadar bir destan anlatıcısı ve folklor derlemecisiydim. Çukurovanın büyük, gezginci destancılarından öğrendiğim destanları, toroslarda, köy köy dolaşarak anlatıyor, bir yandan da ağıtlar ve büyük şairlerin şiirlerini topluyordum. Folklor derlemelerim ve destancılığım bana kolaylıklar

sağlıyordu. Ağıt, kadınların ölenler üstüne söylediği şiirlerdir, o ağıtlarda dilden dile dolaşırdı. Söz sanatlarının etkisini halka destan anlattığım günlerde anladım. Sözlü edebiyat ne zaman başlamış bilmiyoruz, yazılı edebiyatın tarihi vardır. Her zaman, yazılı edebiyatın kaynağı sözlü edebiyattır diyebiliriz, buna yaşadığımız yüzyılda dahil.

Sözlü edebiyatta bu gün bile bir çok yeni biçimlerle, anlatımlarla karşılaşırız. Kim ne derse desin, sözlü edebiyat her dilin yazılı edebiyatını etkilemiştir»

(Bak. Yaşar Kemal, *Deng*, yıl:8 Sayı 44, Kasım-Aralık 97, sayfa 17)

Uluslararası edebiyatta bir çok değerli eserler vermiş olan yazarların yararlandıkları en önemli kaynak sözlü edebiyat olmuştur.

Bîrnebûn dergisine katkılarını sunmak isteyen kişilerin yararlanacakları en büyük kaynak yaşlı insanlarımızdır. Bu insanlarımızla yapılacak röportajlar, onların verecekleri bilgiler Bîrnebûn için çok önemli birer belgedir, en önemlisi ise, Bîrnebûn çok az kişiye ulaşsa bile iç Anadolu Kürtleri için arşivlere girecek yazılı belgelerdir. Eğer Bîrnebûn sade bunu başarsa bile, yerlidir.

Özellikle de en çok bu soru sorulmalıdır. Gerçekten sözlü edebiyat kaynağı ile oluşturulan Bîrnebûn, iç Anadolu Kürtleri için yazılı bir belge olur mu?

Yaşar Kemal, Bîrnebûn’ un dayanağı en önemli kaynağın, sözlü edebiyat olduğunu yine bu cümleler ile destekliyor;

»Söz insandır, bir de en çok sözün gücüne, sözün büyüüne sığınmışlardır. Ben hem anlatır, hem yazarken, sözün büyüünü, gücünü hep yüreğimin başında duydum.

Bilinç de gelişir, benim bilincim geliştikçe söz kanatlarının insana çok yardım

edebileceğine yüreğim ile inandım. Dünyayı söz yönetiyor. Söz bütünü ile Dünyayı yönetmemiş, yönetmiyorsa bile, söz Dünyayı yaratanların, yönetenlerin başında gelir. Şunu söylemek istiyorum ki; ben, bağımlı angaje bir yazarım. Daha dogrusu kendime ve söze bağımlıyım.»

(Bak. Kemal Yaşar, *Deng* yıl:8 Sayı44, Kasim-Aralık 97, sayfa 18)

Kürtlerin tarihini, edebiyatını, sanatını araştırırken, Kürt kültürünün yasaklanması, Kürtlerde büyük bir sözlü edebiyat geliştirmiştir. Öykü, hikaye, masal, ağıt, türkü, destan mizah v.b. Çünkü; 2701 yıldan beri Newroz'u kutlayan Kürtlerin çok zengin bir tarihi, dili ve edebiyatı vardır. İşte bu var olan yasaklar her zaman olmasa bile, bazen insada büyük fantaziler de yaratır. İşte Kürtlerdeki sözlü edebiyatın bu kadar gelişmesinin bir nedeni de bu yasaklardır.

Kendi eserlerinde söze çok önem veren ünlü kürt yazarı Yaşar Kemal, yukardaki görüşleri yine bu cümleler ile açıklıyor.

»T.C. Yetmişsekiz yıldan beri Kürtlere okuma-yazmayı yasaklayınca, Kürtler de sözlü edebiyata başvurmak zorunda kalmışlar, büyük destanlar, türküler, ağıtlar, masallar yaratmışlardır. Çok zengin bir halk edebiyatı yaratmışlar, sözün gücünü sözlü edebiyatta denemişler, büyüklü sanatı geliştirmişlerdir. Bugün bir çok Kürt aydını bunun farkında bile değildir. Dahası köklü, sağlam bir folklor derlemesine girişememişlerdir. Bugün bile Türkiye üniversitelerinde Kürt dili, folkloru, edebiyatı enstitüsü yoktur.»

(Bak. Yaşar Kemal, *Deng* yıl:8, sayı 44, Kasim-Aralık 97, sayfa 19)

Bu kadar zengin bir tarihi, edebiyatı, dili kültürü olan Kürtlerin kültürlerinin yok olmak ile karşı karşıya kalması, Kürt dili, edebiyatı, sanatı ve tarihi üzerinde çalışma, araştırma yapan ve yapacak olan

aydınlara, yayıncılara büyük bir sorumluluk düşmektedir.

Bence, Birnebûn da böyle bir sorumluluk ile çalışmaktadır.

»Dünyamızda bir kültürü koparırsak, Dünyamızdan güzel bir rengi, güzel bir kokuyu, bir zenginliği yok etmiş oluruz.»

(Bak. Yaşar Kemal, *Deng*, yıl:8, sayı 44, Kasim-Aralık 97, sayfa 18)

Şêxe Oxçî

Sayın Birnebûn yetkilileri

Duisburg'dan bir Birnebûn okuyucusuyum. Birnebûn'u zevkle okuyorum, Orta Anadolu'nun Harami Cütkanlı köyündenim. Bu köy Kulu'ya bağlıdır. Size yazmak istediğim bu köyün yüz sene evvel Tokat'ın Turhal kazasından gelmesidir. Göç ederekden gelmişler. Yalnız orada Turhal ve Çiftlik kasabalarına bağlı akrabalarımızın olduğunu büyüklerimizden dinlerdik. Hata 35 sene evvel gelir giderlerdi. Büyüklerin anlattığına göre, orda da aynı Cütkanlı köyleri ve Yapalı köyleri olduğunu söylerlerdi. Size vurgulamak istediğim bu konunun sizce araştırılmasına ve Birnebûn'da yazılmasını istiyoruz. Eminimki bu konuya daha yazacaklar çıkacaklardır. Birnebûn muhabirinin Tokat'ın Turhal ve Çiftlik kasabalarına giderek bu konuyu araştırmasını değerli buluyorum.

Hoşça kalın.

Rojbaş!

Meral Sertdemir

CÎNÊ XANIM

M. Şîrîn Dağ

Bihar, bihar hêvî ye. Bihar rûnî ye. Dawîya zivistanê, rojek nû ye. Îsal dîsa, bihar e; bi gul û kulîlkan deşt û çîyayên Agirîyê xemilandin. Xanim, li gundekî Agirîyê yî biçûk, di nav wan gul û kulîlkan da dijîya. Heysde salî wû. Xuşka çar bira û sê xwanga wû. Delalîka dayîka xwe, gulî çeçera gund, berxika çîyayên Agirîyê wû.

Nebixêr we, bihar îsal dîsa hat. Ji Xanimê re, bi derd û kula va hat. Ku çî hat, vi biharê re hat. Karhezala çîyayên Agirîyê; çatiya xwe heyne çû avê, ser kanîyê. Sibeke biharê ye, xwaş wû. Arebeke gewr, toz û dûman bi ser xwe xist û bi lez kete nava gund. Ber malekê dawestîya. Gundî, li dor û paş wê berhev bûn. Kalekî rispî û xortekî 20-25 salî, ji arebê dêhatin. Xwedîyê malê, ew mîvanana û gundîyên xwe dawetî hundir kirin. Gundîyan yek bi yek silav li mîvana dan, xêrhatin kirin û li dil û xatirê wana pirsîyan.

Xwedîyê malê: “Hun kîn e? Ji ku ne? Mirazê we çî ye?” got.

Kalê: “Em ji gundekî Aksarayê ne. Em ê Tirk nî. Va xorta jî xwarzîyê min e. Ewî berzewac e. Hetanî niha, ji axiza me, cîran û havalan, ji gundên dor-alîyê we, çend bûk anîn. Em ê, ji wana pire xwaş in, jê, memnûn in. Ez jî, dixwazime xwarzîyê xwe; ji dereke bi kok û binat bizewicînim. Em, ji bo vê yekê hetanî vira hatin. Em ê, qelew in (dewlemend), keçeke rind, ku xwarzîyê min, pê qaîl biwe raste me hat,

em ê, dê û bavên wê, memnûn bikin. A ku hun bizanin, em dixwazin bi we re bi meriv û bi xisim binî.” got.

Agirî bişewite, ji welata dûr e. Ji dest tuneşî û xizanîyê stuxwar e. Qîmeta keçekê çî ye? Kesî negot; wanayên yad in. Ma wana yên diz in? Ya jî topiz in? Gotinên xwe rast in? An jî derew in? Meriyek terekêkî xwe bifiroşe bîle, dixwaze bipirse; ka kî ne? Rind in ya jî xeraw in? Gundîyên Agirîyê, tu pirsên wenig nekirin. Mala tunuyîyê bişewite, negotin Aksaray li ku? Agirî li ku?

Mêrên li cemeetê, tev rabûn, çûn malên xwe. Heryekî keçên xwe yên 16-20 salî, xemilandin anîn. Yêk bi yêk di ber Kalê ra derbas kirin. Herkesî dixwast, di çavên Kalê keve û keça xwe bide mêr, mina ku terekenî xwe anîwûn bazarê. Ew keçên, hê kurik, jîyan nasnedikirin, tuzewac di bîra wana tuneşî, dibêr Kalê û xwarzîyê wî re derbas dikirin.

Xanimê, çatiya xwe di dest de, ji kanîyê dihat. Li ber malê bavê wê qîrini biser xist; “Stû şikeştê, zû were. Çima tu mayî derengîyê? Tu yê bi qîsmeta xwe bilîzî. Zûke, çatiya xwe berde. Dayîka te, te bixemilîne em herin.” got.

Xanim; rinda bejn zirav, por dirêj, çavreşa gulîçeçer, kete hodê, kal û ew xorta dî; aveke sar bi ser junîyên wê de hat. Dilê xwe yî mîna dilê çûçika ewra, di sîngê wê da; kire kutekut ber çavên wê reşva hatin, heş li serê wê çûn û ji pêde gêr bû. Xanim,

birin hodeke din ramedandin. Ramedandin şû va, xwe berhev kir û zû hate xwe. Zanî bû, ku yê nê dîsa ji gund keçekê bifiroşin.

Kalê qerara xwe zû dayîbû. Bûka xwe Xanimê ji xwarzîyê xwe jî pirsikir. Vî jî, ji bo Xanimê got;

- Erê.

Kal, bavê Xanimê û zava rabûn çûn mala Xanimê. Bi pera, dilê dê û bavê Xanimê kirin. Xanimê pir li ber xe da û got;

-Ez narim welatê xerîb. Xortekî ez nasnakime, ez vê re nazewicim. Ez welatê xwe terk nakim.

Lê tu avil nekirin. Keçek wû, li cem dê û bavan stûxwar wû. Tu heqqe xwe yê nê bê "na" tune wûn. Dayîka wê, ji wê re çiqinek dagirt û da bin çengê wê û ew bi rê kir.

Xanim, di rokê de bû bûk. Roke biharê de. Roke, ku qe nehatiwûya. Her çavekî wê de, bihezar hêstîrî ve bû bûk. Bûkek, dest hinne nekirî. Bûkek çav kil nekirî. Bûkek, jê re tu rele bidarnexistinî. Bûkek, bê piştê Tereblîsê bûyî bûk. Bûkek, zavayê xwe nasnake û zimanê zavayê xwe nizane.

Bûkeke mîna berxekê ji ber dayîkê girtin û firotin. Xanimê, va nerindiya dê û bavan anî bûn serê wê qe qebûl nekir. Dinê bi ser wê de xelîya. Hê heşde salî wû. Kurikek wû. Berxikek wû. Ji welatê wê, ji gundê wê, ji dê û bavan, ji heval û cîranan, rokê de, roke biharê de bi dûr xistiwûn.

Kalê, xanim heyna anî gundê xwe. Cîran û heval hatin, bûka ecer xêr kirin. Kesî tu rinde wenig nedî wûn. Kê li rindîya wê mêz dikir, lêva xwe gez dikir. Kalê di du roya de, bûkeke ku ne mîna bûka anî wû. Xwe ji cîrana re dipesand. Digot;

- Min, ew herzan êxiste kar. Şev bû.

Xanimê di quncikekî hodê de, herdu nigê xwe kişandibûn zikê xwe. Destê xwe li ser wana girêdayî bûn. Çenga xwe kiriwû junîyên xwe. Ji herdu çavan de mîna baranê dibarand û digirîya. Derîyê hodê ji hev bû, ku çi biwîne? Li şûna xwarzî, kal bi xwe kete hundir. Ew carek din xapandiwûn. Carek din dinê bi ser wê de xelîya. Kalê jina xwe miriwû. Xanim ji xwe re anîwû. Kalê xwe tazî kir, hat rahîşte destê Xanimê, kişande ser nivîna. Xanimê bi hêwetekê dest bi Kalê re na û ew li ser piştê gêr bû.

Kal rawû ser xwe û bi zimanê xwe, bi Tirkî li ber wê da. Ê ku di cem wê keve. Lê, xanimê ew nêzikî xwe nekir. Kal, negêhişte ber wî miradî. Kalê ew ci hîşt û çû raket. Xanimê jî hetanî siwê, herdu çav nadane hevdu. Di wî quncikî de rûnişt, dilê xwe, bi xwe û xwe dişewitî. Bêqedera dayîka xwe, ne zar e ne ziman e, li gundekî xerîb, li dor-paş kes tune, here gilîyên xwe di ber kê ke. Bi xwe û xwe difikirî, çi bike û ji vê belayê xilasbe? Heftekî nan nexwar û av venexwar. Bi girî, kanîya çavên we miçiqî wû. Ro bi ro dihelîya.

Xanimê mehek derbas bû, Kal nêzikî xwe nekiriwû. Lê dizanî; jîyan weng derbas nawe. Dawîya şevên dirêj nedihat. Ro, bi girî derbas nediwûn. Rojek jê re bûyî wû salekê. Qerara xwe dayîbû. Siwekê zû de, benek heyna û kire bin pêşa xwe, çû gomê. Ben avite darekê ku xwe bi dar da ke. Dû ve, bûka Kalê ya mezin kete hundir, ew bena ji dest girt û ew bire mal. Malbata Kalê, yêk bi yêk dû wê digerîyan. Wana jî dizanîn; Xanim a rokê tişteki wûne serê wana. Ji bo wê, ew bi tenê bernebidan.

Roj derbas diwûn. Xanim, nedihate rê. Ji girê xwe, dê nedihat. şevêkê, Kalê, malbata xwe berhev kir. Ji Xanimê re, çarekê gegerê wû. Lawê Kalê yî mezin got:

-Waya, yê nexwaş e. Xanimê dîn bûye. Ê bi cina ketiye. Em wê biwinî xocakî. nusqekê jê re çêkinî.

Kalê got:

-Gotina te rast e, wana cin in. Em Xanimê biwinî Qamanê, xocekî bi nav û deng li wir e. Pir nexwaşê mîna Xanimê, bi nusqeyên wî xwaş bûn.

Kal, Xanim û lawê Kalê, ketin rê û çûne Qamanê. Xoce, li gundekî kurda rûdinişt. Xoce û malbatî wî bi xwe jî yê Kurd wûn. Kal li mala xoce bû mîvan. Mirazê xwe ji vî re got. Xanim jî, li hodeke din, li cem jina xoce; li cem Bodê rûniştîwû. Xanim, ji du meha vir da, rastê jineke kurmanc hatiwû. Jineke, ku bi zimanê wê dizane. Ku Bodê; bi kurmancî vi Xanimê ra deng kir; Îşq bi berçavên wê ket. Xenê bû. Ji du meha vir de, cara sifê wû Xanimê deng kir. Bod; dayîkek wû. Jineke ji jina çêtir wû. Guh da ser hekata Xanimê, hêstir bi çavên wê ketin. Nerindîya ku anîne serê Xanimê, pir lê bi qar hat. Destê xwe di porê Xanimê da, gulîyên wê yê çeqer bîhn kirin û got;

- Keça mine bêqederê, ez jî dayîka te me. Tu guh bi ser min de, te bi gura min kir; eza te jî vê çilê xilas kim. Xortekî gundê me heye. şivan e û bêkes e. Lê mêrekî ji mêra çêtir e. Gund tev ji wî hez-dike. Eza te vi Heso re birêkim were, Heso te bîrevîne.

Xanimê, bi ser çileyên ku diyînî ve, vi şorekê re got.

- Erê!

Xwe avite hemêza Bodê û dest bi girî kir.

Bodê; De tu rûne. Ez çaya mêra bidim ber wana, ez herim Heso biwînim, eza zû werim. Got û bi lez ji mal bi derket, panz-deh-bîhîst deqqa bi şuva vegarîya mal.

-Bodê, vi Xanimê re got; Hun ji gund biderketin, li paş neqewê di kortê de, Heso yê were ber rêya we. Ê te ji dest wan bînemûsana bigire. Keça min, tu metirse. Gundê we veşêre. Em we nadinî desta. De keça min, xwedê îşê we rast wûne. Got û çavên Xanimê maç kirin, destê xwe li pişta wê xist û çû hoda mêra.

Kalê, nusqa Xanimê girt, Xatirê xwe xwast û bi rê ketin. Arebe ji gund biderket û bi ser neqewê de hêlbû bi şû va mîna ku Bodê gotibû. Çar xortên dest bi sîleh, li ser rê wûn. Rê girtîwûn. Arebe bi dawestandi dan û Xanim jê biderxistin. Heso bi destê wê girt û hevalên xwe di dû wana berê xwe dane çîya.

Kal û lawê wî mat bûn û dawestîyan, nizanîn çî bikin. Tiştêkî bikin tune wû. Li gundekî xerîb, vi çar xortên dest bi tîfing re bêne çî? Neketine dû wana. Arabeya xwe bi rê xistin, Kalê;

-Lawê min va kara serê xwe nawîne. Li ba min; min bi vî karî rind nekir. Bi vê rewzê ez ji Xanimê tu xêra nawînim. Em çûnî gund; Ezê vi gundîya re bêm; Xanimê bi cin wû. Ji min re nabe. Min ewa şande bavanên wê. Ke halle çî heye!?

Got.

Heso û Xanimê, du meha li gundekî Kurd yê cîrana xwe veşartin. Mêz kirin, kes nehat, ne jî çû. Kesî li wana nagerêyê, vegerîyan hatin gundê Heso. Dû salekê ve keçek wana hate dinê. Navê wê Bodê lê nan...

Metelok

Öncelikle şu siteyi mutlaka ziyaret edin: <http://www.kurecik.de/> Kürecik (Akcadağ / Malatya) yöresinden şu ata sözleri gönderiyorum:

Yalçın Polat

Ji herêma Kûrecikê gotinên pêşyan (metelok) - Kürecik yöresinden atasözleri;

1. Royê ku sibê nade meryan, bi şev tamê xwe tune.

(Zamansız olan bir şeyin tadı olmaz)

2. Ne çiçikê biran bûyame, kutikê guran bûyame.

(Kardeşlerin en kücüğü olacağıma, kurt köpeği olaydım), Ūrfiyê Postacî

3. Kuna pozê me jî hebu, me jî di serê hespê te ra digirt.

(İyiliğiniz olsaydı, bizim de elbet bir gün iyiliğimiz dokunurdu), Hasan Polat

4. Her gîyayek li ser kokê xwe dirise.

(Her varlık kendi kökü üzerinde yetişir. Her şey kendi soyunu sürdürür), Zöre Polat

5. Qijikê ku li ser destê te dirî, rokê li ser destê me jî dirî.

(Senin şansın açıksa eğer, bir gün elbet bizim de şansımız açılır), Zöre Polat

6. Xwedê comer e! (Tanrı büyüktür!)

7. Yê ku kerê dajo, ji tirê natirse. (Bir görevi eline alan bir kişi, zorluklarından korkmaz)

8. Birçiyoy, ji min birçitiro, serê kerê li min bigiro.

(Çok fakir olup da kabadayı kabadayı konuşmak), Fatikê Ūrfî

9. Divê mirov dewan pir mekêyîne (Bir şeyi ne az ne de fazla karıştırmak)

10. Cîran bi xweliyê hev mihtac dibin.

(Komşuluk her zaman önemlidir), Hasikê Kûrçên

11. Çiya nagehîjine hev, lê mîrov digehîjine hev.

(Önemli olan insan ve insanlıktır), Hasikê Kûrçên

12. Heta mirinê cot li kirinê. (Ölene dek çalışmak)

13. Yekê derewek kiriye, paşê bi xwe jî bawer kiriye.

(Bir yalanın ağızdan ağıza dolaşması)

14. Dizan ji dizan dizî, erd û ezman tev lerzî. (Hırsız hırsızdan çaldı ve ortalık karıştı)

15. Ez yek im, ji kê ji we ra hêk kim.

(Herkesin sorumluluğunu tek kişi olarak taşıyamamak), Millikê Hasikê Postacî

16. Guyê Gewro, ruyê Gewro. (Gewro' nun boku, Gewro' nun yüzü – hic fark etmez!)

17. Ma tu yekî merî bişîne avê nexweşane! (Güvenilmez bir adamsın!)

18. Dest destan dişo, dest li ba dikeve (vedigere) û rûyan dişo.

(Karşılıklı değer verme, Yardımlaşmak)

19. Çi gurê dev bi xwîn e! (Hiç sorma, ne de cesaretle!)

20. Tu çi çiyayekî bi kur (ser) dumanî! (Ne kadar büyüksün be)

21. Çi kaniyekê mirazanî tu! (Çok cimrisin!)

22. Tulumbeya Totê ye! Yê boş dikêyîne! (Boş konuşmak)

22. Kîrê Alkê Totê ye. Ku hebe bi te çi bikim, ku tunebe bi te çi bikim.

(Bir şeyin olup olmamasının önemsizliği)

23. Bavê min çuye ku yoz bikirre, lê aqilê min qe nabirre.
(*Birisinin bir işi yapabilemeyeceğinden duyulan endişe*)
24. Ker dimire, kîr namire!
(*Çok yaşlı olup da kendi söylediğinden kalmamak, kendisini sürekli genç hisetmek*), H. Postacı
25. Gotine: Tu li ku derê yî? Gotiye: Ez hên nezewcîme!
(*Nerelisin diye sormuşlar, henüz evli değilim diye cevap vermiş adamın biri*)
26. Rêya ku tu pê de diherî, ez pê da çûm û hatim!
(*Yürüdüğün yolu çoktan teptim ben*)
27. Şîşî, min tu şande çi îşî?
(*Ne işe gönderdim de, sen ne işi yaptın?*)
28. Kula kunê Omer. (*Ciddi olmayıp ufak tefek yara*), Îsaf Polat
29. Ji rûnermiya min, kûlfeta (zarokên) min bile ji xelkê ye!
(*Yumuşak yüzlüğümüzden dolayı, çocuklarımız bile başkasından!*)
30. Yê ku mirov li xwe dike, kes şî nake li te bike!
(*İnsanın kendi kendisine verdiği zararı hiç kimse veremez!*)
31. Xwedê cên be, ku heşekî pêde! (*Darbe yemeli ki akli başına gelsin!*)
32. Tu çi bî, ku mirovatiya te çi be? (*Sen nesin ki insanlığın ne olsun?!*)
33. Ker miriye li kortê, çiyê te li ortê?
(*Senin bir şeyin ortada yokken, niye kendini yere vuruyorsun?*)
34. Ku ker hate ber bêr, divê tu bêr lênî! (*Hak edene lafı söyleyeceksin!*)
36. Çolik dayin ser nên. (*Ağzının payını vermek*)
37. Kerê ku ji xelkê ra mirine! (*Faydası hep başkasına, kendisine faydasız*)
38. Gê bi gê ra got, gê jî bi guhcikê xwe ra got...!
(*Bir olayın, dedikodunun ağızdan ağıza dolağması*), Eşika Îbkê Topêl
39. Bigîrî binalî, vî axirê bimalî! (*Ağlasanda sızlasanda, bu işi yapacaksın!*)
40. Brawo, çi gurê dev bi xwîn î! (*Ne de çok yiğitsin!*), Mahabê Kundir
41. Sazo, bi xwediyar xweşo! (*Kendi havası kendisine hoş gelir*), Hasikê Postacı
42. Gê bi golik ra gotiye: "Tu bixwe, ku tu heta cot herî!"
(*Öküz buzağıya: "Ye ki çifte gidesin" demiş*)
43. Mala bavê min ne dûr e, ku ez xwe bipesînim!
(*Babamgiller uzak değil ki kendimi öveyim!*)
44. Di nav rîyê min de pîvazan hur meken! (*Sakallarım soğan doğrama!*)
45. Ku ço ji dêr bû û kew ji pesêr (hovî, çiyayî) bû, lêxistinê ne hacet
(*Her şey basit olduktan sonra, uygulamakta bir hüner değildir*)
46. Ker bikeve, didan (diran) dike. (*Yeşillik olmaması, kıraç toprak*)
47. Ji kozekê berxekê tene hildîçinin. (*Bir evden yalnız bir kız alınır*)
48. Qûrrîn kete gan, firsend kete san! (*Fırsat kollamak*)
49. Ez qurbane vî kurî (serî), ku teşî dayî û legan kirrî!
(*Uyanıkmiş gibi davranmak, fakat asıl zararı görmek*)
50. Tu dibê ku tu di paş stûnê ra kirine! (*Çok zayıflamışın!*)
51. Ekî baxek baxşande ekî ye, vî jî gûşiyek nedaye yê dine.
(*Biri birine bir bağ bağışlamış, o da ona bir salkım bile vermemiş*)
52. Ji qelemê te de xwînê diheriqiye! (*Çok bilgilisin, hiç sorma!*)

GOTINÊN MEZINAN

- Bizinê gurri, çirkê kanî avê vexe.
- Navî giran e, mazalê yerane.
- Bû xarmane, nayû dermane.
- Maleke xeyaleke jera, kîlok nan bese salekê .
- Cihan bê, we didon be.
- Bîre diza, palo mîna .
- Merê cihan , kevr bihere.
- Berxe çeh, ber kozê (belli ke).
- Îş (kar) ne kirine, re ya le kirine.
- Serê lê dindare, kûnê lê gamor ê
- Zimane gire, kûnê lê xere
- Şîri bigre, heta pîre.
- Simbel reş, bê îş.
- Sînî hasinî ,bixwe xwe pasinî.
- Ker çu sefere, hat kere bere .
- Neynikê te hene, serê xwe bixwirîne .
- Ûne ji xwine, ma bikê şîne.
- Cîran, bajarê cîrane .
- Kapiyi hesin, mûhteca kapiyi darîn bu ye.
- Derdê nezmîr, tim nane .
- Cîrani mixanet, xwedana hacet bike . (hacet: ivir zivir eşya)
- Birçî çûye cûmaate ,tazi neçûye cûmaate.
- Rale bûke,bûke re.
- Ê hespe xelke lenîştî, tim paye be .
- Bûke ziman tune ,xasî îman tune.
- Sevê roke sere xwe şuştî, heft cara qonê barkirî.
- Şora ji kûro pirska.
- Çi bikê, devê mera bike.
- Ê dihinek ê dizane, heft pakil nizanin .
- Saye xalke tamê dewe xwe tal meke.
- Parsman (pine), ser parsmana nikava .
- Dewê tirş, xalk mere neafşine .
- Xongê, xongê re gotiye; na naneka min xali, na ji şewiti
(ez bêm naneka bixwe).
- Kûrke ser mezele xwe bilizin .
- Bika kala, bixwe mala .
- Hengiv hane bixwin, meşe hanê din vadin.

- Mar bila xali ye bi qinat dixwe .
- Mih ê gotiye; ezê feze xwe boş nilim, axê xwe be goşt nilim.
- Xalî gotî ye; ezê ne mixanetim, kul ê mixanete.
- Kare mamire, bîhare te .
- Kare bi nefis ê, care ke tene bese .
- Çem çerandî; çi ya mayi, zik têt kirî ; zewac mayi.
- Kinca gotîye; min bi pakila bişon, bi dîna deweşinin.
- Xwîn batil naye.
- Mar dî, xwişina bên tirsi.
- Serî xweş balifê nagire.
- Sûç xerib e, kes li xwe nanê.
- Jin gol in, mêt xerman in.
- Ê ki dilê xwe yi, kuş kire kevn kati; heft sala di paşle xwe de gerandî.

BIWÊJ

- Jina maleye
- Ber poz ristin.
- Doşek giran kirîye .
- Kussi çerandin .
- Kar bûyîn .
- Xwîn kazawê kirîn .
- Sar serî çûyin.
- Xiş xal bûye.
- Derdî giran. (ji bo nexweşi û evîne.)
- Domla dînatin. (ji bo mirinê)
- Dar ê gaole. (ji bo ê navbere li hev dixin têtgotîn.)
- Kazê we şewiti.
- Boçik hev bodon.
- Kaçali bi kalmisk. (kolonyali kel)
- Zikbagir bûyin.(argo)
- Mal neketi. (argo)
- Te de hatî. (argo)
- Ka nebîye. (argo)
- Xal ve bê. (argo)
- Li hev ketî. (argo)
- Bin erde ketî. (argo)
- Bin kum tinayî. (argo)
- Xopanê. (argo)

GULÊ

Li ezmana
Berhev bûn ewrên
Reş û tarî
Barandin
Ew barana bê bahatî
û
Tijî xwe barî
Ez avitim xerîbîyê
Li nalînim
Mîna dergûşek şîrvekirî

Bê te nabe Gulê
Roj li min nare ava
Desmala te berîya min da
Digerim
Hê ramûsanên te
Di nav da

Tu bihar î Gulê
Gulbihara min
Havîn î tu
Stûxwara min
Tu payîz î Gulê
Pelê dara min
Zivistan î tu
Hêvîdara min

Te nameya min girt
Here rûne ser wî kevirî
Bixwîne Gulê
Qurbanê te me ha
Dilê bişewite bi hesreta dila
Hêsrê darêvin
ji çava
Dîsa jî Gula min
Eman ha
Neçilmisin ser gepên te
Nexşa gula.

Mem Xelîkan

XERIBÎ

Ev çend sal derbas bûn
Çend bihar û zivistan
Ji welat û hevalan dûr
Xerîb û xemgîn mam
Le dîsa dilî min cem we bû
Wek dilî wan lê têxê
Di şevên tarî da
Min jî stran gotin û helbest xwendin

Ji bîra min neçûn
Keçikên min jê hezkirî
Cixarek dikşînim kûr
Guh didim stranên kevn
Û helbestên êvînê dixwînim
Ji nişka va tê bîra min
Kanîya gund
Keçik û bûk li ser in,
Ciwana li ber dîwaran
Bi xem û keder
Û rûken û dilovan

Necip Demirsoy

STRANÊN FOLKLORÎK

Berhevkar: Mem Xelîkan

MEKE MEKE

Meke meke dîne meke
Derd û kulê min dihevra meke
Ez meriyekî sevdali me
Yara kevnî di hevra meke

Li derdera zêvikê li derdera
Keserê min têne li ser kesera
Ma xwedê miradê min û te bikira
Ji qebila malê bavê min û te yêk bimira

Çeme çeme dînê çeme
Ez qurbana yar perçeme
Dinê û alem gî dizane
Ez aşiqê zêvîka xwe me.

Çavkanî: **Cengiz Acar**
Herêm: **Anonîm**

GULA MAMÊ

Siwe da rawûm çik eyaz e
Navê rindê Gulbeyaz e
Bi dizikî go, eşkere nekir
Ma ew zalima nebihêze

Gula Mamê Gula Mamê
Spî dikê mîna camê
Gula Mamê Gula Mamê
Tev debrûsê mîna Camê (*Revan*)

Destê xwe di destê min ke
Hîv ji me ra bez gavek e
Ew zalimana kî cêmere
Ma bi çavê min li te mêzke

Çavkanî: **Koma Xelîkan**
Herêm: **Qerecdax**

BEWRAR

Bewrar bewrar damekeve
Ma çavê min li bejna tê kîbar nekeve
Her ku çavê min li bejna te dikeve
Janek dikeve serê min qe dernakeve

Eza te me lo eza te me
Ez hêstirka rû qible me
Her ku têlakî porî min gewr diwe
Dizanim ku hîn sevdaliya te me

Çavkanî: **Koma Xelîkan**
Herêm: **Anonîm**

DEMIR LAWÔ

Eza bang kim eza bang kim
Ji qarî te va bûkê sîyar kim
Eza bûkê li tirba te biqelivînim
Demir qurban
Serê bûke bi xwîna te hinne kim

Lawo lawo lawo Demir lawo
Etika te bû kûçika dû kerîya wo
Ez hatim ser bîçera malê bavî te
Destê min di xwîna te gerîyawo (*Revan*)

Zivistan e Demir qurban zivistan e
Eza ji te ra arekî dadim ji hewşane
De bê li çi gerîya li çi gerîya
Demir qurban
Etika te bû kûçika dû kerîya

Çavkanî: **Cengiz Acar**
Herêm: **Anonîm**

RINDA BAZARÖZÊ

Nartime pêz heta ku bar tê
Nadime bêriyê heta ku yar tê
Pezê malê bavî te bi destê xwe ve da
Her ku tere li min bi qar tê

De oy oy oy dil wenig nabin
Xewna dila da şev reş nabin
De oy oy oy dil wenig nabin
Bi qûri îşmarê tu îş nabin (*Revan*)

Narim ada narim ada
Xelkê zevi heyran kirin loda
Xwedê dil-miradê min te bikira
Kes nekeve navbera dil-mirada

Ez î derketim yayla Bazarözê
Keriyê bîrê dirêj neman ketin fêzê
Dolê lêdikevê ber malê
Bilî Memî Hecî Mozê
Mala min şevitand keçika Bazarözê

Çavkanî: **Nurettin Çiçek**
Herêm: **Tavşançalş**

HAY LÎLANÊ

Hay Lîlanê Lîlanê Lîlanê
Hatiye hîda Qurbanê Lîlanê

Lîlanê keçka metê Lîlanê
Dilê min ji pê ketê Lîlanê

Ax Lîlanê Lîlanê Lîlanê
şar daye dor kitanê Lîlanê

Lîlanê noşê noşê Lîlanê
Ber vê eşqê serxwaşê Lîlanê

Hay Lîlanê Lîlanê Lîlanê
Hatiye hîda Qurbanê Lîlanê

***

Pezê Lîlanê reş e Lîlanê
Hûrik hûrik dimeşe Lîlanê

Pezê Lîlanê mor e Lîlanê
Dimeşe bii qor û qore Lîlanê

Hay Lîlanê Lîlanê Lîlanê
Xwas û xenzûr qurbanê Lîlanê

Nuro ji Kelhesen

Sewda ya ber dilê min

Xizan Şîlan

Sewdaya ber dilê min
Bermalya mala min
Êdi xewa min nayê bê te
Êdi sebra min nayê bê te
Bêhna min li min teng dibû
Sibe ya min li min dereng dibû
Min berê xwe dabû te
Li te digerîyam
Di xewnên şevan de
Li te dinêrîyam
Carnan diketim nav ramanên kûr
Difikirîm, diponijîm ji dûr
Çavên xwe li te digerînim ku
te bibînim
Wekî ku raste te hatibûm
Min tu dîtibû li hember xwe
Hestî yên parsî yên min
Hêlîyabûn li ber te
Xwîna min keliyabû ser te
Ew xwîna ku canê min
Li min peritandî
Ew eşq û evîna dilê min ku
Kezeb li min dişewitandî

Sewda ya ber dilê min
Şewqa awirên çavên te
Dibiriqîn, diçirisîn
Di çavên min yên xemgîn de
Te ez mirovekî bi hest kiribûm
Te ez sewdaliyekî bindest kiribûm
Te ez sergêj û sermest kiribûm
Ez bûbûm esîrê sewda ya te
Qet azad û serbest nedibûm

Sewda ya ber dilê min
Li te digerîyam aware aware
Dengê min bi qêrîn û haware
Eşq û evîna min ji te re dîyare
Xemla xwe bike ber bi min ve were
Ji ber bejna te ya zirav û delal
Can li min dilerizî
Dest û pî li min ditevizî
Qolinc û pişt li min diqerisî
Wekî ku ez ji xwe derbas bûbûm
Hiş û mêjî di serê min de nemabû
Û li dora te çerx dibûm
Ling li min dişemitîn
Dil û pişk li min dişewitîn

Sewda ya ber dilê min
Mîn kûr kûr keser dikişand
Mîn hûr hûr hêsirên çavan dibarand
Ez mirovekî Rojhilatî
Xerîbim li vî welatî
Wek xerîbekî winda bûyî
Lê ne li kolanan
Ne jî li bajaran
Bes di eşq û evîna te de
Di xezal û delelîya te de
Di bejinziravî ya te de
Di çavên te yên melûl de
Û di dilê te de winda bûbûm

Sewda ya ber dilê min
Li te digerîyam
Li te temaşe dikim
Li te mêze dikim
Xwe dibînim li ba te
Hey tu evîndara min
Hey tu hêvîdara min
Carekê li min binhêre
Xwe bibîne li ba min

Ji gundê Gedik, Heymana

Sewda ya ber dilê min
Di destê min de destmala kesik û sor
Direqisîyam li dawetan dor bi dor
Ji kevok û welatên li jêr û jor
Dipirsîyam û li te digerîyam hawirdor
Li sersalan
Li demsalan
Li havînan
Di germa qijilê de
Li zivistanan
Li ser berfê û pûg a cemidî
Li biharan
Li ber bayekî darawis
Li payîzan
Di bin şilî û şepalî ya baranê de
Li te digerîyam
Evîndara min
Hêvîdara min
Carekê were lê lê çira oda min ê
Bermalya min meke nazê
Tu yara min î dilsozê
Tu dilketîya min î berxa kozê
Carekê were li ser sîngê min razê

Sewda ya ber dilê min
Min tu di ber çavên xwe re bir û anî
Şîyar dibûn li min hest û bîranîn
Xezalî ya te, delalî ya te
Kul û keder li min deranîn
Zarşîrîna min
Çavreşa min
Pordirêja min
Bejinzirava min
Ez mîna kevokek aştîyê dilbixwînim
Li ser te stranan dixwînim
Ez evîndarekî xizanim
Ez birîndarekî hozanim
Hevalê feqîr û belengaz û nezanim
Li ser deşt û çîya û zozanim
Axx ax!! Tu li ku yî
Sewda ya ber dilê min

2001-03-10, Stockholm

HENEK-1

Dizek rokê bişevê çûye malekê diziyê bike. Hundirê malê jî şevêreş bûye. Bi destên xwe ser kulîngê li tişt geriyê.

Xwedanê malê diz dîtiye lê tiştêkî nekiriyê û xwe weşartiyê. Diz jî geriyê geriyê tiştêkî nediyê. Xwedanê malê gotiyê;

-Helda xwe, helda xwe!

Diz jî gotiyê;

-Min li vir heneda xwe, ezê li herda hana, heldim xwe!

Îşek tu malek biyê!

HENEK-2

Mîyê ji ser erxê avê da bazdaye û dûyê xwe yî helatiye. Bizin bi vê kenîye.....

Mîyê gotiyê;

- Tu bi çi dikenî!

Bizinê gotiyê;

- Dûyê te helat, doya te xwey kir.

Mîyê jî gotiyê;

- Ê te yî her ro xway dibe. Tu bi ê xwe bikene

HENEK-3

Yekî dîkê (xoroze) cîranê xwe yî dizîye. Cîran jî sibê rabûye kirîye barêbar, gotiyê;

- Ox...ox... lo lo...çûçûk û dîke me gî hatine dizîn!

Î dizî jî gotiyê;

- Magî! Çi derewa dike, min yeka tene dizand!

Miçî Qate*

* Wan hekatana gîştik Kirşehir-Çiçekê li gunde Kunguş hatine berhevkirin. Gundê Kunguş ji aşîreta Oxçîya ye. Însanê Oxçîya ji yarenîya pir hez dikin.

DU KER BÛN

Li gundê Qerejdaxê, rojekê du heval di naw goristanê re, derbas dibûn. Navên wan, Apo yê Çoço û Bilê Hesê bu. Apo î atêist bu. Bawerî bi Xwedê ne dikiriyê. Bil jî, ji aliyê baverîyêde sist bu, hindik bawer dikir, bes rojî tanê digirt.

Bil, di navîna goristane de bi Apo ra dibêje;

»Apo, were em ji ruhê bav û kalê xwe yên mirî ra yêk du dua bixwînin. Wexta ku em çun cem wan, emê bêjin ku; -Bi dînê Mihemed be, ne em bun, du ker bun!«

MANGAN NA OSÊ BI DERXÎNE!

Li gundê Xelika yêk heyê, Jê ra dibêjin, Osê Îdê. Os, bi pîr nan xwarina xwe li gund bi nav û deng bû. Her danekî deh nan û sê-çar kîlo hêşînê dixwar. Bi taybetî ji xiyara hez dikir.

Rojekê, Os bona ku xiyara bixwe, derî bostanê cîrane kî xwe vedike û dikeve hundirê bosten. Li pişt Osê re pênc mangan jî dikavine hundir.

We demê, xwedîyê bosten û lavikê wî, di naw bostênda dişuxlîne.

Lawik mêze dike ku, Os û pênc mangê katine hundir Ew bi lez û bez dimeşen, dixwazên ku mangan ji hundir derxîne. Bavê wî lî pişt wî dengê xwe bilind dike û dibeje:

»Lo magî ji kera! Manga ne, Osê derxîne; -Ewê ji mangan zedetir bixwe.«

G.Kilinçkaya/Ankara

Navên Kurda

Rebenî Celikan

Bu çalışmayı Qûlek (Kulu-Konya)ve çevresi köyleri temel alarak yaptım. Dar bir alanla sınırlı kaldığı için araştırma denmeyebilir. Okunduğunda daha çok yöntem üzerinde durduğum görülecektir. Kulu ve çevresi Kürt köylerinde kullanılan isimler baz alınırken, Ereb Şemo'nun romanları, *Şerefname*, *Stranên Gelêrî*, Celadet Bedirxan'ın *Kürtçe Grameri* gibi kaynaklardan yararlandım.

Diğer yanda Bîrnebûn, özelliklede 6. sayı teşvik edici bir rol oynadı.

Her Millette olduğu gibi Kürtler de kendilerine özgü isimleri kullanırlar. Bu isimlerin bazıları orjinal Kürt isimleri olmakla beraber bazıları da inanç sistemi, coğrafik yapı ve kültürel etkileşim sonucu ödünç alınan yabancı orjinli isimlerdir. Bu isimler arasında Arap,Türk, Türkmen, Rus isimleri ilk sıraları alır.

Bu araştırmada daha çok Kürt orjinli isimler üzerinde dururken iki ayrı grupta ele almayı yeğleyeceğiz.

1. İki veya daha çok heceli isimler.
2. Tek heceli isimler.

1. İki veya daha çok heceli isimler:

Bu isimlerin temel özelliği **nadiren** ek almalarıdır. Türk orjinli isimlerle benzerlik gösterirler.

Örnek: **Sîyabend**, **Şîrvan**, **Mizgîn**, **Gûrcî**. Nadiren ek alanlar; **Hesen+ko**, **Heyna+o** vb.

Kürt isimlerinin bütününde olduğu gibi, bu gurup isimlerin bazıları Kürt bazıları da yabancı orjinlidir.

2. Tek heceli isimler

İlginç ve özgün bir yapıya sahiptirler.

Başlıca özellikleri

- a.) ismin kökü tek hecelidir. Sît, Bûb, Şem, Gend
- b.) isimler bazı kökler alır.
- c.) isim her iki cins içinde kullanılabilir.

İsimlerin aldığı başlıca ekler

İsim erkek için **o** kadın içinse **e** hitabet eki alır. Sil+o, Gewr+ê

Bu kuralın geçerliliği bazı durumlarda ortadan kalkar. İsim bir cinsiyet ile özdeşleşmiş ise; Şemso, Şemsê, (her ikisi de kadın ismi)

Zewê, Zêwo, Billo, Billê vb.

k veya **ik** eki

El+ik, Şem+ik, Mist+ik. vb.

ot eki.

Bes+ot, El+ot, Eş+ot vb.

iş veya oş eki

Hop+îş, Fat+oş, Êm+iş vb.

ûn eki

Bês+ûn, Xwat+ûn, Sad+ûn vb.

ko eki: Mîr+ko, şîx+ko

Ayrıca “n” ve “r” harfi ile biten isimler çoğunlukla “k” eki almazlar. Bunun yerine “g” harfi alırlar. Cer+go, Ben+gê Bu ekleri alan isimler hiç bir zaman iki heceyi aşmazlar. Kök ise her zaman tek hecelidir.

Kürt isimlerinin bazı bağlantıları:

Kurani Kerim den bazı isimler: Tal+ût, Cal+ût, Mar+ût, Dav+ûd (“o” harfi “û” ya dönüşebilir.)

Nuh, Hûd, Lût. Har+ûn, Kar+ûn,

İslam kaynaklarına göre Hz. Nuh, un 6 oğlu vardır. **Ham, Sam, Yam, Yafes, Yani, Kenan.** İlk üç ismin bu gün dahi Kürtler arasında kullanılıyor olması ilginçtir.

Yine tarihten:

Keyo Babilin efsanevi valisi.

Kürtler Millet isimlerini şahıs isimleri olarak kullanırlar. **Avşar, Çerkez, Ereb, Tirko, Papax Dara, Sora, Hora, Kowa**

Bu tür isimler üzerinde iki türlü fikir yürütülebilir.

- Bu tür isimler orjinaldir ve Kürtçe çıkışıdır.

- Bunlar yabancı isimlerin kısaltılmış halidir.

Şüphesiz tartışılacak bir konu. *Şeref-name'* nin yazarı Şerefhan kitabında “*Adları hafifletip sonundan bir kaç harf atmaya eğilimli olan Kürtler Şemseddin'e Şemo, İzzeddin'e Ezo, Cimsid'e Cimo, Ebdal'a Edbo derler.*” diye yazıyor. Fakat başka bir yerde de Dil, Bil, Bilec isimli üç kardeşten bahs ediyor. Ayrıca bazı isimler Kürtçe manalar taşırlar. Mest o =Büyük, Berf o= Kar, Kesk o = Yeşil

Bu noktada bir yargıda bulunmayı gereksiz buluyorum. Çünkü ortada kompleks bir yapıya sahip ek alabilen kurallı bir yapı var. Bunun kısaltma veya manalı olması bir şeyi değiştirmiyor. Sonuçta ortada incelemeye değer bir olgu var. Belki isimlerden bazıları orjinal olmayabilir fakat yöntem orjinaldir. Ses düşürmeler belirli kurallara göre yapılmaktadır.

Bazı isim adetleri:

Doğan çocuk sevilen sayılan birisinin adı ile adlandırılır. Çocuğa dede veya ebelelerinden birisinin adı verilir. Bu tür ad koymalarda çocuk asıl adın yanı sıra **Keko, Kalo, Dedo** şeklindedeki çağrılır. Bir aile çocuğuna başka aile bireylerinin de adını verebilir. Bunun pek çok örneğine şahsen rastladım.

İsimlerin iki cinsiyet üzerine kullanılabilmesi:

Bu tür isimler azınlıkta olmasına karşın, ben bütün isimlerin başta bu şekilde olduğunu düşünüyorum. Bu kısaltmaların olabileceği savını doğrular niteliktedir. Çünkü yabancı bir dilden kısaltılan ismin sadece bir cinsiyet için kullanılan hali vardır.

Bütün dünyada bu tür isimlere rastlamak mümkün. Özellikle göç güzergahlarının isimler üzerindeki etkilerini düşünürsek bu bize daha iyi bir fikir verebilir.

NAVÊN JINAN

Edûl
Exin
Bostan
Hecan
Heynar (e)
Xanim
Keleş
Kemox
Sedank
Zênew
Suran
Gozel
Leylan
Şirvan
Nawile
Çerkez
Şewiş
Gurci
Esmer
Qemer
Selbş
Human
Çeçen
Gadin
Gulistan

İsim ile sıfatın birleşmesi

Elesur
Eleqût
Elehit
Elehût

Bedir
Ezed
Ezem
Sûslû
Uçler
Tirko

NAVÊN MÊRAN

Erew
Fasork
Koçero
Kûtik
Beşir
Tosin
Çawış
Nofel
Mîrza
Mîrzem
Afşar
Heynar (o)
Papax
Bêcer

İsim ile sıfatın birleşmesi

Userêş
Simereş
Hemreş
Hemkwerk
Mestekor

Mil ve Şix ön adları

Milexmed
Mîlosman
Şixbekir
Şixosman
Şixmûs

Nav**Li gor jinan****Li gor Mêran**

Aç
Ak
Al
An
Ap
Ar
Bar
Beg
Bek
Bed
Been
Bet
Beyr
Ber
Berf
Bes

...
...
...
...
...
...
...
...
...
Bengê Banê
...
...
...
...
...
Beso,Besik,Besê, Besun

Aço
Ako
Alo, Alê
Ano
Apo
Aro
Baro
Bego
Beko, Bekê
Bedo
Beto
Beyro
Beri
Besot
...

Nav	Li gor jinan	Li gor Mêran
Beş	...	Beşo
Bez	Bezê	...
Bub	Bubê	Bubo
Bil	...	Bil, Bilik, Billo, Bilê
Bir	...	Birro, Birê
Bil	...	Bilo, Bilê
Bir	...	Biro
Bod	Bodik, Bodê	..
Boz	...	Bozê, Bozo
Berx	...	Berxo
Can	Canê	Cango
Cec	...	Ceco
Cec (Chec)	Cecê	Ceco
Cef	...	Cefo
Cel	...	Cello
Cep	...	Cepo
Cer	...	Cergo
Cem	Ceme	Cemo
Cerd	..	Cerdo
Cez	...	Cezo
Cew	...	Cewo
Cib	...	Cibo
Cim	...	Cimo
Col	...	Collo
Com	...	Como
Cun	Cunê	...
Çan	...	Çango
Çet	Çetê	Çeto
Çex	Çexê	...
Çek	...	Çeko
Çerd	...	Çerdo
Çeb	...	Çebi ^o
Çit	Çhit	...
Çik	...	Çiko
Çil	Çillê	Çillo
Çin	...	Çino
Çiv	...	Çivo

Nav	Li gor jinan	Li gor Mêran
Çol	...	Çollo
Çond	...	Çondo
Dar	...	Darko
Ded	...	Dedo, Dedê
Del	...	Dello
Deyn	...	Deyno
Deş	...	Deşo
Dşl	Dşlê	Dşlo
Dol	...	Dollo
Dur	...	Duro
(Baz) Baze	...	
Dön	Dönê, Dönik, Döniş	...
Ehm	...	Ehmê, Ehmo
Evd	...	Evdo, Evde
Ev	Evik	...
Eb	Ebo, Ebê	...
Ed	Edo, Edê, Edik	...
Ef	Efê	Efo
Eg	...	Ego
El	Elê, Elik, Elot	...
El	...	Elo, Elik
Em	Emik, Emiş	Emo
Es	Esê	Eso, Eskê
Eş	Eşo, Eşik, Eşot	Eşo (çok nadir)
Et	...	Eto
Ev	...	Evo
Ew	...	Ewê, Ewo
Ey	...	Eyo
Ezo	Eyê, Ezo, Ezik	...
Em	Emo, Emik, Emiş	...
Fal	Falê	...
Fam	Famo, Famik, Famê	...
Far	...	Faro
Feq	...	Feqo
Fat	Fatê, Famik, Famê	
Fers	Ferso, Fersê	...
Fet	...	Feto

Nav	Li gor jinan	Li gor Mêran
Feyz	...	Feyzo
Fik	...	Fiko
Fof	...	Fofk
Ferz	...	Ferzo
Hed	Hedo	...
Hec	...	Heco
Haf	Hafê	Hafo
(Don)	...	Dono
Hem	...	Hemo, Hemik, Hemê
Hes	...	Heso, Hesik, Hesê
Hen	Henê	Hene
Hew	Hewo, Hewik	...
Heb	...	Hebo
Hor	Horê	Horo
Hom	...	Homo
Huç	Huçê	Huço
Hud	...	Hudo, Hudê
Huk	...	Huko
Hul	...	Hullo, Hulik, Hulê
Hus	...	Husê, Husik, Huso
Hop	...	Hopo, Hopis
Gar	Garkê, Garê	...
Gewr	Gewrê	Gewro
Gênc	...	Gênc
Gêl	...	Gêlo
Gir	...	Giro
Gul	Gulê, Gulik, Gulo	...
Gur	...	Guro
Guz	Guzê	Guzo
Goz	Goz, Gozk	...
Gog	Gogê	Gogo
Xac	...	Xaco
Xan	Xanê, Xanik	Xano
Xel	...	Xelo, Xelik, Xelê
Xem	..	Xemo
Xeyr	...	Xeyro
Xim	...	Ximo

Nav	Li gor jinan	Li gor Mêran
Xud	...	Xudo
Xox	...	Xoxo, Xoxê
Xayr	Xayrê	...
Xwat	Xwate, Xwatun	
Xwos	...	Xwoso
Xêr	...	Xêro
Hut	Hutê	...
Dird (Derb)	...	...
Berd	...	Berdê
Ib	...	Ibo, îbik, Îbê, Îbis
Îdo	...	îdo, îdik, îdê
Îs	...	îsê,, îsko
Îsm	îsmik, îsê,	îso,îsko
Îw	...	îwo, îwê,,îwiş
Îz	...	Îzo
Ît	...	Îto
Kac	Kacê	...
Kek	...	Keko,, Kekê
Kal	...	Kalk, Kalo
Kem	...	Kemo
Kam	Kamê	Kamo
Kan	...	Kano
Kahr	Kahrê	...
Kaz	...	Kazo
Kew	Kewê, Kewîk	...
Kêl	...	Kêlo
Kep	...	Kepo
Kej	Kejê	...
Kêz	Kêzê	...
Kid	Kidê	...
Kil	Kilê	...
Kin	Kinik, Kinê	Kinno
Kib	...	Kibo
Kind	...	Kindo
Kum	...	Kumê, Kumo (Gumo)
Kur	...	Kuro
Kut	...	Kuto
Kesk	...	Kesko

Gelecek sayıda devam edecek.

ROJEK JI JÎNÎYA DÎNÊ GUND-2

Nuh Ateş

Li hêla aşxanê, qalaxa kerma bilind dibû. Qalax ardûyê mala ye û ji kermeyên binî pêz tê çêkirin. Mîmarê wê jin in. Bi şekila xwe qalax xelqekî ye, ê mîna kûma ye. Ji dûre da, ew mîna xanîyê kûmmedkî ê deşta Herranê xay dike. Tevgêra wê ji binî da, mîna xelqeke fereh e û berve jor zirav û teng tewe. Serê wê girtiye û di jêr ra deriyekî wê yî piçûk heye.

Qalaxa Almasê bi bilindîyê veqasî xanîyê aşxanê wû. Almasê ji der da tepik lêxistiwûn, mîna ku biweyî, wê bi tepika qalax sîwax kiriwû. Wê hundûrê qalaxê tijî kermeyên hûr, kix û kûşkûr kiriwû.

Wê dewranê, li wan cîwaran, gundî jê rixa têreke û pêz bi gihan wûn. Wana pê nan lêdixistin, şiv dikelandin, ava kinca û serîya û ya meyîte mirîya germ dikirin. Zivistanê jî kerme û kix dikirin zowan, pê mal germ dikirin.

Yek hewû jê ra digotin, Coloyê Heftvir. Colo li rûniştineke heft vir li dûy hev dikirin û yek ji yekê hêvatir wû. Wî tegot, qalaxên jinên gundî me şahaser in; piramîdên Fîrewûnên Misirê di hêla wana ra derbas nawin; ew di tira wana nağihên.

Kuçikên malê yê şivana li kêleka qalaxê ketiwû. Wî çav berdawûn qozîyê di dest Kino da û giliz jê dêv dirijî. Kino parîyek jê kênarê qozî jêkir, pê kuçik nimand û li hêla xwe avite herdê. Kuçik bi lez ji şûna xwe rawû, boç bakir û bi nihêrineke mehçûp hate hêla Kino û parîyê nê bi zimanê xwe malç kir heyna û bi lez daqultand. Ew li hela Kino ket û çav ji qozî nedibirin. Serîyê wî bi qozî ra heldihat û dêdihat.

Gûhên wî jêkiriwûn. Hîngê gûhên kuçikên şivanan, wexta ku ew hîn cewrik wûn, jêdikirin, sewa ku ew hîn baş bibihîzin. Dev û rû, serî û serçavên wî, bi cirmandinê, di pir cîyan da bi birinên kewandî belek dikirin. Ew ji şerên wî yên bi kuçik û guran va yadîgar mawûbûn. Çêrmê birinan reş xay dikir û pirç lê nerûstiwû. Çavên wî nedihewîn û bi tirs li dor û paş difikirîn. Di nihêrinên wî da, tê bigota poşmanî xay dike; poşmanîya ji ber kuçiktîyê yan ji ber eseratîya ku ew bi hezaran salan tê da ye.

Kino destê xwe da ser serîyê kuçik û ew mist da. Kuçik şabû û kire kuze kuz, pê ra jî boç bakir. Wî ji eşqan ra serê xwe di destê Kino dida. Tê şab“na wî ra xay dikir, ku ewî bi hesêwa mistdanekê ye. Li ba musulmanan kuçik heywanekî ne pak e, wana ew mist nedidan. Kuzinîya kuçik, wexta ku kete gûhê Kino, bû alafekê û li nav canê wî belav bû. Ew li rûyê wî bû ken û li ber kortikên çavên wî bû perdeyeke buxikî.

Ro ji nivro dagerîwû. Kino ji mala Gencê vi dûr ket û berve goristanê gund çû. Rîya wî di ber mala Sado ra derbas tewû. Wexta ku ew gihêste qîrara mala Sado, wî bang kir got;

- Sado Sado, tu lawikê min î ?!

Ew qe danewestî û lêxist çû.

Sado hevalê Kino yê eskerîyê wû. Ew li mala xwe teve mîvanên xwe rûniştîwû. Mîvanên wî, bi navên ku ji paşê da wekî leqab hatiwûn lêkirin, Hêrso û Bermo wûn. Hêrso bi hêrs û bi lez deng dikir. Bermo jî kekeç wû, di ber da tima.

Bermo û Hêrso her yek di kuncexî odeya mîvanan da, pişt dawûn ber balîfên xalinî rûniştîwûn. Sado jî, li gora edeta mîvandarîyê, li dawîya odê rûniştîwû û xizmeta wana dikir. Wexta ku Sado dengê Kino ji der va bihîst, çû ber teqê, di dûy Kino mês kir û keser rana got:

- Heyfa Kino, ê mîna huro tê bîra min. Ez û Kino û çend hemsalîyên me yên din siwe da zû çûn perê gund yê jor, şûna ku eskerê lê vi rêdikin. Xoçeyê gund telqîn kir. Paşê em çûn mala Remzê ya ku jê ra digotin ocax e û nanê xwe î bi xêr e. Me yek qozîyê xwe ji nanê sêlê li wir kirin û li gora nistîyê yek gez jê xwarin û yê mayî me birin li mal veşartin. Li gora nistîyê qozî hetanî ku esker vedigerîyan dihate veşartin. Mermalî, cîran û heval li me giheştin hev; pere kirin beriyên me û xatirê xwe xwastin. Paşê, paşê, min hay jê çî ye ca..!

Bi van gotinan va, Sado çav tijî kirin û kelgirî bû. Bi destmalê çavên xwe pak kirin û dewam kir got:

- Wexta ku em bi rêketin, di dûy me ra av rijandin û şîr kirin.

Taho, çî dinêke derewin e, loo!

Sado cixarek vexist û nifteke kûr kişand. Va ji Hêrso ra bû fersend.

- Hîngê rawûn û rûniştin li gora qeyd û edebên eşirtîyê wûn. Di civata da şora hevdu nedibirîn. şor ya mezina wû. Pîçûka berve mezina deng nedikir. Ku yekî deng dikir yên din guh didan ser û çav dikirin ku fersendek peyda biwe, da ku ew dest pê şorê bikin.

Hêrso bi hêrs û bi lez got:

- Here lo here, eskerî îşê dîna ye. Siwê heta êvarê rep û tep, rast û çep, rehet û rep... Çiwalek xîz ji vir peve wir, ji wir jî bi şûn da wûne vir. Bi serda, tê dê û jinên me ra dikirin. Hêrso rahîşte fîncana qehwê ya li ber xwe û firek lêxist. Di vê navberê da Sado şor heyra got: - Ne min, ne jî Kino, xwendina me tunewû. Min bi

tirkî ji çend gotina bêtir tîştekek nedizanî. Em her du jî şandin mektewe Elîya. Ez li wir bi tirkî xwendin û nivisîn hevisîm. Lê Kino hevek tirkî nehewisî. Wî tegot, lao, va "Rahat û hazirol" a vana te min ra tihere; ku ez tirkî dibihîzim serîyê min pê tiêşê!

Mixelîmê esker yê siftê meriyekî ne xeraw wû. Wî dest tê Kino nedida. Li pey wî, yek hat, ewî vê wîjdan wû. Ku wî ji Kino çî dipirsî, Kino cewab dida digot, "nizanim". Wexta ku mixelîm va dibihîst pê radigerî û çî heydina pê heta ku tê da diwestî, li serîyê Kino dixist. Çikas kut dixwarin, dîsa ji Kino ji ya xwe nedima digot, "nizanim". Ew li ber çoyê esker mîna singekî hesinî, mina sitûnekî mermerî dadiwestî.

Wexta ku em bêtal diwûnî, em teçûn nav daristanê, ji xwe ra digerîyan. Min kilam distran, Kino ji digrîya û hestir mîna hewên barana biharê ji çavan da dihatin xwarê. Bi a min, Kino bi kutên eskerîyê nexwaş bû. Hêrso xwe zept nekir, şora Sado birrî got:

- Na lo, ewî zati ji berê da dîin û bi eynad wû; di kokên wana da heye. Tewene, wexta xwedêdanê, daykê ji ber Kino zare zar wûye; ew jê da neketiye. Bi şev dayik li ereba hespa siyarkirinê birine li çolê gerandine, ku ma Kino jê da bikeve. Ew ji eynatî û ekisiyê girmewû, kin ma.

Kuxînekê bi Hêrso girt. Heta hîngê, Sado berve Bermo mês kir got:

- Ne te ji eskerî kir, çîma qe deng nakî? Le ba min, tu yî ji eskerîyê razî wûyî.

Bermo got:

- Eeerê, ezzz jê razzzî wûûûm. Min di sayaaa esskerrîyê da mînsan dîn, baajar û bajajajarvanî nananas kirin. Min şoşoferî li wirr heewissî û niha ezzz jê wê bi gi-hanimmm. Zikê me li wirr têêêr wûwû, tiştêê kuuu minnn li maaale bavêê ned-iiwû, min li wirr xwarr.

Kino gihêstiwû goristên. Kevn û ecer, du goristanên gund hewûn. Evê li perê gund û li rû hevdu wûn. Ji goristanê kevn ra digotin, “Goristanê Gawira“. Ku ew ji kingê va heye û ji kê da maye kesî nedizanî.

Demekê, mezin û aqildarê gund hatin arekê û qerar dan, ku dîwarekî di navbera her du goristanan ra bikşînin. Paşê, va dîwara kirin harim û pê dor û paş goristanê musulmana girtin, yê “gawira“ ma li derva. Bi vê, her du goristan ji hevdu veqatandin.

Dîwar di çend deran da xelî wû û tê ra însan û heywan derbase her du hêlan tewûn. Kino geh teçû nav goristanê “gawira“, geh jî dihata nav yê musulmana. Wî kevir û kuçuk vir da û wê da dibir û dianî; hetanî ku dest û pî lê qerimîn ew sixûlî.

Dîyarê mirîya xewle wû. Bêdengiyeye kûr dagirtiwû ser goristên. Li gora bêdengîya bi hezaran mirîyan, tê bigota li wir tim zaravayê kerr û lalîyê lêdikevê.

Kino westîya û pişta xwe da dîwarê harimê û rûnişt. Mil, birû û bijang pê da dêwistwûn, mina ku biweyî, giranîya bêdengîyê li ser wana bûwû barekî giran.

Devdeve êvarê, Kino rawû û berve nav malan vi rêket. Wexta ku nêzikî malan bû, ew raste sofîyê gund hat. Sofî meriyekî salmezî wû. Yê dîndar ew dipesandin digotin, Sofî pir zana ye, alim e; wî quran çar cara xitim kiriye. Sofî xocetî dikir. Wî di dem û dewrana Osmanîyan da, li Erebaştanê eskerî kiriwû. Ew li wê teve herba Yemene bûwû û hesîr ketiwû destê Îngilîzan. Wî le wê derê zimanê quranê, erebî hewisîwû. Di dema xortanîya wî da eskerî pir çetin wû û tu kes bi dilê xwe nedîçû. Yê bi heyî, rûşwet an bedel didan û vengna xwe ji barê eskerîyê xelas dikirin. Yê vê pere, hen mecbur diçûn eskerîye, hen jî direwîn; xwe badidan diçûn deşt û çîyan û xwe ji ber eskerîyê vedişartin.

Sofî, tu lawikê min î?! Kino deng da.

Sofî, serî di ber da, di ber xwe da bi dilekî nerazî, got:

- Ere ere!

Paşê serî heyna, rûye xwe berve Kino çerx kir got:

- Kino, tu ji ku derê têtî?

Kino li wî mês nekir, da rîya xwe çû û bi rê da got:

- Ez ji nav goristên tême. Mîna li wir mirîyê musulman bi yê “gawir“ va teve hev kirin. Li dûyê wê gotinê, hîq û hîq kenîya.

Sofî, rû bi tahl kir, serî berve rastê û çepê ba kir got:

- Estexfurleh!!! Dîn e, jê ra bêyî çî, xwe şaş kiriye, şorê devî nizanê. Xudê isleleh bike û heşan pêde. Xwedê tu kesî neşeyitîne! Çare ji her tiştî ra heye, lê ji dînan ra tune. Ku ne yî dîn be, du xorta berdî ser, ma bihêngêvin û bi dev û rûyan bi herdê gihînin.

Ro hîn nû di paş çîyê da hêl bûwû û çûwû ava. Herdê ezmanê dor û paş çîyê sur û zer dikir. Naxira gund ji çolê vedişerî û li nav gund belav tewû. Ga û manga, bi zikên têt û ganên tijî, dikirin muhhu...mohhu û her yek bi lez û bez berve axurê xwe teçû.

Muhnîya wana çeşîd bi çeşîd wû. Ya hena qewe û dirêj, ya hena jî kurt û bi hêrs wû. Dengê henan jî nerm û bi êş wû, tê bigota ewê dinaline. Qe na meneyeke muhnîya wana heye. Kî dizane, belkî ew dixwazin mîzgîna hatina xwe yan jî têt-bûn û şabûna xwe bi bihîstin bidin.

Kino di nav toz û dûmanê ku naxirê rakirîwû da, bi nav malan da giran û giran teçû. Ew jî mîna ga û manga li axurêkî digerîya, ku îşev tê da rakeve. Bi rê da, ew “uhuuu...uhuyyy“ dikuxî. Dengê kuxîna wî li dengê naxirê tiqelîfî û di nav da wenda diwû.

Gulhez û Xêrxwaz

Bekir Dari

Demsal zivistan ê, hetanî ser çokê berf li erdêyê sar e. Ro, ê ji tirsra wê sermê da zû werdigerê. Ez, xorteki heşt salî me û hesreta rojêka dirêjim. Ro, di paşîye çiyayê bilind da, xwe veşartîye bidernakevê. Bi şefekê çavê min li rê. Derîya ro hilatinê çavdikime. Erd û ezman di bin mij û dûmanekî tîrr de com bûne. Çav-çava nabînine.

Li Bûharê, cihê rohelatî, li ser gundê Tırka Kartalkaya, peyîzî, di navbera Sêrek û Gollî gundê kurdan û bi ziwistanê derbase Şuayîplî û pizbênika dibû. Nûha, çavê min li nixtaka: -li kêleke Şuayîplî li axzê rastê. Girrekî biçûk heye. Ku ro pozê xwe dirêj bike, û >Mîna kuçik ê li ser bîhna gur. Poz di xweliya girr bigerînê.< siftê bi rengêkî turunc û hêdî hêdî zer û gewr bibiriqê.

Ro weng biriqîya kes bi şa nake ku li wê mêzi ke (Ez jî lê mêzî nakim. Ez nê î dîn im!). Di vê navberê da, dayika min, bi sewtêka mina dengbêj ên opera (Maria Callas) qîrrê- qîre...

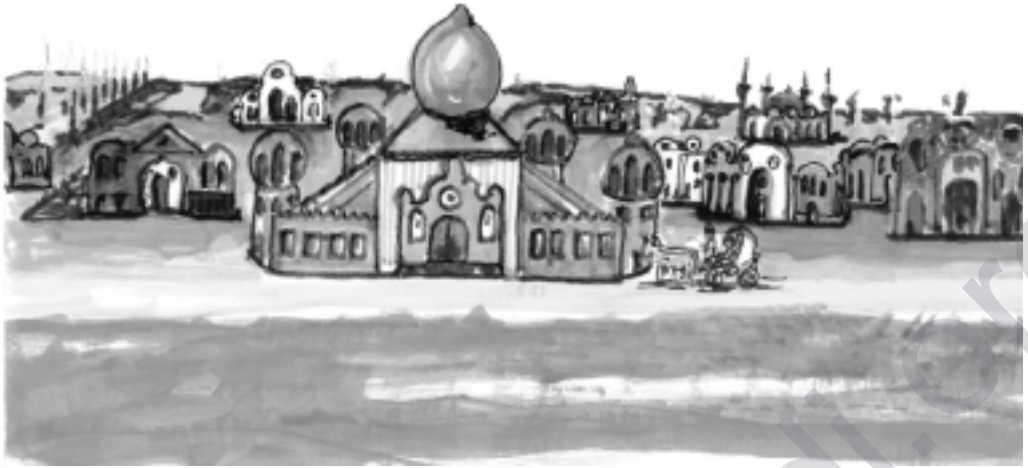
»Dê were loo!.. Çay sar bû û ji serma da dihezîyê!... Mast, ji hêrsan ra dikelê, ku zimanê te bişewîtîne. Haa!« Vana ji nehîlîn ku meri tamê rojhelatîya romantîk bi derxîne. »Erê, erê! Ezî tême lee!..«

*Birêz K.
derîyê tişteki çavdikir
rojek derbazbû,
paşê heftek derbazbû
û
Mehak derbazbû.
Bi şûnda
Wî gihot:
»Mehakê
minê pir rehet çavkira
ema ne
ew roja
Û
ew hefte.«*

Pez, mange, ker, çûçik û êbi, çûk di nav mal û axiranda (germe). Ji derva, çûçikê ewra, gur, ruwî, bîngenî, ter, û kuçik (sare), ê bi dergîst, xort û Tirk (Tırka her dem mûheqeq tiştekek difroştin. Yan gûz, û qax, yan mûj û lewlewî.)

Li malê me agir vêdikevê. Beroş, li ser argûnê, bîhna rîx û kuşkura fîrre-fîrre, rasere bîhna zad û goşt didê. Di kêleka mîtbaxê de cinkila mast, bi cilekê poz û gûhê xwa girtîne, ku ji wê bîhnê xalas be, ema fêde tuneyê. Cinkil û mast di bin xuyê da ma ne. Malbetîyê min di telaşêka mezin da ne. Îro bi êvarî emê ku gudarîye çêroka bikinî. Elê Îbê ji me ra Mêran; yan ê nêr, bi dengê xweyî nermik mîna pêmbû kilamên egîtan û çêrokê êvîndaran bibejê. Gula Mamî Besê jî, li malê Ebikê, ji jina re gotegot, û çêrokê bi yaranî bibêjê.

Min jibîrkir ku ez bi we re bibêjim. Hun jî pîrr mereqlîne ha! Wêqas meraq ji sihatê we ra ne rinde lo! Ez jî, li derva me. Min defek(ya ku mîrov bi wê teyr u heywanê beji digirê. We fahm kir an na?) çêkiriye û derîya kewa çav dikimê. Ji sermê da, diranê min li hev dikevîne. Va zehmetê ku ez dikişînim, ji bo Elê Îbê. Çimkî, ku wî goşt xwar, çêroke wi ji mîna

tamê goşt, xwaş in. Înşaleh ez ê tiştêkî bigrim! Elê Îbê, zikê xwe têr bike û ji me ra çêrokeke baş bibêje ku, ez bêvusim. Ma mêjîya min tijî bê. -Mîna zike Elê Îbê, ema ez ji çêrokan têr nabim. Çavê minê birçîne!..

-Nuha, ez li peyveke digerime. Navê vê li ser zimanê min e. Çi bu lo! Min dîsa bîr kir... Ku di bîra min da were ha! Bîre-ka pîrr kûre! Hal va ye ku, min ew peyva bidîya, karîyera mina bi zimanê kurdî, pîrr bilind bibûya...

Dîsa ferheng di dest mi dayê, tilîya minê şahadetê şil kiriye bi rûpel rûpel, tîpên û tîpên, nixta, nixta ê reş li peyvê digêrême ku bibînim! Tune xwedê tûnê!.. Va ferhengên bi zimanî kurdî qed ne baş in lo! Ema lomeyê ferhengê jî tunê!.. Ez nizani-me ku li çi digerime. Dîsa ji sêri da „a“, „b“, „c“ va tîpên kurdi ne haa!.. Ku çiqes ew mîna tîpên bi tirki xayî dikine! Hînbabîkin ku ew elîfba kurda yê. Eee!.. Em cîranê hevdu nî!< kijan peyv bû?..Yaa rebî!..

Tîrek ketîyê serîyê min. Dûman ji bevilê min derdikevê. —Min qala dûman kir- dilê min cixare kişîyand. Min cixare-ke çê mîna beranê bêsiyê bijart û filtra we tîk, tik li serîyê computêre Computêr, ê xalkê mina zimanê dayîka xwe bi zimanî

kurdî fahm dikine! Ê min jî, çav li derîya min e, ku ez li ferhengê mêzekim û ji wî ra bibêjim<. baqil xîst, vêxîst...«

Dîsa evar bû!.. Bavê min ez helîname ser mila xwe û anî mala Elê Îbê. Manqel, dayîne navînê odê. Laşê kewan avitine ser manqelê. Av, bi devê millet ketîyê. Bi omdîyê ku çinîyek goşt di parê wan keta. Cemaetê xwe hazirkirî û guhê xwe belkirine li bende çêrokê ne. Hun ji guh bi ser din. Pişşt!

„Sorgula xunçedeheh naziknîhala kê yî tu?
Mehweşa dilpîreheh sox û şepala kê yî tu?
Gulruxa sîmenzeqen fikr û xeyala kê yî tu?
Ahûya deşta Xeten miskînhezala kê yî tu?
Nazika sîmasemen qenc û delala kê yî tu?

»Çi hêbû çi tunebû. Di newbera hêbû û tunebû da! Paşek li welatêkî qelew hêbû.-«

Elê Îbê, li wir kuxîya, dengê xwe kontrol kir û akorta dengê xwa qeym kir. Ji tonê bass ê kur derbase toneka bilind bû. Li çavê cemaetê nêrîya ku tu nize hêne an na. Giştik pê qeîl bûn. Berdewam kir.

»Însanên li wî welatî xizanî nas nedikirin. Ewana dewlemend bûn Zarokên wan diçûne dibistanê, şivan û gavan ê têr bûn. Xebatkar û rênçber xwediyê herd û kar ê xwe bûn. Hunermendê wî welatî giş

têr û şayî bûn. Nerindî li wir qêt nadibû. Di nawbera Însan û mehlûqetan da (Heywanên bejî) rindî û aşitî hebû. Gîş tev hev dilgêş û serfiraz dijîniyan.

Paşa yêkî benzirav bû, meri digot bakî pît were ewê bifire. Millê wî ya axzê rastê tenik kurt bû û stuyê wî bi vê axzê da xar dibû Ji bo vê gel nawek li wî nayîbûn digotin „STUXWAR“ Navê wî yê heq XÊRXWAZ bû.

Erê, kêmayên wan çi bun? Pêşe, kurike xwe tunebûn. Şeş sala di ber vê zawîciyabû. Xwedê kurik nedan wan. Navê jini-ka wî Gulhez bu.

GULHEZ, Jineka narin bû. Navpişte wê mina gustirkê biteng bû kalçê wê fere, baldirê wê bi quvet bûn. Ku ew diçû, mîna kewê li serîyê bêçîya diçû. Yêk didîn digotin, ewê dixuşê, wêk narîn û bêdeng. Sîngê wê fere bû. Stuyê wê dirêj mîna stuyê xazala, demê wê pan henîya

wê bilind, burî u bijangê wê reş mîna komirê. Çavê wê heşin mîna morîyên çava dişawitîyan.

Gulhez ku dikevite avê sersok (eviya di teştê di duşê da ku mirow xwe dişo) tijî pelgen(yaprak) gulan dikir û Ji bo wê gel navê wê, „Gulhez“ lênayîbûn. Navê wê î heq kesî nadizanê. Ez dixwazim, ma xwendewanên **Birnebûnê** bizanîn. Navê wê yi heq „Gulgîn“ bû. Xwendevanno, eman ha eman, navî wê bi kesi din ra mabêjin ku, ma serê Gulgînê min nahêşe. Şore?.

Kêmayên Gulhez qet tunebûn(?) Erê hebûn! Ema ewê ne li ferqê va kêmayan bû! Mîna mihîyê sevr dûyê xwe helidîna û bazdida, di naw bax û bostanan de. pozê xwe yî narîn û rind, dafîna ser gul û sosîna, bi bîhna wan serxoş dibû. Stuxwar (pardon) Xêrxwaz, radikire lîstikê.

Xêrxwazê bê bext, mîna heywanên ku tîr lêketî stuyê xwe xar dikir. Dida çîrtika, hetenî ku dilê Gulhezê hate şunê û şayî ya gulhez ê qem bû. Ji bo va lîstik û henekan paşa, jar ketibu mîna ewkê sêvîya bû. Pîrr, kîlo dayîbu. Wezir û nasîyên pêşe digotin;

»Dîsa bizewice!«. Xêrxwaz ji digot:

»Xwedê î mezin e, ku wî çî kir ê bi kêr bike. Guvan a min ê qem e!«

Dengê wî, mîna dengê kurmê fisek- (Osurgan böceği) derdiket. Wî ji jinika xwe pîrr hez dikir. Ji bo vê nedixwest ku carake di bizewicê.

Bajarê ku ew dijinîyan, li dûzîyê çêkirîbûn. Li kêlekê rastê goleke bi çûk hebû Millê bajêr digêhişte girre ki. Ji gîrr bi şûn da, daristan dest pêdikir, hetanî çîy- ayê bilind. kesî bi şûnedikir ku di nav wir

da bigerê, him re tunebû, him jî, heywanên beji hirç, piling, gur, puma pîrbûn. Ema xelkê bajêr, ji cinna ditirsîya. Çimkî î nê di naw çîya da hesabê xwa tunebû. Pêşîya bajêr ê duz bû, hetanî çawa helî- nayîyê.

Siftê, şûna cîrîtê û pêşbazîya hespan, şuna antremane cêngawer û eskeran, bi şûn da bax-bostan û hawşoyên kerîyan dest pêdikir hetenî çêm. Çem, yêki gurr û çê av pakij bû. Axxê walî yê çem, çeyir, terle û zevî bû. Di navberê wan da çend darê paluka, şîlana, behîv (badem) igdê beji, guz, û kêstenêx, û hwd. dirêj dibû heta şefakê erd û ezman digêhişte hev. Qonaxa pêşe li kêlekê golêkê bu.

Qonaxê, bi çar qat û nod û nehe odê xwe hêbûn. Baxçê yekî mezin, di nav

bîhna gul û sosînan xamilî û bi sed cîns dar di nav da bûn. Li paşiyê bêxçe axir û gomên heywanan çekiribûn. Di navbere bajêr û qonaxê, bi dorê Camî, dibistan, kitepxane, mala vezîr û cihîyê eskeran, bişûnda bajêr dest pêdikir.

Li bajêr, malêk hebû û li wê malê tenîk nîza hebûn. Xwedîyê malê, jinika xwe mirîbû. Ew careka di zewicîya û. Ji jinika wayî siftê keçikeka xwe hebû. Ev keçikek pirr jîr û rin bu. Jinika nû, ê cawzî bu. Ewê pirr dilreş û naxwaz bu. Ji keçika sêwî hezî nedikir, dixwast ku ji wê xelas be. Navbera demarî û kaçmarî nêbaş bû.

Em wan li wir bihelînin û warin cêm pêşe ka hale wî çî ye! Ew yek caran

bêbext bû. Kesekî ku şûna wî bigre tunebû. Her ku ew dihate bîra wayî, ew di naw xemgînî û xerîbîyê da dima. Mij û dûman dikete serîyê pêşe. Mîna cullukê nexwaş, difikirîya, ku çî bike! Ji tirsaran kes nezîke wî nedibû. Li rojê weng, ew di hundir da mîna kuçikê har kaf-kopik di devê wî da, çerxdibû. Hettani ku westiya. Ji we bişûnde hiş dihatine serîyê wî. Dikire qîrrînî:

»Hespe min hazir kin!«

Navê hespe wî „BAYEXERÎB“ bû. Hesp, yêkî pirrî kehîl bû. Paşe, derd û kulê xwe bi hespê ra digot û ji we bi şûnda rehet dibu. Bi taybetî li rojên weng xemgîn diçu neçirê.

Xêrxwaz, li Bayêxerîb sîyar bû û pêşya hespê berda. Di nav rez û baxçe, mêrg û zevî hetta daristanê. Parez, esker û taziye (Kuçikê nêçirê) wayi dane du wî. Ew, wextekê kete pê xazal û kêrguya, raste herça hat, tîra xwe berda gur, bişûre xwe şêr û şapik tirsîyand. Hata ku ew û hesp di bin xuyê da man.

Hespê xwe kişande ser kanîyê, avda. Serçavê xwe şuşt, tenîk rehetî kete bedana wî. Parez û esker ji cem xwe qewîtand, kuçik azar kir. Li sîya dareke xwe dirêj kir. Bayêxerîb tenê li cem xwa hîşt. Tenîk bi şûnda tevxew bû. Li berî balgê wî kalek î rihspî û dirêj pêda bû. Silav date wî... Xêrxwaz hersîya û kal azar kir;

»Bicehimê! Here ji hemberi min!«

Kale, qet xwe ji wan deran nekir. Bi dengeki nerm û kur got;

»Ez nivenêrim(Ji bo kar an xeberekê mirove ku hatîyê şandin) li min mahêrse, tû nerindî ji min nê te. Ku çî kêmayên te hêne ji min ra bibêje.«

Xêrxwaz betar hersiya, û dengê xwe rakir;

»Tu kiyî lo? Ku tue kemayên min, ji min bipirsî! Ji xwedê bîtir, kes nawêre ku ji min bipirse. Bi millonan pez û naxirê min hêye! Bi hezaran esker û xizmetçiyên min hene. Ez, her roj hezarê mina tê birçî, têr dikim. Bi sedan ê tazî kinca lêdikim.

Pere û mulkê min hesabê xwe tuneye. Ji min re bibêje ku çi kêmayên min hene?...»

Şurê xwe kişiyand ku, serîyê kalê ji bedenê wî bifirîne. Kalikê, dîsa qet girîngî neda şorê peşa. Bi dengê nerm got:

»Ji min metirse! Va tiştên ku te gotin, tiştên dinê ne, kesên mîna min ra nên hesîbandin! Min bi te ra got, ez nîwe-nêrim... Ji bo vê tu ji min ra bibêje ku derdê te çî yê?.. Û meke qîrrînî!.. Ez dengê te rind dibîzim û rind fehm dikim!«

Xêrxwaz, fahm kir, ku ew kesek î ewlîya yê. Dengê xwe nerm kir, mîna heywanekî birîndar nalîya;

»Xwedê her tişt bi zêdetî da min... Ema ewled ji min paraztin... Kesekî ku şûna min bigre tune ye... qewla min û Gulhezê lawikeke... Şeş sal in ku em zewicîyanî... kurikê me nabine.! Ji bo vê qet tamê male me tuneye...«

Stuyê xwayî xar, tenîke di xar kir û destê kalê paç (maç) kir. Bi dengê girî ber kalê geriya;

»Tuê min biborî...« Kalikê destê xwe kişiyand, û got;

»Tu çî mîna pisika, ku şîr velo kirî, fedî dikî! Ji min ra, qewlî xwa bibêje! Tu tiştêkî dixwazî an na?« Xêrxwaz, di navbera nalînê de bi sevteke giran got;

»Are!.. Êz... dixwazim... ku ma... lawikekê min hêbe.« Kalê, şor helîna;

»Li Newroza sale tê, bi devdevi subê ra, tu û xanima te, hunê werin ser vê kanîyê, li binî vê darê bi hewra rakevin, ji vê bi şûnda di avê kevin Giliyek sabun, dirêje pêşe kir. Bi vê sabunê xwe misdin û qewlê xwe bi xwedê ra bibejin... Tiştê ku tu bîrnekî, kewlî xwa êşkere bibeje.« Xêrxwaz, Ji fedî ra, serê xwe kirîbu ber xwa û çavdikir ku, kal şorê xwa xelaske, bi mînet serê xwe rakir ku li kalê binere, dit ku kal combuye!.. Mina ku erd ke-

lişîyê û ew ketîyê bin erdê, yan jî firrîyê ewra!? Paşa çavê xwe mis dan, xwa kurçî kir, ku fahm bike ew xewn bû ? Li dor alîyê xwa nerî kes tuneye.

Bazek, firîya hat danîşte ser kanîyê. Hespê pêşe, xulî bu kire hîrînî, rabû ser lingê paşi. Xofek kate ser dilê pêşe. Li hespê xwa sîyar bû kete rê... Parêz û eskerên wî dîtî ku, paşe mîna tîlazakî derbas bû çû. Wan jî da dû...

Xêrxwaz, gêhîşte qonaxê xwa. Gulhezê, ew peşwazî kir. Hal û keyfê wî pîrsîya, bange lawer û xizmetçîyan kir. Hale Xerxwaz qet ne rind bû. Ewa dihezîya Mîna êlege xalîyê kurika, bedena wayî di bin xuyê da mayîbû, şanedikir ku

dengke. Gulhez, bi dengê xweyî nermik, şîrîn û rindik, pîrsîya; »Çi bû? Ji bo çi, tu weng dihezêyî?« U ew hemêz kir. Bedena Xêrxwaz mîna agîr û pêtî dişewitîya. Gulhezê, lêvê xwayê, surik û rindik danî ser henîya wî mîna qalîbek bûz. Xêrxwaz, xwe beref kir û bi dengê westî got; »Ez î bêhal im!.. Sewtê min dernakevê... ku ez ji te ra bahs bikim.. Çi hatîyê serîyê min!.. Ez... dixwazim ku... tenikê rakevim... Paşde... ezê bi te ra bibêjim...« Derbase odê bû û xwe direj kir...

Sê roj û sê şev di nav agîr û pêtî da şewitîya, bedena wi di bin xuyê de ma û nalîna wayî gehîşte çîya û banîya, çû cemîn û newalan. Gulhez, ji berî balgîye wayî

rana bû. Sê roj, sê şev li ber Xwedê gerîya ku ma mêre wê bibaxîşîne wê.

Roja çara bi berbangî subê da, Xêrxwaz hate xwa. Dît ku Gulhezê li cem wayî ye. Bijangê wê dirêj di bin avê de mayîne, destê wê yî rindik û narîn helîna naw destê xwayî xar û suretê gulhezê kişande ser suretê xwa yî bi pirç, li wan çar rojana rîyê xwa kur nekirîbû. Xwandanên êzîz, heqe ku hun fahm bikin li wan rojana ew î nexwaş bû û fera wî tunebû ku ew kêra usterê helînê dest xwe, û li hemperî ney-nîkê suretê xwayî xwar kur ke û hevdu hemez kirin. Xêrxwaz qala kalê kir û mizgîn da Gulhezê...

Dore dina salê, wexta ku kulîlkên newrozê pişikîvîyan û serê xwe ji erdê rakin, Gulhez û Xêrxwaz, berbangî subê hatine ser kanîyê, li dor alîyê xwa nêrîyan... kes tune... Di bin şewqê Heyv û stêrkên subê de, xwe rut-oran kirin û bi hev ra bûne yek... Ketine avê, bi sabunê bedena hev mistandin. Carek din bi hev ra bûn. - Nûha xwandevan ji xwe dipirsine ku çima, carek din? Kesên qelaw ê çav birçîne, çavên wan têr nabin. Xêrxwaz dixwast ku ma du (Cêwî) zarokê wî bibin. Daxwazîya wî ew bû. Emê binêrin ka Xwedê qebl kir an na? Disa serîyê xwa şuştin. Qewlê xwa ji xwedêyî xwa ra gotin.

»Xwedêo! Qewlê min ewe ku, ma jinke min bi ducanî bimê!..«

-Li wê derê, dengê Elê îbê mîna ku ji durêda dihat. Xaweka kurr, çavê min girt. Ma xwedê bexte we negire! Sebireka pîr bi we de û sewtê Elê îbê qem bike ku li hejmarê tê em guh bi ser çerokê wayî din. Ka çi ware serîyê xêrxwazê me î stuxwar û Gulheza me rindik Vê hobe şore ez zû ranakevim, hetenî paşîyê çerokê çavê xwê nagirim. We hîna kir? Dengê we yî qet nê min... Li serîyê çerokê min gotîbû „Pişşt“ ema nûha çeroka me xelas bû. De dengê xwe bi derxînin lo. Ezî, ditirsime, de hade lo loo!..

Min, duhû bi vê re gotî bû; **-compute-ra min bi kurdî nizane!** Ew gotina min, bû bûyereka pîr mûhim. Xeta ka pîr mezin bûye, qerfê ku min kirî qet aslê xwe tune bûne.! Çimkî, ku ez hatime mal ez çî bibînim! Computêre min ji hêrsaren sor bûyê û min nêzîke cem xwa nakê, bi çiz û mistê xwayî; - Bi hêsin - li ber min sekinîya. Poze min xun dibê û çavê min Hişin-Mor pelçikivîne.

Em, hurdu li dij hev: - Mîna sed sal in dujminên hevdu nî. Yan ji mîna eşîrên Kurden me.- runiştinî. Ezî li ber computêr digerime ku em li hev werin. Aşîtyêka mezin çêkin. Ji wî ra qurbanekê şerjêkim û bi şayî, bi lîstik çeroka ku me dest pê kirî berdeyam bikin... Lomê min çî bûye hûn dizanine? - Oof, of! hun ji tiştêkî nizanane!

Ez ji werê bahsê sohbetê min û computer bikim. Ji demeka bi sûvatî (Xeyidîn) derbas bû bi şûnda. Computer, bang kir:

» Beko de hade.« min qet xwa ji wa derêna nekir. Computêr disa;

» Beko, ê de hade!« -va hevoka min li ser came wayî nivîsandî bû ku li molê ew bibeje- li ber min geriya û ez nerm kirim. Mîna jî ji wayî pîrsîya ku

» Lomê min çî bû? Hetênî ku te bi min re negot ez bi te re deng nakim. Ku tu bibhecî ez disa deng nakim, deng.. naa.. kiim ha!« Computer bi dengê xwayî kehîl got:

» Ez î ji kurmançîyê Kurdistanê fahm dikime.« Ez, şaş û metal mam. Bi qîrînî,

» Lo, ez bi kurmançîya Afrika deng dikime??« Ji fedîya ra şevqe çavê wayî vemirîya. Mîna kesen kur û şel-Pellî, bi sevteka vestîya û bê hal

»Erê tu jî bi kurmançî deng dikî emma, ezî nizanane ku çing bi te re bibêjim!.. Kumacîyê te, mîna zimane kî di ye, zimane kî dûr. Zimane ki tevlihêvê.«.

»Tu bi qurbanî ê xelkê bî îñşallah! Bi qurbanî zimanê min î qelêw, narîn û modern bî.« Ez rind dizanim ku wayî va tiştên weng li ku hukirîye. -Ew hete nûha li Berlinê bû. Li cem Mustefa yê me ji Kirşêrê, va zimana bi ber wi xist û da min (Bi xêra xwe baxışanda min.) ku ma li serîyê min î xizan bi bela be.

Ez rehet, rehet teslîm nabim. Min, bi wî ra got;

»Ji wê bi şûn da, tue zimanî kurden Anatolîya navîn hû bikî! Ez ji çel salî bi şûnde bi şanakim ku zimanê, kurdên Kurdîstanê hu bikim. Na, na ev ji kême tuê zimanê **Bîrnebûnê** hû bikî ku ma hişê te werin serîyê te yî çarkênarî. Eger ku te va gotinê min nekirin, ezê di çengî te re bigrim û te bavême goristanê elektronîka gawira. Û tue di cihennemê wan da bişewitî. Te fahm kir?« û min kablo ê wi ji ceryan kişand, sê roj û sê şeva ezê wi tî û birçî bihilim. Em ê bibînin ku, kî berx e kî beran e!..

Ji sê rojan bi şûn da, computer gotînen min qeblu kirin. Û min jî ev ef kir. Em ên li cem hevdu runiştinî û ji dera ku em mayîn da çêroka xwa berdevam bikinî.

Peyve ku min li dawîya nivîsa xwe gotibû »Lo, loo« Ez tirsîyam ku çêrok xelashûye. Xwedê ji mangê Elê Îbê razî be ku ew li vê şevê zayîya. Golikek î çê wanî dunê.Em, ji paşîya çêrokê mahrûm nekirinî.

Dora dina şevê ez û bavê min, dîsa çûne cem Elê Îbê. Wê hobê min ji wî ra goşt nani. çimkî li gundî me kewê kême in. Heqê kewê kê, çêrokeka bitûnî yê, ne çerokeke bi nivî. Ji bo wê, iro, li şûne goşt, mûj, lewlewi û çay heye.

Cêmaet mîna dûhu bi êwarî dîsa guh belkirîne. Elê Îbê akort diha dengê xwe î nerm mîna pêmbû, tenika din nerm kir û destê xwayî rastê avite belkî guhê xwa. Peşîya şorê berda navina cemaetê.

Ew çi dêm e, ew çi rû ne, ew çi zulf e, ew çi xal?
Ew çi gulbaxê gula ne, ew çi husn e bêmîsal?
Ew çi êbrû ne, çi qews in, ew çi „nûn“in renghîlal?
Ew çi mujgan in, çi tîr in, ew çi elmas in bi qal?
Qatîlê xwînrêj û xwînxur pur qîtala kê yî tu? *

* Macin

»Dem çû zeman hat qewla wan, ji cem Xwedê de qebûl bû. Gulhez, nezîke wexta zayînê bû û bi janê biêşê xeber diha ku wext ew wexta ye... Xêrxwaz, ji bo vê rojê li dervayî bajêr qesrek(koşk) hazir kiribû. Derîya jana çav dikir. Hekim û hêmsîre li qesrê gori(nobet) girtibûn.

Bi qîrînîya Gulhezê li serîyê vê gêhiştinê hev. Her yêk ji wan bi tiştêkî mujîl bû: hena ji van av dikeland. Hena pêşkîr danîn ên din jî masaj dikirin. Şev derbas bû. Roj, disa biriqîya, li hemperî qesrê. Şevqa xwe avite ser çeleng û pencerê malen bajêr. Her kes bi şayî ji hev pirsîn ku derguşa Gulhezê bû an na? Kesî bersîva ve pirsê ne dizanî.

Kesen ku di nezîkî qesrê ra derbas dibûn, ji nalin û girî bitir tişteq nedibîstin. Devdevî evarê, xizmetçîyan du tabût ji hundîrê qesrê bi derxistin. Ji tirsaran hundire millet qetîya, Xwendevanên hêja ez çî dereva bikim hundir li min ji qetîya. Ji min berê ku Gulheza mina rind û dergûşa vê mirî bû. Xwedê, em ji bûyêreke weng mezin parastin. Çûne ser goristanê nime kirin. Dîtin ku Xêrxwaz di nav cemaetê da tune-yê. Ku Gulhez bimirîya Xêrxwaz, ê stuyê xwayî xwar, tenika din xwar bikira û bigirîya. Mina ku we dit ew kesên ku mirin ne Gulhez û derguşa wê: Tu were ku çî dibe di hundire qesrê da? Dîsa evar bû. Ji meraq an da xev neketê cavê wan.

Dora din a rojê çar meyît defn kirin. Ji vê bi şûn da her roj, li ser goristanê nime dikirin, paşîya cênazen nedihat. -Ez, dixwazim ku dîsa di navberê we û çêroka xweş kevim. Çimki, hun û ez, em ji meraqen ra bi hecîyan!. De werin ku em derbasî hundirê qesrê bin. Ez, bi tenê ditirsi-

me! Mina ku we bihist ez kesekî pîrr tirsonek im. Xerxwaz, va rojana pîrr bi qehr û xişm e, ewê seriyê min biqetîne ema ku hun ji bi min ra hatin (Xwandevanên **Bîrnebûn**'ê bi mîllona ne), kes bi mere tiştêkî nabêje. De kerem kin derbase qesrê bin. Mîna ku hun dibînin!..

Gulhezê, xwa li ser qerole dirêj kiriye, pîrr xeraw bûyê, kesên ku destê xwa tavêne navbere şeqê ku derguşê bikşinin û bi derxînîn, bi qîrînî lûle erdê dibine. Bêsevt û bêcan, weng hîşk dimirine...

Li seriyê çerokê me qale malekê kiribû. Hate bîra we? Balê, jinîka cawzî, bîst, ku kesen dikevîne hundurê qasrê bi xweşî dernekevîne derva. Bi lez xwa gehîştandê cem Xêrxwaz. Li ber wi geriya:

»Ez dest û linge te paç dikim, Dotmîr (Prensas) a me delal di ber şelpê ezreil de maye! Ez tiştên weng bi şîha nakim emma keçikeka min heye (Destê we paç dike!) ewe ji zayindanina jina pîrr bitecrube ye ez dixwazim ku ma ew Dotmîra me bi zayîn bide...«

Xêrxwaz, muruzê xwe tahl kir, pozê xwayî xwar qarçimand û got:

»De here mal û keçikê xwe bişîne, Emê binêrin ku ev çi tecrube ye!«

Cawziyê, herd paç kir û bi şayî derket derva. Bi lez gêhişte mal, bi telaşê keçik ji odê bi derxist û bi denge xwayî, zirav û nexoş:

»De xwa çêke kincê xwayê ecer li xwa ke em en herin qesra pêşe... Tuê, arîkarîya zayîna Dotmîra me bikî!«

Keçika xizan ji tirsan hezîya, mîna şelpellîya di hundir da çarx bû... Li kêlekê testê hevîr runişt. Tim henîya xwa mis dida, Jan ketibû seriyê wê û pêl-pêl li doralfiyê xwa dinêriya. Mina ku dermanê eşiyê we li ser gelta(Kîlîm,cacim) ye. Dayka we hersîya, di çengê wêre gihirt û kişiyand:

»De hade!.. Min bi mêcihemîne!.. Tuê rind dizanî ku çî ye were seriyê te îsêvî!«

Navê keçikê Dîlan bû. Rabû û tewhew çûne cem pêşe. Xêrxwaz, le nerîya ku keçikê pîrr killêrîyê, bang xizmetçîya kir. Di wê navberê de li ber pêşe geriya:

»Zatî êvar bûye, ji min re musede ke ku ez subê da herim cem Dotmîra me.«

Xêrxwaz qebul kir. Ê odek da wê ku ma ew îsterhet bike. Ji meraq an xew neketê çavê Dîlanê. Derketê der, li nav baxçê qonaxê çerxbû, hetta ku westîya. Li ser bankekê (Kursiyekî dirêj) rûnişt... Bîra dayka xwe(Rehmeti) kir. Ku ew hebûya qet van tiştan nedihatî seriyê wê... Nuha li wir... Li vê şeva tarî, mîna darê di nav bêxçe da. Bi tenê... bêkes... bêhêvî... Stuyê wê bi hemêzê wê da ket... Li Dinê bi tenê mayîn... bu agir û pêtî bi bedena wê ket û ew şewitîya... bêxwedî... mîna çêlikeke pisika... û hesreta wê mîna zehêr u zûkum ji çavê wêda rijîya... Nalîna we di navînê şevê da di bin şewqa stêrka de belaw bû... Di ve demê da giranîya destekî li ser milê xwe ferq kir. Veciniqî,

»Tu kî ye?« Dengekî kal got;

»Qet metirse! Ez bersiva, pîrsê tê û dermanê derdê te me... Ji min ra bibêje ku derdê te çî ye!«, û li kêleka wê runişt. Dîlanê çavê xwa mis dan û bi girî,

» Çend ro bûne ku Dotmîra me dergûşa xwa nehate Dinê! Kesên ku dixwazî ji wê re arîkarî bikin giş mirin. Ewana dixazine ku ez subê wê bi zayin bidim. Tîrsa min weng mezin e ku ezê bi şunakîma ku rakevim. Mirin... mîna ve şevê reş û tari ketiye ser dile min, Ezê nizanime ku çî bikim?...«

Kalikê porê wê mis da û bi wê şîhabû, û got.

»Metirse!.. Ez dizanim ku tuê çi bikî.. Rind guh bi ser gotinen min de... Ev ne derguş e!.. Di zikê Gulhezê de marek

heye. Ji bo wê gîş bi zehera mar mirin. Subê ku tu çuyî cem Gulhezê qet nêzîke wê mebe, Çinqilek şîr germ bike û dîne bin we û jê wegerê... Mar, ji şîr pîrr hezî dikin. Te, gotine min gîş fahm kirin?..«

D. gihot;

»Are!« emma giriyê wê tenika di zêde bu û vê carê bi aşkere hîrr-hîrr giriya. Kalê ew teselî kir:

»Ji vê bi şûn da ezê werim cem te, em edî bûnî hevalê hev. De megrî!«..

Dîlanê giriyê xwa birî çavê xwa paş kirin, û çerxê axzê kalê bû ku wî bi hesrete ku di dilê xwe da hemez ke. Nêrîya ku kes li kêleke wê tune. Ji tirsan revîya hundir. Kete odê derî qêm kir û xwa avite ser karolê. Çend deke bi şûn da kete xeweka kurr. Mîna perîya raket. Weng bêderd, weng, mazlum û bêgûneh...

Subeda, derbase qasrê bû û bi xizmetçîyan ra got:

»Çingilek şîr germ bikin û ji min ra wunen.« Şîr germkirin û wanin dane D. We got:

»Nuha ma her kes ji odê derkeve« Her kes ji ode derket û D derî girt. Hate cem Gulhezê çingila şîr dani bin wê û ji wir weqedîya... Mar bi bîhnê şîr derket û xuşîya hundirê çingilê. Dîlanê bi lez deriyê çingilê qêm kir. Tîrsa mirînyê ku di bedene wê de gehîştî hev bi kesereka kurr bi derxist

»Oooh!..« Kesera wê mîna melodîka dramatiq di nav odê da belav bû. Xeber gîyandine Xêrxwaz, Ew bi lez hate cem Gulhezê Gulhez bêhal mayîbû û ji bîrve çûbû, halê vê pîrsîya. Ji ve bi şûn da bi dengê î pîrr bi hêyêcan,

»Ka derguş ê li ku yê?«

Kesî bersiv neda. Xêrxwaz, nezîke D bû û direkt li çavê wê nêrîya û dîsa

»Derguş li ku ye?«

Dîlan, tenîk paş da çû, serîyê xwa kire ber xwe, Çimkî, fedî, heyêcan, tirs û şayî

gîş tev-hev bûn. Li hemperî hukumdarê Welat, kî be zimanî wayî yê qetm bibe! Ji bo we xizanê bi şune kir ku denke. Xêrxwaz, hersîya û bi qîrîni;

»Ka derguş!«

Dîlanê bi tilîya xwe cinqil îşmar kir bi kekeçî

»E.. ê wa ye...« Pêşa heyret kir

»Gulhezê min çingil wanî Dine!..« Li singe xwa xist

»Xwedê hişê min biparêze! Wa çi afat e wa çi bûyêr e?« Nezîkî çingilê bû ku deriyê wê vekira. Dîlan, kete navberê û got:

»Di hundirê wê de marêkî hêye.«

»Mar! Ta got mar?..« Çavê wayî pelçiqivîn, giliz bi devê wî ket. D ji tirsan dengê xwa dernexist. Seriyê xwe heqand û ew testîk kir. Di vê qîrîni û şematê de Gulhez bi xwê hêsîya bi denge kî bêfer û bêcan pîrsîya ku derguş dijîni û dise bîrve çû.

Xêrxwaz, gîş tembe kirin ma kes nebîze, ku derguş mar e. Li şûna we bi millêtre bibêjin ku lawikeki pêşe bûye. Bange Dîlanê kir û di gûyê wêde kire pis-pis, sire xwê qem kir. Lapek pere dane wê û ew şiyand.

D,gehişte mal, bavkê wê î li cût bu. Cawzîyê, derîya wê bi çar çava çav dikir. Pîrsa wê ya siftê:

»Çi daye te?« Keçike pere dirêje wê kir û derbase odê bû xwe dirêj kir. Dayka wê bi pere di destê wê de list û şîha bû...

Xêrxwez îlan kir ku ew roja îd e. Sê roj û sê şev cejn kirin. Sûwar bi cirît lîstin. Sîrk çêbû ji kurika re, cambaz li ser bên gerîya. Şêr di newberê helqeke dişevitî de bazdan. Xort bi sîn-sîn lîstin, gowend kişandin, tûrnûwê spor çêkirin, Kalîkê bajêr jî tûrnûwe şah(Setrencê) çêkirin ku bizanin ki li bajêr şampîyon e: Tu were ku birdikirin ki bû şampîyon? Li wir ez disa dikewime navbera we û kalika, -min bi-borin- çimkî wan pîrr ara q wexarîbûn û

koçek bi lîstikandin dan. Wan sê rojen tûrnûwê tim dipirsîyan; „Duhî kê qezenç kir?“ û dîsa ji serî da dest pê dikirin. Xêrxwaz û Gulhez di qonaxê de tevhev man û kes nezîke xwe nekirin...

Dem derbas bû, mîna avê çemekî, zik tijî jîyan, bi ducanî. Yek caran bi qehr, zoranî û giran, yek caran bi şayî û sivik rijîya. Di wî zemanî de Dîlan, mezin bû. Keçikeka rind mîna dilopek av bû...

Evarekê, wezirê pêşe ji wî pirsîya;

»Prensê me xort bû. Tuê, kînga wayî bizewicinî.« Xêrxwaz, veciniqîya, du-se dekîke fikirîya u got;

»Çima nazewicînîm. Te qal kir em keçike te, li wî markinî(Va „mar“ ne mar yê ku dixuşê, yanî ne heywan e. Markirina zewicandinê. ew peyv pirr baş li çerokê hat ne?). Tue qebûl bikî!« Wezir şa bû û got

»Êree!«

Xeber dan millet, çel roj û çel şev li dolê xistin. Qonaxeka ecer hazir kiribun û roja çel û yêka bûk anîne qonaxê. Dora dîna ro cenezê bukê bi derxistin. Buk bi axûyê mar mirîbû. Ew dise zewicîyandin dise ceneze birine goristanê. hedî hedî fahm kirin ku disa afêtek li ser bajêr çerx dibê. Hate bîra wan, wexta ku prens hate Dinê ji wan pirr cenezê defn kiribun. Ji tirsan keçika xwe veşartin, û dernediketin derwa.

Cawzîyê bîst ku ên bi prens re zewicîyan giş mirin. Va fîrsenda ketîbû destê wê û xwe gehiştande qonexa pêşe;

»Mîna ku hun dizanin keçikê min prensê me anîbû dinê ji bo ve ew baş dizane ku prens keseki çing e. Eger wê musede da ma keçikê min bi prensî me re bizewice.«

Xêrxwez zati tu hêvîya xwe nemayîbû ji bo ve got:

»Erê!«

Cawzi çû mal keçik li ber argûne bû ardû davête ser agir ku şîvê bikelîne. Daykê xeber da we ku ew bi buka malê

pêşe be. Dîlana xîzan, dizanî ku zavê mar e. Ji bo ve batik(Kepçê) ji destê we de kete nav argûnê tama wê û tama şîvê ji revîya!. Daykê bi heyecaneka mezin serîyê keçikê şuşt kinçê ecer lêkirin û gehiştande qonaxê...

Pêşe kêsek zêr da wê û şîyand. D. li ber pêşe gerîya ku ma qe ne sê roj û sê şev li dolê xin, ji vê bi şûn da ew here cem prens. Xêrxwaz bi bukê va tiştêkî ku ji hev re veşêrin tunebû. Herduya jî dîzanî, ku çi derîya Dîlanê çav dike. Wayî qebul kir. Bi subê re dest bi cejn kirin disa şayî û lîstik bû hukumdarê bajêr.

Di şeva sisîya keçik ji qahr û kederen de bi tenê derkete nav bêxçe ku xatir ji jîyanê bixwaze zatî xew nedikete çavê wê. Dîsa li ser bankekê runişt Li stêrka sêr dikir. Wê hobê nedigirîya, çimkî dizanî ku qet umare we u hêvî ya we tune. Kesekî ku di destê were bigre tune. Ji bo vê axzê guwana wê ê qem bû.

Devdevî sube ra rabû ku derbase hundir be, giran-giran diçû ku derî veke deste xwe dirêje zembereke dêrî kir ku yekî bane wê kir:

»Şeva Xwedê li te xweş be!« Dîlan, bi axzê deng hatî de çerx bû û dit ku kalike ku li wextekê li berê hev naskirbûn, û bûyûbûne nasê hevdu pirr şa bû bazda stuyê kalê ew hemez kir. Ji heyêcan re nîzanî ku çi bike, »Te çi rind kir ku tu hatî, min jî xatir ji jîyane xast tu kesê min tune ji te bîtir.« Kalik bi ve şabû porê wê mist da di destê wê ra girt kişiyar

»Tenik wexte te hê!-« D bi ecele kete navbere şorê wayî,

»Êre, ere! Ji te re her dem wextê min heye.«

»Were ku em li derekê runin û tenik sobet bikin.« Derbase ser bankê bû û runişt bi destê xwe tap-tap li bankê xist şuna ku keçik rûne çêkir û got

»Çi he çi tune li cem te. Tuê rind î hal keyfê te çi ye. zuva ye ku me hev nediyê, ji min re qalê bike ku ma meraqe min derbas be.« »Tiştê ku ez qalê bikim tunene ema tişte ku derîya min çav dike mirîn e.« Şewqê stêrkeke di çavê wê de dibirikîya û zîz bû Kalik kenîya » va çi xemgînî ye! Tuê ciwanî. Ma mirinî qet nê bîra te. Ji min ra bibêje ku derdê te çi ye?«

»Ez, ê subo bi buk bime, herime cem prens. Mîna ku tu ji dizanî, ew mar e. Hetanî nuha bi deh buk kuştin. Guvana min e qêm e ku ewê min ji bikuje. De were ku ezê naxazime ku bimirim!« Kalik hîk-hik kenîya »Hah.. ha ..ha...Tirsa te eve? Tirsînî ji bir bike û şayî be! Êwîya ne mar e! Xorteki keleş û rind e. Yaku tu biki çî ye, ez bi te ra bibejim. Subo, çel fistane hete çel û yekan li xwe ke û here cem wî bi wî re bibêje ku her yek ji we katek kinç ji xwe bikin. Çimkî çel kefenê wayî hene, di bin wan çel kêfenan de xortekî derîya te çav dike. Te gotinên min gîş fahm kirin? Bîrmeke tuê yekî û ewê yekî ji xwe bikin.« Keserek ji dile keçike rabû û sevta wê mina dilope zer li şevê belav bû.

»Xwedê, ji te razî be!« Hevdu hemez kirin mina du evîndaren ku hev bîst sal in ku nadîne. Kalike xwa ji we veqediyar û xatir ji wê xast. Keçikê;

»Tue ki dîsa com bibî ema tenike çav ke gotineka min ê heye. Tuê ji min re bibêjî ku ez ji te re çi bikim. Heteni nuha tim tu ji min re arîkar bûyi. Qat tişteki ku ez ji te re bikim tune? Kalik ê got:

»Êre heye! Eger ku lawikekî te bû nawî wayî „BEKO“ lêne!« û com bû çû...

Dîlan, derbase axzê qonaxê bû û xwe dirêj kir kete xeweka kûr...

Li dinê çiqes kesên nerind, rîyaker, hasûd û dilrêş hebin jî, ro, her roj dîse dibiriqê û şewqê xwe ji wan napareze.. Hal bu ku wan ev şewqa heq nêkirine.

Roj, dîse ew prosedûrê kir û bi derket, li ser bajêr sekinî. Di bin germî û şawqa wê de Jîyan, rijîya cadde û kolana. Bi şayî listik, bi dol û zurnê buk birine cem zava, pêya kirin... Dîlan, derbase odê bû. zava xwe li ser nivîna dirêj kiriye li derîya wê çav dike. Bi dengeki mîna ku ji dine walî te. sar û dirîyayî.

»Tuê bixêr hatî! Çend sal in ku ez derîya te çav dikime! De xwe tazîke û were cem min.«

»Ji ber tazîkirinê qewlekî min heye! Ku te ew kir, ez ya teme.«

»Şûne qewlê te, li ser serîyê min e. Ji min re bibêjê, ku qewlê te, çi yê?«

»Her yek ji me, qatek kinç ji xwe bêxe, ez yek û tuê jî yekî!.. Te gotina min qebul kir?.. Ezê dest pêbikim.« Gulhezê fistanek ji xwa êxist. Li markê xwa mîsi kir. Çavê mar, mîna kixê berxa ê li bin rojê havînê biriqiyan. Wayî jî, ji bedena xwe zirav kefenek kişîyan û biderxist. Bi vê sirê hetenî sîh û nehe hatin.

Bedena wê mina dilopeka baranê li ser pelge guleke hezîya, Bihna keçike mina kaserêke li ode belaw bû. Laşê wê yî gewr, mina herîr di bin şewqa lambêde wek pirlantê biriqîya.

Mar qefenê xweyî paşî bi lez ji laşê xwê bi derxist. Li hemberî Dîlanê xortekî bi ser xwe,yekî keleş. Wê ji hêyêcana kirasê xwe dirîyan, parçe parçe kir û xwe avite hemêza zêve û bi hav ra bûn. Ewana gehîştîne miradê xwe hun ji bimen bi şayî û rindî, de bi xatirê we.«

SERPÊHATÎKE KURDÊN ANADOLIYA NAVÎN

Rohat Alakom

Di sala 2001'an de bi navê *Rojnotên Remî* (Remis dagbok) pirtûkeke Margareta Hanson di nav weşanên APECê de hat weşandin. Ev pirtûk ji aliyê kontakt û dostanetiya kurdan-swêdiyan de berhem- eke gelek balkêş e. Di vê berhema delal de serpêhatiya du xortên kurd heye: Remî û Amîr. Zêdetir serpêhatiya Remî derdikeve pêş. Ew bûyerên ku di vê berhema derbas dibin, bi devê Remî hatine vegotinê. Ji ber vê yekê jî navê pirtûkê *Rojnotên Remî* (Remis dagbok) hatiye dayîn. Ev xortê 15 salî bi navê Remî di sala 1984'an de dema tê Swêdê di kampeke penaberan de dimîne. Di vê kampê de qasî 71 hevwelatiyên Remî yên kurd jî hene. Remî di kampê de rojekê rastî yekî bi navê Hesên tê, ew kes xalê Remî ye. Hesên gelek caran li Remî diparêze û alîkariya wî dike. Çend sal derbas dibin, lê belê destûra li Swêdê mayîn û karkirinê ji van herdu xortên kurd re (Remî û Amîr) dernakeve. Di vê navberê de gelek serêşî, astengî û problem derdikevin pêşberî Ramî û Amîr. Di dawiyê de xanimeke swêdî bi navê Marianne digihêje hewariya van zarokan. Ev xanima xêrxaz dixwaze Remî û Amîr bike ewledên xwe. Marianne di maleke mezin de bi serê xwe dimîne. Armanca vê xanimê ew e ku çend zarokên kurd ji xwe re bike ewled. Lê belê dadigehên swêdî dijî vê yekê jî derdikevin û daxwaza wê naperijînin. Bi vî tehrî Remî û Amîr wek du bira di mala vê jina swêdî de dijîn û digihêjin stareke

germ û însanî. Ev herdu zarok êdî vê xanima swêdî wek diya xwe dibînin û jê re dibêjin: dayê! (mama).

Piştî çend salan, di sala 1987'an de destûra mayîn û karkirinê ji Remî û Amîr re derdikeve. Ev yeka wan gelek şa dike. Di dawiyê de ev xanima swêdî biryar digre ku van herdu zarokên kurd - Remî û Amîr - bibe Amerîkayê, li wir bide xwendin. Marianne gelek salan li Amerîkayê maye û çar zarokên wê li Amerîkayê hene. Lîngêkî wê li Swêdê, lîngê mayîn li Amerîkayê ye. Dema ku karên Remî û Amîr yên pasaportê diqedin, rojekê bi balafirê ev herdu zarokên kurd piştî gelek macerayan digihêjin Amerîkayê. Lê belê Remî wê keçîka bi navê Madeleine ku demekê li Swêdê dîtibû, tu car ji bîr naka. Berî salan Remî carekê ji bo vê keçîkê çû gotibû: navê wê jî çi qas xweş e! Ev romana hacîmfîreh bi bîranîn û evîna Madeleine ve diqede.¹

Di vê pirtûka bi navê *Rojnotên Remî* derbara penaber û koçberên kurd gelek tiştên hînkar û balkêş hene. Burokrasî û dijminahiya hemberiya hemberî penaberan di pirtûkê de tê protesto kirin. Ev berhema dokumenter mirov dikare bêje ku periyodeke jîyana Margareta Hansonê pêk tîne. Berhemeke bîyografîk e. Ew herdu zarokên ku romanê de qala wan tê kirin (Remî û Amîr) angorî îfadeyên nivîskar kurdên Anadolîya Navîn in.² Çawa tê zanîn li Swêdê bi hezaran kurdên Anadolîya Navîn dijîn. Paşê ev herdu zarok ji

Amerîkayê vedigerin, tên Swêdê. Yek ji wan Amîr niha li bajarê Goteborgê dijî. Navên wan di romanê de hatine guhartin, wek Remî û Amîr. Min carekê ji Margareta Hanson pirsî: Çima te paşnavê vî mêrxasê romana xwe daniye Ararat? (Remî Ararat). Margareta Hansonê gote min ku angorî îfadayê van zarokan, kal-bavên wan ji devera Araratê (Agiri) çûne devera Qonyayê. Margareta Hanson wusan jî demekê çûye devera Qonyayê ziyaret kiriye. Dê-bavên van zarokan yên rastîn dîtiye û çend lêkolîn li vê deverê pêk anîne.

Heta niha li Swêdê bi sedan dost, alîgir û nasên kurdan peyda bûne. Ji van kesan yek Margareta Hanson. Ew gelek caran tenê çûye hin deverên Kurdistanê yên cuda. Dema carekê çûye Kurdistana Tirkîyê, hin polêsên tirkan dijarî derxistine pêşiyê wê û nexwastine ku ew zêdetir bi kurdan ve têkiliyan dayne. Margareta Hanson li devera Smålandê, bi taybetî jî li bajarê Ljungby ji bo xebatên xwe yên aşîtiyê û yên ji bo kurdan gelek tê nasîn. Ew li dorberê Ljungby li gundekî bi navê Annerstadê dijî. Di vî xanîyê dîrokî de gelek caran konferansên ser kurdan çêbûne. Çend kurd û hin swêdî tevî van konferansan bûne û rewşa kurdan ji ber çavan re hatiye derbas kirin. Bi pêşengiya Margareta Hanson bi navê *Smålandgruppen* komek hatiye saz kirin û vê koma piçûk ji bo kurdan bi salan gelek kar kiriye. Çend kontakt û têkiliyên Margareta Hansonê bi kurdên Amerîkayê jî ve pêk hatine û wê hewl daye ku doza kurdan li Amerîkayê jî bide nasîn.

Ji sala 1983'an vir de Margareta Hanson piştgirtiya tevgera *Zengilê Aşitiyê* (Fredsklocka) dike. Ev tevgera ji aliyê doxtorê zarokan Jack Mayer, di sala 1983'an de hatiye destpêkirin. Jack May-

Margareta Hanson, nivîskara kitêba *Remîs dagbok* bi cilûbergên kurdî

er yek ji wan endamên "doxtorên dijî atomê" ye. Têkiliyên Margareta Hanson bi kurdan re di van salan de dest pê dike. Cara pêşîn alikariya kurdên Anadolîya Navîn kiriye, paşê alikariya wan kurdên Iraqê kiriye ku ji ber zordestiyên Saddam di sala 1991'an de revîbûn hatibûn Tirkîyê. Çawa tê zanîn ev kurdan li Tirkîyê di kampan de dijiyan. Lê belê Margareta Hanson van kampan wek *kampên nazîyan* bi nav dike. Ew bi xwe çûye yek ji van kampan, perîşaniya kurdan bi çavên dîtiye. Bi taybetî Kampa Kiziltepe (li derdorê Merdînê) gelek bala Margareta Hanson kişandiye. Ji bo van kurdan alîkarîke mezin ya maddî û manevî nîşan daye, bi navê van kurdan li Swêdê fondek vekiriye. Margareta Hanson zordestîya ser kurdan bi fotografan îspat kiriye û nîşanê cîhanê daye.

¹ Margareta Hanson, *Remîs dagbok* - Den långa vägen till friheten, Apec, 2001.

² Bi Margareta Hanson re hevpeyvîn, Annerstad - 7/9. 2001.

XEZÎNEYA ZILAMÊ COTKAR

Adar Jîyan

Demekê zilamekî cotkarek hebû. Navê wî Zêdan bû. Zêdan jî wekî her mirovî ji dê û havekî diwelide. Zarokatî û ciwaniya wî di nav xizaniyê de derbas dibe. Dêrê jarî û xizaniyê pir dikişîne. Belê ji ber ku ji kar û xebatê hez dike, di demek kin de xwedîmal dibe û hal û wextê wî xweş dibe. Di navseretîya xwe de maldar û dewletî dibe. Her ku diçe hejmara zêç û zarokên wî zêde dibe. Gava ku zarok lê digihêjin, ber xwe dibîne, rihetir dibe Ji ber ku bi nav salan de diçe û temenê wî mezin dibe êdî derdor jî wî wekî Apê Zêdan dinase.

Îcar Apê Zêdan, heta bê bes maldar û dewlemend û ewqasî jî aqilmend e. Aqilê wî mû di qelêşe. Tenê ne aqilmend e jî ; her wiha jîr û jêhatî û bi lebat e. Ax di destê wî de dibe zêr. Lingê xwe naxe bin xwe. Bo zêç û zarokên xwe, bi keda helal dixebite û mal berhev dike. Çavê wî ne li destê xelkê ye. Roj, meh û sal derbas dibin. Apê Zêdan dikeve bin darê sihetê, ango nexweş dikeve. Her ku diçe nexweşî lê giran dibe. Roj bi roj dihele. Êdî diçe darê mirinê. Xizm, dost û heval û hogirên wî tev têne serdana wî. Ew bi xwe jî, têdighêje kû mirina wî nêzîk bûye. Rojekê malbata xwe li xwe dicivîne, bang li zarokên xwe dike û vê şîretê li wan dike:

-Zarokên min î delal, Xwedê dizane, belê vaye ez dimirim. Hûn jî dibînin ku bi qasî têra we hemuyan bike, mal û milkê dinê wekî mîrate dihêlim. Belê malê dinê qirêja destan e. Rojekê were dê biqede. Îcar ji bilî vî malê dinê jî , her wiha ji we re gencîneyekê (xezîne) dihêlim û diçim. Heta îro, ne min behsa vê xezîneyê dikir û ne jî we bîra tiştêkî wisa dibir. Xezîne, wekî mîrateyekê ji bav û bapîrê me de ji me re maye. Bi rastî ez jî cihê wê nizanîm; lewra bavê min jî cihê wê ray min neda, belê bi gumana min li texma rez, di nav zeviya me ya bi şîkêr (koma keviran) de ye. Ger hûn hemû kevirên şîkêrê bidin alî û zeviyê kûr bajon an jî hinekî lê bixebitin û bikolin hûnê wê xezîneyê bibînin. An jî der û dora rez hemû bidin ber bêr û biviran, teqez hûnê rojekê li xezîneyê rast bînin. Hunê hem bi vî awayî li mîrateya bav û bapîrên xwe rast bînin û hem jî dewlemendir bibin.

Çend roj derbas dibin, Apê Zêdan diçe ser dilovaniya Xwedê. Zarokên wî piştî mirina bavê xwe; biçûk-mezin, jin û mêr, bêr û bivir û merên xwe hildidin û li dora rez û nava zeviyê belav dibin. Wekî ku bibêjin “vê derê ji min re û wê dera ha ji te re” dikevin nav xebateke bêwestan û rawestan. Bi peroşin û hêviya dîtina xezî-

Ji gundê Gedik, Heymana

neyê dest bi xebatê dikin. Kevirek namîne ku binê wî nehatibe kolandin. Mistek ax namîne ku nehatibe tevdan. Qûç û şikêrên nava zeviyê bi carekê dikişînin qeraxa zeviyê. Dar û diriyên nava rez ji binê de hildiçetînin. Kokele, mehser û bena hawirdora rez ji binê de hildiweşînin. Çi kevir û kuçên ku hene dikişînin derveyê rez. Bi mebesta lêrasthatina xezîneyê, pala nezêr, çol û çyan, der û dor fetih dikin...

Bi şev û ro dixebitin, nava zeviyê û derdora rez dikin wekî ku tu axê biseridînê. Burx, zixur û şîjkek çî ye li nava erd û rez nahêlin. Rez û zeviya ku mirov nikaribû ji kevir û goman gavê bavêje êdfî dibe wekî tirafa êgir. Ew jî ne bes e, bi

peroşîn dest bi kolana qelaç û beyarên dora rez dikin ku rojekê berî rojekê li xezîneyê rast werin. Li xezîneyê rast nayên Belê wê salê, tiryê rez deh qatan û ceh û genimê zeviyê jî bîst qatan ji yê her sal bêtir û adantir dibe.

Bikurtasî wê salê xêr û adanî (bereket) bi ser malbata cotkar dibare. Zarokên wî radibin hatiniya xwe ya wê salê difroşin. Bi qasî xezîneyekê pere bi dest dixin. Li hev rûdinên û dibêjin:

“Xezîneya ku bavê me digot ev xebata me bû.” Û têdigihêjin ku xezîneya herî mezin kar û xebat e.

(Ji folklorê kurdî)

Çêkirina termên nû

Amed Tîgrîs

Ziman û jiyana bi hev ve girêdayî ne. Jiyan her roj tê guhartin û herweha ziman jî tê guhartin. Ji ber ku ziman deng û rengê jîyanê ye. Jiyan bê guhartin deng û reng jî tê guhartin. Loma ziman guharbar e. Bi taybetî ev zimanên ku niha ji her alî ve pêşketine û her roj di civaka wan a pêşketî de tişt û îcadên nû çêdibin û ji wan re nav û termên nû tên dîtin. Navên nû li wan dikin. Gelo ji van îcadên nû re nav çawa tê dîtin an jî tê lêkirin? Gelo rê û rêbaz çî ne? Ew bi tevî jî gotinên nû ne an jî ji yê kevn tên çêkirin? Belê di warê çêkirina gotin an jî termên nû de bi gelemperî çar metodên term çêkirinê hene. Hema hema ev ji bo her zimanê derbas dibe û bi taybetî ji bo zimanê Hînd-Ewropa. Ez dika- rim wan rêbazan weha bi rêz bikim:

1. Bi alîkariya pêşkîtan (prefîksan. önek) gotineke nû çêdikin.

Çend mînak: **berçavik**, **bername**, **berpirsiyar**, **darizandin**, **jêder**, **lêkolîn**, **pêşmerge**, **parzemîn**, **paşnav**...

2. Bi alîkariya parkîtan (suffîksan-so- nek) gotineke nû çêdikin:

Mînak: asêgeh, nexweşnêr, nivîsok (printer-yazışçş), sarker (buzluk), qanûn- nas, sêlikger

3. *Du gotinên cuda tînin cem hev û ji wan gotineke nû çêdibe ku bi kurdî ji gotinên weha re bêjeyên hevdudanî (bile^oik kelime) dibêjin.*

Mînak: balafir, birêvebirî, bêhnvedan, gerekstêrk (planet-gezegen), tozmij (*elek- trîk supurgesî*)...

4. Bi tevî gotineke nû çêdikin.

Ji van her çar metodan term çêkirinê ya herî kêr dîsa ya çaran e. Yanî çêkirina gotineke nû gelek kêr e. Di gelek ziman

de hema hema tune an jî nayê çêkirin. Di kurdî de jî gotinên weha tunin lê carnan hinek kes ji ber xwe ve çêdikin; baş e ku cîh nagire û zû ji bîr dibe.

Ev termên nû yê ku di warê teknîka nû de bi zimanekî derdikevin, piraniya gelên din wê termê wek orjînal digirin û li gor taybetiya qanûn û rêbazên zimanê xwe bi kartînin. Lê li hinek welatên pêşketî masmediya û ronakbîrên wan di heman demê de ku hîn ew terma nû ya bîyanî neketiye ser zimanê gelê wan; ew bi awayekî lez û bez jê re bi zimanê xwe navekî dibînin û di masmediya xwe de bikartînin. Bi vî awayî pêş li wê gotina bîyanî digirin û gotineke nû li zimanê xwe zêde dikin.. Wek nimûne ronakbîr û masmediya Alman di vî warî de gelek hesas in û gelek gotinên ku di warê teknîkî de hene û îro li seranserê dinyayê bi gelek zimanê bikartînin, alman jê re bi lez û bez bi almanî gotin çêdikin. Wek nimûne, piraniya dinyayê dibêje televîzyon alman dibêjin fernseh (dûrdîtinok), ji telefonê re fernsprecher (dûrbihîstinok), ji radyoyê re rundfunk dibêjin.

Di vî warî de zimanzan ne yek in û du beş in. Beşek ji wan dibêjin “baştir ew e ku mirov termên navnetewî bi karbîne û terma nû bi kîjan zimanê derkeve mirov wê wek orjînal bigire û bikarbîne. Wê demê ziman jî nêzîkî hev dibin...” Yê beşa duyem jî dibêjin “na, heger derfetên (îmkanên) mirov hebe divê her ziman wek almanan ji her gotineke nû re bi zimanê xwe termekê bibîne, baştir e. Ji ber ku her gotineke nû genciniya (xezîna) ziman dewlementir dike û ziman bi pêş dixê...”

Alfaba Celadet Bedirxan

Celadet Bedirxan di hejmara 2an a kovara Hawarê de li ser prensîb û bingehê alfabeya xwe ya latînî şeş xalên girîng nivîsiye:

”1. Ji wan niqtan pêve ko xasê denganiya zimanê kurdî ne, di şikl û dengên herfan de, herçend heye, xwe li alfabeya tirkan nêzîk xistin û nê ne dûrketin. Armanca alfabê seknandina dangan li ser kaxezê bi şiklan e, şikil bi herfan tên nîşan kirin û herf qebalewî bihemd in. Ji lewre nîşankirina dengê bi (c) û yê bi (ç) û bi hevguhartin û cihguhastina wan wek hev û bêferq e.

Lê bi vî awayî kurdên welatê jorîn û heçî ko alfabêya tirkî dinasin dê bikaribin bê dişwarî ya kurdî hîn bibin û komel û kitêben me bihêsanîtî bixwînin.

2. Herçend dibe, ew çend dengên herfên latînî ên adetî ko di zimanên din de nas in, di alfabêya kurdî de hılanîn û neguhartin. Bi vî awayî kurd dê bikaribin alfabêya biyaniyan û biyanî ya me bi hêsanîtî fêr bibin.

3. Nîşankirina her dengî bi herfeke serbixwe û ji awayê herfên hevedudanî xwe dûr xistin. Bê şik e ko hînbûn, xwendin, nivîsandin û lêkdana herfên serxwe ji yê hevedudanî hêsanîtir e.

4. Her dengî bi herfeke cihê nîşan kirin, yanî ji awayê nîşankirina çend dangan bi herfekê an bi dengêkî bi çend herfan, xwe dan alî.

Ev awa ji fikra çêkirina alfabekê bi hindik herfan an ji qesta qenc li ser seknandina denganiyê dikare bizê. Lê pê her du jî nakevin dest û di ziman de bila sebeb pirsînên di şiklî de ciyok peyda dibin û di nivîsandinê de tevlihevîyeke mezin berpê dibe.

Kamuran, Sureya û Celadet Ali Bedirxan

Ji xwe di tu zimanî de dangan û nivîsandin ne lêvên yek in û nivîsandin nikare bi tevahî li denganiya wî zimanî bê. Lewre ji bo kitkit û rengên dengdaniyê bi alfabeyê nayên nîşan kirin û li ser kaxezê sekinandin. Welê bûwa diviya bû alfabêya her zimanî ji (50-60) herfan hevedudanî bibe.

5. Herçend heye, ji barkirina herfan bi nîşanên nû, xwe dan alî.

Nîşan ji hêlekê di nivîsandinê de bi vegera qelemê wextê dide winda kirin. Ji hêla din bi jibîrkirina nîşanê herf vedigerin ser şiklên xwe ên eslî, bîhîşan û tevlihev dibin. Pejrandina çend nîşanan bi hev re ev jî dijwariyeke din e. Ji lewre ji bona tevahiya herfên binîşan me ev (^) pejrand û navê bilindekê lê kir. Ji ber ku dengên herfan hem diguherîne hem bilind dibe û ji nîşanên wek (-,-) qenc têt veqetandin. Ji xwe boşbûna nîşanan nivîsandinê kirêt dibe.

6. Herfên welê bijartin ku di şiklên xwe de li hev bînin û bikevin hev. Ji lewra diviya bû ko em di nav herfên latînî de bimînin û ji alfabeyên din wek yûnanî û

rûsî herfan megirin. Me jî welê kir û alfabêya xwe bi hindik guhartina dengên herfên latînî û bi karanîna hinan bi bilindêkê çêkir. Bi vî awayî û gora destûrên jorîn me alfabeya xwe bi sîh û yek herfan heveduu daniye. Herwekî di destpêkê de me da zanîn. Sehîtiya ko di hersêzarên kurdî de hatine çêkirin xuya kirine ko di zimanê kurdî de dengên bingehî ev sîh û yek deng in. Ew jî bi van sîh û yek hefan hatine nîşan kirin. Belê herf hene ko geh zirav, geh stûr, geh ji pêşî, geh ji paşiyê tên xwendin. Lê lê ev ferqên ha ne ji guhêrîna cihderka dengan, lêbelê guhêrîna rengê dengan tene pê û ji lewre di alfabêyê de nayin nîşan kirin. Ji ber ko al-

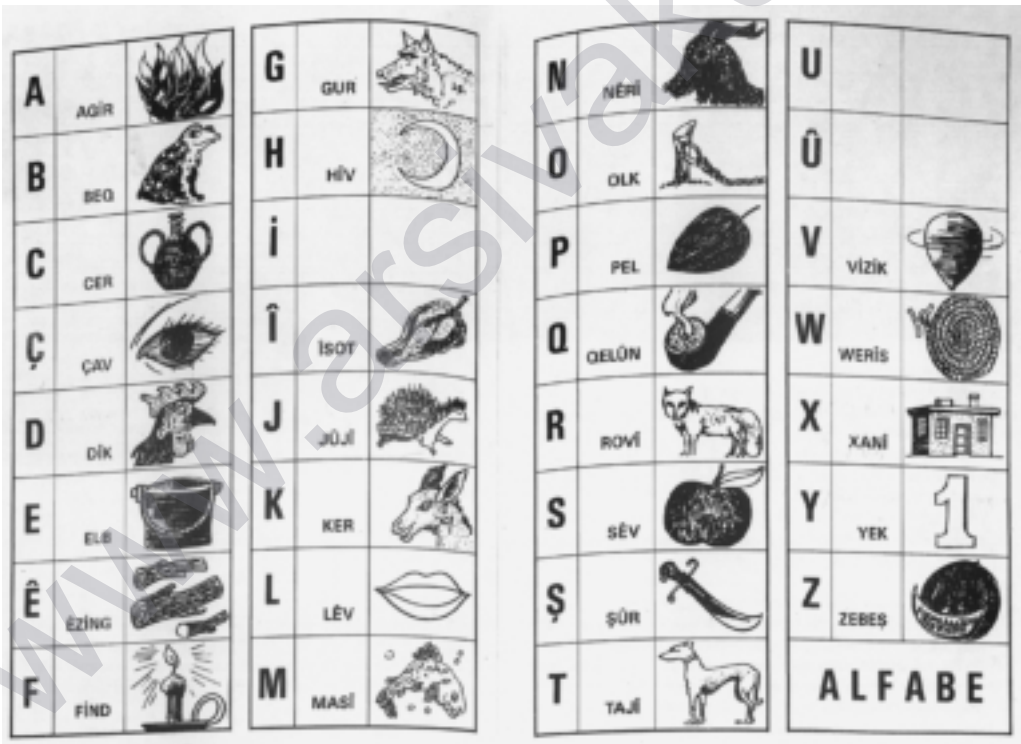
fabê tinê dengan nîşan dike, ne rengê dengan.

Ezê bi dengdaran dest pê bikim, ji sîh û yek dengdarên kurdî, dengên hevdehên jêrîn, di alfabeya her zimanî de, bi ferqên kiçik, yek in.

b d g h k l m n p r s t f v w y z

Tenê di alfabeya tirkî de (q) û (w) nînin. Ji ber ku di zimanê tirkî de dengên cihê wek (v) û (w);(k) û (q) nayin dîtin. Dengê herfa (w) ji xwe di tirkî de peyda nabit...”

(Celadet Bedirxan, *Hawar*, hejmar 2, 1 Hezîran 1932, çapxana Tereqî-Şam)

Ji *Alfabe* ya M. E. Bozaslan

"Yê ku ji zimanê xwe hez neke, ji milletê xwe jî hez nake!"

Amed Tîgrîs

Wek tê zanîn bi latînî "peda" zarok û "gojî" jî zanyarî ye û pedagojî dibe zanyariya ji bo û li ser zarokan. Yanî îlmê hînkirin û perwerdeya zarokan. Ev zanibûna li ser zarokan ji hezar salan ve heta niha kombûne û gelek netewe ji hev girtine, transfer kirine û dikin. Di vê serdema ku em niha tê de dijîn, ji ber pêşketina zanyarî û teknîkê dinya gelek biçûk bûye, mirov zû bi tiştan dihesse û jê fêde dibîne. Lê ez dikarim bêjim, ku bi hinde tecrûbeyên hezar salan û teknîka niha ya hinde pêşketî, dîsa jî mirov an jî dewletek nikare bêje, ku "min kilîteke sîhîrbaziyê dîtîye û bi vê kilît an jî metodê dikarim di demeke gelek kurt de perwerde û hîndekariyêke baş û bi kalîte bi kar bînim." Na, tişteki weha tune.

Gelo çima?

Ji ber ku însan ji her aliyê ve rengîn û cihê ye. Însan ne bi tenê ji goşt hestî ye: Ji aliyê îrsiyet, malbat, hîs, derdûdor, hêrsbûn û westandin, birçîbûn û têrbûn, bijûndarî, temen, hiş, daxwaz, heta sar û germahiya hewayê, li ser her mirov cîhê cîhê û derece bi derece tesîr dike. Ev û gelek tiştên di li ser prosesa hînkirin û perwerdeyê tesîr dikin û kar û barên hînkirin û perwerdeyê zahmet, girîft û aloztir dikin.

Berî her tiştî pêwîst e, ku dêûbav bi zarokên xwe re bi kurdî bipeyîvin. Ev destpêkeke girîng û bingeh e. Dema dêûbav bi

zaroka xwe re bi kurdî nepeyîve, ev xalên di yên ku ez li jê rêz bikin, bêfêde ne.

Divê ji biçûktiyê ve ji zarokan re çîrok bênen xwendin. Di nav Kurdan di dema berê de, dê û pîrikan êvaran ji zarokan re çîrok digotin. Niha dem hatiye guhartin û piçek jî moderntir bûye. Her dêûbav berî ku zarokên xwe bikin xew ji wan re çîrok dixwînin an jî dibêjin. Divê dêûbavên Kurd ên xwenda jî êdî zarokên xwe weha mezin bikin. Zarokên xwe bi çîrokan bi xew ve bikin. Ji bo zarokan çîrok gelek girîng e. Di vî warî de serpêhatiyêke weha balkêş û berbiçav heye. Dayikeke Alman rojekê diçe ba zanyarê Alman Einstein û jê tîka dike:

-Tu mirovekî zanyar î, kurekî min heye, ez dixwazim ku ew jî wek te bixwîne û bibe zanyarekî mezin. Gelo ew çi bixwîne baş e?

Einstein jê re dibêje:

-Here bila kurê te çîrokan bixwîne.

Jinik carek din jê dipirse:

-Baş e, ji derî çîrokan?

-Bila dîsa çîrok bixwîne.

Jinik her ku dipirse, Einstein heman bersivê dide.

Gelo Einstein çima hewqas xwendina çîrokê girîng dibîne? Belê, ji ber ku di çîrokan de, hînbûn û hezkirina ji xwendinê, ziman, edebiyat, dîrok, jiyana civakî, xeyal, fantazî, edet, xû, human-

îzm, macera, cografya, fikrandin û gelek tiştên din hene.

Dîsa pispor û lêkolîngerên Ewropî yên ku li ser dînê Îslamê dixebitin, şirove dikin, ku di nivîsandina Quranê de baş dîyar dibe ku H.Z. Muhamed gelek çîrokên erebî yên kevn xwendiyê an jî guhdarî kiriye. Di nav Sure û ayetên pêşîn ên ku li Mekê hatine û yên ku paşê li Medîne hatine de ferqeke mezin heye. Di yên Mekê de bêhtir tesîra çîrokên kevn ên ereban hene. Zimanê wan lîrik e û bi kêşanên erebî hatine hunandin. Giraniya wêje û bêjeya ereb heye.

Divê mirov bi zarokan stran bide guhdarîkirin. Di malê de, di demên musaît de tim stranên kurdî bînan strandin û guhdarî kirin.

Dê û bav tiştanokên kurdî ji zarokên xwe bipirsin û bersiva wan bidin. Tiştanok zarok dide fikrandin.

Dinyaya zarokan gelek fireh, rengîn û bi fantazî ye. Ji ber vê yekê zarok ji çîrokên fabil hez dikin. Divê dêûbav giraniyê bidin ser çîrokên fabil.

Zarok û ciwan heyranên bizav û serûvenan in. Nivîskarên pirtûkên zarokan pêwîst e, ku vê taybetî û daxwazên zarokan bigirin berçav û motîve bikin.

Ya herî girîng yek jê jî, zarok xwediyê enerjîyeke pir mezin û dewlemend e, nikare di cîhê xwe de raweste û tim dilîze. Divê dêûbav, hîndekar û mamoste bi vê yekê baş bizanibin û taybetiyê bigirin berçav, xwendin û nivîsînê an jî karê hînîkirinê bi awayekî lîstikî pêk bînin.

Divê nivîs kurt û zelal bin, tîp mezin, wêne an jî fotograf rengîn û bi kalîte bin.

Ji bo zarok û ciwanan kovar û çîrok û roman hebin. Di vî warî de ji zimanên din werger bînan kirin. Niha ji bo zarokên biçûk

çend pirtûk hatine wergerandin lê hezar mixabin ji bo ciwanan heta niha ne nivîskarên Kurd nivîsînê û ne jî ji zimanekî din hatine wergerandin. Îro li cîhanê nav edebiyata netewî de edebiyata zarok û ya ciwanan bi serê xwe her yek beşek e û him jî beşeke gelek mezin û girîng e. Di vî warî de Swêd nimûneyeke gelek baş e.

Televîzyonên kurdî giranî û girîngiyê bidin ser programên perwerde û yên zarokan. Him ji aliyê ziman, naverok û teknîkê ve gelek baş û pedagojîk be ku bala zarok û şagirtan heta yên mezinan bixîşîne. Bikaribe bi programên televîzyonê biyanî re reqabet bikin ku bala zarok û ciwanên Kurdan bixîşînin ku televîzyonên kurdî temaşe bikin.

CD û filmên bi rengîn û bi kalîte hebin, ku mamoste, zarok û kesên ku bixwazin bi kurdî hîn bibin, wan materyalan bi kar bînin.

Di înternetê de ji bo xwendin û nivîsîna kurdî rûpel û malokên kurdî hebin ku kesên bixwazin, bikarin bibînin û jê fêde bibînin.

Niha dewra komputeran e û komputer bûne aletên lîstîkên zarokan ên herî hez kirî. Divê dem û dezgehên Kurdan di warê hînîkirin û perwerdeyê de programên zarokan çêbikin ku zarok bikaribin bi zimanê xwe jî bi komputeran bilîzin. Wê demê kurdî jî dibe zimanê lîstîk, perwerde, wêje û teknîkê. Zimanê ku nebe zimanê rojana perwerde, jîyana civakî bazar û çapemeniya netewî, çala mirinê tim li pêş wî kolandî û amade ye. Di demeke gelek kurt de dikare gêr bibe û tîre werbe! Di vî warî de gotineke me Kurdan heye û ev wek zêr e: Ev gotin hêjayê sed pirtûkan e. "Yê ku ji zimanê xwe hez neke, ji miletê xwe jî hez nake."

Heriya Miya Reş

Yusuf Yeşilöz

KERIYÊ PEZÊ MEMO mezin û ji çarsed pezî bû. Wexta ku wî li ber çem pezê xwe diçerand, miyê wî mina hewê tizbî bi hev da giredayî bûn. Dengê billura wî wek strana bilbilekê diket guhê gundiyan. Di nav keriyê wî da li dori bist miyê reş ji hebûn, ew pir ji bi qîmet bûn, ji bo ku jina wî Aîşe heriya wan ji tevna xwe re bê boyax kirin dîresand. Heriya miya reş ji Aîşe re wek zerekî qul bû, ji bo ku we zehmet nedikişand ku ji geltê (kîlîm) xwe re heriya miya reş boyax bike. Şixula ku ku we pir ji hez dikir, çêkirina gelt û balîvê risîni bûn. We ew hinak ji bo cêza keçikên xwe hinak ji firotine re çêdikirin; bi taxsiyen xwe nû tucar dihatin gund, li peş gund bi hemdê xwe li korna dixistin, bi tirkî û bi dengê ki bilind bang dikirin, ku ew baliv û galtê risîni distînin û li cîh wan xaliyê fabrîka Afyonê didin. Gundiyan ku xwede kwîr kirî ji ew tiştê xwe yî bi qîmet didan tucare simbel reş û ji wan xaliyê fabrika bi rengên cincikî distandin...

Her buharê Aîşe diçû ser çola kes, giya û çiçekê bi hezar rengî berhev dikirin. Rindiya tabîeta gund û doralîya we meriv efsûn dikir. Kilamên teyrên dengweş û rengê pitpitkan gelek desen û nîgarê nû dinan per çavên Aîşe. Bi rojan ew li çole digariya heta ku we çend tûrik tijî giza û kulîlk dikir. Ew tiştê li ber malê li ber roje redixist heta ku ziwa dibû. Paşînge we reng bi reng ji hev cuda dikir, li ber xaniyê xwe yî ji kerpîça nobet digirt ku kesek destên xwe naveje kulilka, desên baliv û gelta ji di ber çavê xwe re derbas dikirin. Tîna rojê heta evare ew tiştan mina kaxizeke ziwa dikir. Ji xarmana bi şunda, wexta ku pez ji şîr ve dibû, we

heriya xwe li ber bîre dişoşt û li ser tupê uzerlige redixist ku ma ziwa bibe. Herî bi evare berhev dikir û texiste turikan. Di çend rojan de we ew herî ghiştik bi teşîya xwe ku merê we je re li cem marangozê Konya çekirî bû dîresand. Dora dine Rojê we ew rîsa beş bi beş di biroşên mezin de bi saetan dikeland. Kulîlkê ji her rengêkî cûda daveten hundire biroşeke. Piştî ku rîs û kulîlk demekê direj tevhev dikeliyan, we rîs bi andite derdixist û ji bo ziwa bûne li ser tupê uzerlige redixist.

Paşînge we ew rîsa bi alîkariya jinen gund dikir gog, Merê we Memo darê tevnê hazir dikirin, bi alîkariya merên gund bi tevşo sing dikutandin erde. Aîşe bi rîsê sipî tevn dadigirt, jinên gund qefle bi qefle dihatin tevna Aîşe xer dikirin. Hinan ji we re xwarin çedikirin û bi xwe re dinan. Cezweyê Aîşe yî paxirî ji ser agir denedihat. Êdî Aîşe ji rojhilat de heta rojava bir alîkariya keçikên xwe û jinên cirana tevn dikir, wan ji hev re behsa dinya aleme dikirin, dengê kirkîtê we diçû ezmanan. Çîrok û kilamên herî baş hinge dihatin gotin. Heta nîv hîve tevn xelas dibû. Ciran dihatin û gelt û balîvên Aîşe ku li ser diwarê harimê rexistîbûn pîroz dikirin. Rengên wanî xweş û nîgarên dewlemend li ber roja bi tîn dîberiqîn.

Wan salên dawî Aîşe ji mina jinên gundê din tevn nedan dagirtin, qet gelt û baliv çênekin. Mirove ku ew nasdikir ecêb dima ku Aîşe dest ji tevna berda, ji bo ku tevn kirin ji we re mina ihtirasekê bû.

Çima Aîşe dest ji tevnê berda?

Demekê nû hate wî gundî jî. Tiştên nû ku millet li bajaran distand ji roje ji bi qîmettir bû. Gore risîni cîhê xwe dan go-

rayên naylonî, zarikên paxir cîhê xwe dan zen plastîk, meşka şîr cîhê xwe da makîna û bi xwe kete axir ku bihelise, tendure qet qîmeta xwe nema, mîlangaz di dilan dabû, kesekî behsa kevrê duganê ku bi agir vedixesten nedikir, kibrît dest bi dest digeriyar. Hin pir tiştê nû ketîbûn gund, lê îro nayan bîra me. Xaliyê fabrîkê ji dihatin firotin. Tucar bi pîkabe dihatin nav gund, bi hemdê xwe li korna dixisten, bi dengekî zîz bang dikirin: Ñeskimiş, îşe yaramaz hali aliriiiiiz, yeni fabrika halisi veriiiiiz...“ Mal bi mal digeriyar û bi çend gotinên hindik mer û jina malê ku zimanê tucar fahm ji nedikir îkna dikirin.

Keçikê ber zewac êdî ji bo qelinê xwe xaliyê fabrika û dolabê ji text û kontapîlak dixwastan, xorta ji keçikan re digotin, ma cêzê wan ji xaliyê fabrikê rengbiriq be.

Aîşe ji xwe da ber bayê ku li gund dihat û carekê din tevn yan ji tiştên risînê çênekir.

Êdî tu qîmet û qedera mihên reş ji neman, ne kesekî heriya wan distand, ne ji kesekî şîrê wan vedixwar. Ceh ku mihê reş dixwarî di çavê Memo re diçûn, li dema beran berdanê wî mihê reş ji kerî veqetan-din ku ma ew zede nebin. Mihê reş êdî bi ser hev de hildikiştin. Wexta ku mewanêkî dihat, hema xort dikşandin hundire axir, wan bi kêra tûj mihêk reş serjerî dikirin, xwîna we li ber roje dibiriqî. Memo rojeke qirar da ku here bajar qesebekî bîne û mihên reş ghiştka bifroşe. Piştî nivro ew bi pîkaba qeseb hate gund, lê nivê pîkabê tijî mêwe û şîranî kirî bû, bawer bikin, wî perê miha ji pêşin sandî bûn. Hatina qeseb ne li dilê Aîşe bû, lê tu tişt di destê we de ji nemabû. Qesebê bê îman her ku dest bi mihêke dikir, ew davete ser pîkabe. Lê xwede kir, wexta ku qeseb mih birin, yek ji wan, bi çewtî ketîbû axirê cîranan. Memo li neçû ferqe, ji bo ku wî piraniya wan dabûn serjekirin hejmara wan nedizanî.

Çend salan mihêk reş bi tene di nav keriyê pez da mabû. Memo ew neda serjekirine, ne ku dilê wî bi we dişewitî, lê mih pîr bû û pir ji jar mabû. Miha pîr wek însanêkî sêwî diçû û dihat. Wî bawer dikir, ku ew miha rojekê kelx bibe û bimore.

Rojeke di ber nimeja nîvro galê gal kete nav zarokê gund û ghiştik berve riya qeze dibezîn. Mezinên ku rewşa kurikê bi peroš û heyecan dîtin, meraq kirin ka ew ji bo ji wusa dibezin. Wexta ku mezina ew merikê li ser alapistke dîtin, wan qazi hevdu kirin, yekî banga yekî kir. Heta penç deqîqan gundî ghişt erişîn pêş gund. Kurika tijî qirike bang dikirin: Wêrin! Wêriiiiin! Merikêk li ser hesinêkî bi du tekera hatiye. Guhê wî bi garikin mîna keçika! Gulî wî hene mîna jina!“ Mezinan paşe zarok ji merik bi durxistin, ew birin maleke, qîmet û qedr dan wî, kera wî hesinî di axir de gire dan û piştî şîva evarê ji pirsîn ka mirazê wî çiyê. Merik cixara li ser cixara dikşand. Paşînge wî got. Min bîhist ku li wî gundî gelt dihatin çêkirin!“ Memo xwe avete navbere û got ku, kesek îro gelt û meltan çenake. Merikê ji xwe emîn got: min ji ew bîhist. Ez geltêkê bi rengên tabiatê dixwazim. Eger jinên we yeke ji min li darxin, hun çî dixwazin, eze bidim we.“ Mera çay li ser çay dan merikê jar û zincavî û fikirîn ka kî li gund heye ku karêkî wusa bike. Hema hema ghiştka bi hev re navê Aîşe anîn ser zimanê xwe. Aniha wan kurik kişanden ku banga we bikin. Aîşe hat û merik mirazê xwe ji we re ja got. Aîşe li wî çaxê şor da merik. Ew fikirî ku sibe zû here ser çole, çiçek û giya berhev bike. Beri ew here mal, bi Memo re got ku ew ji sibe heriya miha reş bibire û di tûrikekî de veşêre. Merikê bi gulî ku heta nivê şevê ku guhdarî li merên gund dikir, piştî daxwastina wan şor da wan ku ew ji ber geltê ve boriyan bîstîne û bi xwe ji wan bîne gund ku ma hete demekê nêzik awa şêrin be gund.

DİLLER YILINDA DEĞİŞMEYEN ZİHNİYET

Nuh Ateş

Avrupai kurumlar 2001'i diller yılı ilan etmişti. Bu vesileyle düzenlenen etkinliklerde çok dillilik, özellikle AB üyesi ülkelerin resmi dillerinin karşılıklı olarak öğrenilmesi konusu ön plana çıkartıldı. Ne yazık ki, azınlık dilleri, özellikle de yasaklı ve yokedilme tehlikesiyle karşı karışya bulunan diller pek gündeme gelmedi, gereken ilgiyi görmedi.

Aynı yılda, Türkiye'de de bu vesileyle değil de, Türkiye'nin AB'ne üyelik süreci çerçevesinde diller konusu tartışıldı. Bu konuda tartışmaların olması kendi başına olumlu bir durum olarak görülse de, resmi Türkiye'nin, Türkçe dışındaki dillere karşı tutumundan, ne yasal ne de pratik alanda, herhangi bir değişiklik olmadı.

Sözkonusu diller -Lozan antlaşmasına uygun olarak, müslüman olmayan bazı halkların dillerine tanınan kısmi haklar hariç- ötedenberi olduğu gibi, halen inkar edilmekte, kullanılması, konuşulup öğrenilmesi engellenip yasaklanmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana hakim olan bu zihniyet, değişmesi beklenirken, aksine AB'ye üyelik yolunda yapılacakları içeren ulusal programa aynen yansdı.

Türkiye'nin, türkçe dışındaki dillere ilişkin resmi görüşü programda üç cümle ile özetlenmiş bulunuyor. Şöyle deniliyor:

Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ve eğitim dili türkçedir. Ancak bu, vatandaşların günlük yaşamlarında farklı dil, lehçe ve

ağızların serbest kullanılmasına engel teşkil etmez. Bu serbestlik, ayrılıkçı veya bölücü amaçlarla kullanılamaz.

Bu üç cümleyi biraz açıp yorumlamakta yarar var.

Birinci cümle ile, bir başka biçimde ifade edecek olursak, Türkiye'de türkçe dışındaki diller resmi dil olarak kabul edilemez ve eğitim dili olarak kullanılamazlar şeklindeki görüşün altı çiziliyor.

İkinci cümlede, sözkonusu dillerin, günlük yaşamda kullanılmasının serbest olduğu müjdesi veriliyor. Bir kere, günlük yaşam kavramı, çerçevesi belli edilmediğine göre, muğlak bir belirleme oluyor. Bununla daha çok ev, sokak ve pazar yeri gibi mekanlar kastediliyor. İşte bu mekanlarda, vatandaşlar farklı olan dillerini, lehçelerini ve ağızlarını, devletin izniyle serbest kullanabilecekler. Şimdiye kadar yasak mıydı? Diyesi geliyor insanın.

Herhangi bir dili yasaklamanın imkansız olduğu günlük yaşamda, doğal olan konuşma serbestliğini, hak veriyor muş gibi yapmak veya serbestlik bahsetme bonkörlüğünde bulunmak pek gülünç kaçmıyor mu?

Birde, bu bahşedilmek istenen serbestliğin, üçüncü cümlede yer aldığı gibi, ayrılıkçı veya bölücü amaçlarla kullanılamaz emrinin gereği olarak, geri alınabileceği tehdidinde bulunuluyor. Bir dilin bölücü veya ayrılıkçı amaçlarla kullanılması ve bundan dolayı cezalandırılması

nasıl oluyor? Eğer sözkonusu edilen, örneğin kürtçe ile ayrılıkçı veya bölücü propaganda yapma konusu ise, o zaman aynı propa+anda'n+n türkçe yapılması halinde, türkçe konuşma serbestliğine, ceza olarak, sınırlandırma koymak mı gerekir?

Sonuç olarak ulusal programda türkçe dışındaki dillere ilişkin olarak, ötedenberi sürdürülen yasakçı zihniyet bir kere daha teyid ediliyor.

Türkçe değerli bir dil, onun korunması ve öğrenilmesi gerekli, türkçe dışındaki diller değersiz, onların korunması, öğrenilmesi ve kullanılması gereksiz biçiminde bir anlamı olan bu zihniyetin, ötedenberi türkçe dışındaki dilleri konuşan birey ve toplulukların onurunu, kimliğini derinden yaraladığı; onları küçük düşürdüğü ve bu temelde tarifi ve tamiri zor olan etnik ayrışma ve çatışmalara yolaçtığı halen tam kavranmış değil. Tek dil ve tek kimlik dayatması ortak kimliklerin oluşmasını önüyor, başka tekçi kimliklerin oluşmasına yol açıyor.

Bu zihniyetin altında, en başta, sivil-asker Türkiye eliti'nin büyük bir bölümünün Türkçe dışındaki dillerin serbestliğine ülkeyi, milleti ve devleti böleceği kaygı ve korkusuyla bakması yatıyor. Uygarıktan nasibini almış veya bu yola girmiş ve girmeye hazırlanan devletlerin hiçbiri vatandaşlarının farklı dil ve kültürlerine böyle bakmıyor. Onlar, farklı dil ve kültürleri, kültürel zenginliklerinin vazgeçilmez ve korunması gereken bir parçası olarak görüyor ve onları yasalarla güvence altına alıyor. Aşağıda sunacağım örnekler buna kanıt teşkil ediyor.

AB üyesi ve Kuzey Avrupa ülkesi olan Finlandiya, fince'nin yanısıra, ülkede yerleşik bulunan isveç kökenli azınlık toplu-

luktan ötürü, isveççeyi devletin resmi dili olarak tanıyor.

Anayasasına (madde 14) isveç dilini resmi dil olarak koyan Finlandiya, bunun ülkeyi böleceği, günün birinde özerk statüsü bulunan İsveçli azınlığın ayrılıp bağımsız bir devlet olmaya yöneleceği veya İsveç ile bütünleşmeye kalkışabileceği türünde bir kaygı taşımadı. Şayet Finlandiya İsveç azınlığına bu düzeyde bir statü vermemiş olsaydı, asıl o zaman sözü edilen eğilimlerin İsveç azınlığı içinde uç vermesi, güçlü bir olasılık olarak ortaya çıkabilecekti.

Finlandiya'yı geçiyorum, orta Avrupa ülkesi ve AB üyesi Belçika'ya geliyorum. 1831'de kurulan Belçika devleti başlangıçta üniter-merkezci bir yapıya sahipti. Valonca devletin tek resmi diliydi. Diğer diller resmi düzeyde geçerli değildi. Bu nedenle, Belçika uzun yıllar, özellikle dillerin eşitsizliği konusunda, Valon-Flaman ayrışması ve kapışmasına sahne oldu.

Neticede, 1932'lerden başlayan bir süreçte valonca dışındaki diller, flamanca ve almanca resmi dil olarak geçerli sayıldı. 1970'den sonra, Belçika üniter-merkezci anlayışı terk etti ve federal devlet yapısına geçti.

Bugün, Belçika'da yaşayan topluluklar ve yerleşik diller, özellikle valonca ile flamanca her düzeyde eşittirler. Belçika bununla devletsel birliğini koruyabiliyor.

Bunun aksini yapmış olsaydı, yani valonca tek resmi dil ve üniter devletten asla vazgeçmem yoksa ülke bölünür demiş olsaydı, belki Belçika çoktan bölünmüş olacaktı.

Bir örnekte Güney Avrupa'dan olsun. AB üyesi ve Türkiye ile pek çok paralellikleri bulunan spanya'da, Franko döneminde resmi dil tek ve ispanyolca (kastil-

Heymana'lı
Kürt çocukları
Ankara da

ce) idi. İspanyolca dışındaki diller (baskça, katalanca, galiççe) yasaklı idi.

Franko'nun ölümünden (1975) hemen sonra, İspanya,ülkenin bölünebileceğini ileri süren güçlü muhalif kesimlerin itirazlarına rağmen, AB üyeliğinden on yıldan fazla bir süre önce, kendi iradesiyle bu yasaklı dilleri resmen tanıdı ve daha sonra, 1978'de Anayasada bu dillere resmi dil statüsü verdi. İspanya anayasasının 3. maddesi şöyle:

1- Kastilce devletin resmi İspanyol dilidir. Tüm İspanyalıların onu öğrenme yükümlülüğü ve kullanma hakkı vardır.

2- Diğer İspanyol dilleri, otonom topluluklarda, onların statülerinin öngördüğü biçimde, aynı şekilde resmidirler.

3- İspanya'nın farklı dillerden oluşan zenginliği özel olarak gözetilmesi ve korunması gereken kültürel bir varlıktır.

İspanyolca dışındaki dillerin otonom bölgelerde resmi ve eğitim dili olarak kullanılması dil yasalarıyla düzenlenmiş bulunuyor. Söz konusu otonom bölgeler-

den biriside Galiçya'dır. Galiçya Portekiz ile bitişik ve zaten çok eskilerde Portekiz'e aitmiş. Bölgede konuşulan dil galiççe, portekizce ile akrabadır.

İspanya, Galiç bölgesine otonomi verirken ve Galiç dilini resmi statüyle tanıran, Galiçlerin bundan cesaret alarak, günün birinde ayrılmaya yeltenip Portekiz ile birleşebilecekleri kaygısıyla hareket etmedi. Tersini yapmış olsaydı korktuğu başına gelebilirdi.

Bask bölgesi de özerk bir yapıya sahip ve Bask dili, İspanyolca'nın yanısıra, bölgede hem resmi dil hemde e+itim dili olarak kullanılıyor. Basklara bu hakların tanındığı dönemde, bölgede en güçlü örgüt konumunda bulunan ETA, günümüzde olduğu gibi, bağımsızlık için silahlı mücadeleye yürütüyor ve sivillere karşı şiddete başvuruyordu. İspanya buna rağmen otonomiye, ülkeyi bölme ve bölücülere taviz olacağı gerekçesiyle karşı çıkanlara aldırış etmedi; çoğulcu demokrasiye ve otonomiye geçişte kararlı davrandı.

Türkiye'de ise, hakimiyet Kürtçe TV yayın serbestliğine bile, ülkeyi bölme, bölücülere taviz olacağı gerekçesiyle karşı çıkanların elinde bulunuyor. Bu anlayışla, temel haklar ve demokratik değerler ülkenin bölünmezliği ve bölücülük gibi soyut, milliyetçi kavram ve kaygılara kurban ediliyor.

İspanya'ya kadar gitmişken, onun komşusu olan Fransa'ya uğramadan gitmek olmaz. Zira, Fransa Türkiye'de sıkça örnek olarak gösteriliyor ve sanki Fransa ile Türkiye'nin resmi dilleri dışındaki diller konusunda tutumları aynıymış ve Türkiye'nin bu konuda Fransa'yı örnek aldığı biçiminde yanıltıcı bir durum var.

Fransa'nın İspanya ile sınır olan bölgesinde Katalan azınlığı yerleşik bulunuyor. Katalanların sayıca büyük bölümü İspanya sınırları içinde kalıyor. İspanya

kendi Katalanlarına özerklik tanıran ve Katalan diline resmi statü verirken, Fransa'nın itirazı ile karşılaşmadı. Türkiye'nin Irak Kürtlerinin özerkliği karşısında duyduğu rahatsızlığa ve başvurduğu askeri önlemlere benzer bir tepki Fransa'dan gelmedi. Hani diyebilirdi, sınırın İspanya yakasındaki Katalanlara özerklik verilirse, sınırın bu tarafındaki katalanlarda benzer istemler ileri sürebilir ve benim devletsel birliğim bozulabilir. Böyle bir kaygıyla hareket etmedi Fransa. Ve İspanya'ya, Katalanlara bu hakları tanırsan senin AB üyeliğine taş koyarım tehdidinde bulunmadı. Bu konuda Fransa Türkiye ile benzeşmiyor.

Fransa AB üyesi ülkeler arasında, fransızca olmayan dillere karşı en katı tutumlu ülke olarak bilinir. Ancak buna rağmen o, bu konuda Türkiye'ye pek çok açıdan benzemiyor. Fransa 1951 yılında yaptığı bir yasa ile fransızca dışındaki dilleri resmen tanıdığını ilan etti. Daha sonraki yıllarda, özellikle 1970 ve 1980'lerde bu yasada iyileştirmeler yapılarak ve bir dizi kararname ve yönetmelikler çıkarılmak suretiyle, bu dillerin geliştirilip öğrenilmesinin olanakları yaratıldı. Bu temelde, toplam 5 milyon konuşanı olan, fransızca dışındaki dillerin; bretonca, basçça, katalonca, oksitanca, korsca, provençalca, alemanca'nın kreşlerden üniversiteye kadar öğrenilmesi olanaklı. Okullarda seçmeli ders olarak öğretilen bu dillerin şimdi mecburi ders olarak öğretilmesi tartışılıyor. Sözkonusu dillerle radyo ve TV programları mevcuttur. Korsika bölgesinde, Kors diliyle ders verecek öğretmen yetiştiren bir üniversite bulunuyor.

Fransa hükümeti, kendi Korsikalı bölücülerıyla görüşme yapabiliyor, ortak kararlar alabiliyor. Buna göre, Korsika için kararlaştırılan özerklik statüsü yasama

yetkilerinide içeriyor. En geç, federalizme kapı aralama anlamına gelen bu yaklaşımla,Fransa ile Türkiye'nin üniter devlet anlayışları arasında büyük farklılıklar bulunduğu ortaya çıkmış oluyor. Birinde asıl adıyla anılan özerk bir Korsika, diğerinde asıl adı ve dili yasaklı, OHAL ile idare edilen, takma adıyla Doğu ve Güneydoğu bulunuyor.

Yine de, Fransa'da Fransızca olmayan dillerin öğrenilmesinin önünde merkeziyetçi müdahalelerin, bürokratik engel ve mali güçlüklerin bulunduğu zikretmek gerekiyor.

Şimdi soralım, Fransa Türkiye'ye benziyor mu? Türkiye, ne yazık ki türkçe

dışındaki dilleri sahiplenmiyor; onların ülkenin korunması gereken kültürel zenginliğinin bir parçası olduğu söylemeye dili varmıyor. Türkiye'de Türkçe dışındaki dillerin varlığını resmen tanıyan, onların korunmasını, kullanılmasını ve öğrenilmesini öngören bir yasa var mı? Aksine, bu dilleri yok sayan, yok saydığı halde yasaklayan onlarca yasa ve yasa maddesi yürürlükte. Bu dillerin özel çabalarla öğretilmesine bile tahammül edilmiyor. Örneğin, İstanbul'da yasal olarak kurulmuş olan Kürt Kültür ve Araştırma Vakfı'nın (Kürt-Kav) ve Kürt Enstitüsünün özel kürçe kurs verme girişimleri engellendi, haklarında açılan davalar halen sürüyor.

Türkiye bu haliyle diller konusunda ne AB üyesi ne de AB aday üyesi ülkelerin hiçbirine benzemiyor. Türkiye'yi bu konuda mutlak bir ülke ile benzeştirmek

Bêşkardeş köyünden yaşlı kadın ve çocukları ile

gerekiyorsa, benim aklıma Franko döneminin İspanyası geliyor.

Vatandaşı olmadığı halde, Bulgaristan ve Yunanistan'daki Türkler için anadilde eğitimi, radyo ve TV yayını savunan ve bu yolda çaba harcayan, Kıbrıstaki Türk azınlığı için savaşları göze alan Türkiye, kendi vatandaşı olan Kürt, Çerkez, Laz ve diğer toplulukların anadillerini öğrenmelerine, bu dille eğitim görmelerine hiddetle karşı çıkıyor.

Soydaşlık bağına teslim olmuş, onu vatandaşlık bağından daha üstün gören anlayışın hakim

olduğu bir ülke ve sistem uygar ve demokratik olamaz. Olsa olsa, buna göre Türkiye, Soy-kratik Cumhuriyet olur.

Ulusal devletin, bu özelliğini artık hızla yitirdiği, sınırların hızla aşıldığı bir zaman diliminde ve sistem olarak, Federal Avrupa Birliğine doğru yelken açmış AB'nin aday üyeliğine adım atmış bulunan bir Türkiye, soy-sop ideolojisine takılıp kalmakla ve gerçekte var olmayan, bölünmez bütünlük'lerin sınır bekçiliğini yapmakla çağdaşlığı yakalayamaz.

Son olarak, tüm bunlara bakarak, denebilir ki Türkiye dünya'da, bölünme tehlikesi değil de, bölünme korkusunun en yaygın olarak yaşandığı, ülke yöntemlerinin bu korkuya yenik düştüğü ve bu korkudan hareket ederek farklı dil ve kültürlerle yaklaştığı ender ülkelerden biri olarak ortaya çıkıyor.

DOĞAMIZ ÖLÜYOR

Hüseyin Kışniş

Birleşmiş Milletler (BM) şokta. Bundan 30 yıl önce, Mezopotomya'yı kaplıyan sulu arazinin yüz ölçümü 15 000 - 20 000 km² kadardı. Ama şimdi bunun sadece yüzde onluk bir bölümü geriye kaldı. BM çevre programı (UNEP) için fotoğraflar çeken Amerikan Uzay İstasyonu (NASA) nın, uzaydan çektiği fotoğraflar (Mayıs 2001) bunu açıkça belgeliyor.

-Kelimenin tam anlamıyla şok olduk. Çünkü bu durum; bir zamanlar uygarlığın beşiği olan bir yeri ilgilendiriyor diyor UNEP bölüm müdürü, Tim Foresman bir Norveç gazetesine (Aftenposten).

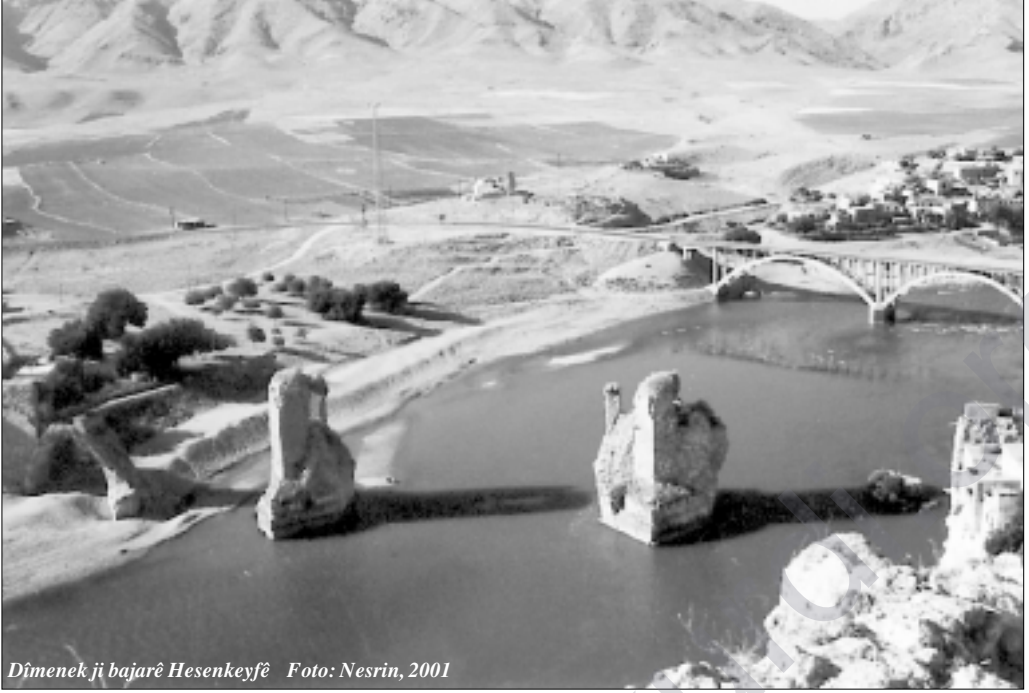
Fırat ve Dicle nehirleri Irak'da birleşip, oradan da Körfez'e dökülüyor. Bundan dolayı, Mezopotomya'nın çevre-

si genelde hep verimli topraklara sahip oldu. Bu toprakların büyük bir bölümü Irak, İran, Suriye ve Türkiye'de dir. Bu topraklarda, en eski imparatorluklar olan Asuriler ve Babilonlar yaşadı. Onların uygarlıkları batı kültürünü önemli bir şekilde etkiledi.

Global çevre katliamının en son dramatik örneğini sunan bu fotoğraflar, araştırmacılara yeni teknolojiyle bu katliamı en ince ayrıntılarına kadar izleyebilme imkanını veriyor.

Tim Foresman diyor ki: Kaybolan toprakları gösteren bu fotoğraflar, Fırat ve Dicle çevresindeki doğal değişimi yıllarca inceleyen uzmanları dahi şaşırttı. "Bunun bütün suçu: Irak, İran, Suriye ve Türkiye'de ki insanların yarattığı faaliyetlerdir".

Dîmenek ji bajarê Hesenkêfê Foto: Nesrin, 2001

UNEP'e göre bu ekolojik facia, kuruyan Aral Gölü ve yok olan Amazon ormanlarıyla karşılaştırılabilir. Bunun getireceği sonuçlar da: milyonlarca insanın yaşadığı 5000 yıllık bir kültür tehdit ediliyor. Geleneksel bir yaşam stiline damgalandığı bu bölgeden, insanların büyük bir kısmı göç etmek zorunda bırakılıyor.

Bu kaybolan topraklar aynı zamanda, kara ve denizdeki ekolojik sistemi de etkiliyor. Topraklardan da yaşam alan ve üreyebilmeleri için ona muhtaç olan balıkların –ve diğer su ürünlerinin- soyu, UNEP'e göre hızla tükeniyor.

Barajlar

Çevre faciasının temel nedeni insanların doğaya olan müdahalesi sonucudur, diyor BM çevre uzmanları. Fırat ve Diclede ki barajlar kadar dünyada çok az nehir barajlarına sahip. Doğal su akıntılarını elektrik enerjisine çeviren otuz tane baraj var. Buna sulu tarımı da eklemeliyiz.

Endüstriyel faaliyet, askeri hareketler –savaşlar- faciayı daha da hızlandırıyor. Üstüne üstlük, buna Körfez savaşı ve bölge de yaşanan krizler de eklendi.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Türkiye'nin, enerjiye aç olan pazarına elektrik ve kurak topraklara su vereceği hesaplanan bir proje. Buna göre Fırat ve Dicle üstünde 22 adet baraj, 19 enerji istasyonu ve 7000 km. uzunluğundaki sulama kanalları, 2 dev tünel ve 1 ziraat (tarım) yüksek okulu kuruluyor.

Barajların set tutmasıyla köyler ve mezzarlar sular altında kalıyor. Tarıma elverişli alanların hemen- hemen büyük bir bölümü durmuş vaziyette. Hayvancılığa elverişli havzalar yavaş yavaş boğuluyor. Tarıma elverişli topraklar bitiyor. Balıkçılık en alt düzeyde. Su ihtiyacı ve düşük fiyatlar nedeniyle köylüler, topraklarını büyük toprak sahiplerine satmak zorunda kalıyorlar. Yöneticiler, barajların inşasıyla herşeyin düzeleceğini, buralardan bereket fişkiracağını söylüyorlar. Ve de Kürtler "makus talihlerini" yenecekler... Fa-

kat GAP in – şu ana kadar - göstermiş olduğu gerçekler, bunun tam tersini gösteriyor.

HER YER SULAR ALTINDA

Bir tarihi hazine olan Hasankayf, Türkiye’de en büyük turist atraksiyonu olan bir şehir. İnsanların, dağlara oyduğu 5000 mağara ona eşsiz bir mimari kazandırdı. Moğol imparatoru Timurlenk’in mezarı, kalesi , şato ve bir abide olan köprüsü ile Hasankayf bugün yavaş-yavaş sular altında kayboluyor.

Dicle bir zamanlar Hasankayf’de bereketin ve zenginliğin sembolüydü. Bu sembol- ora halkının deyimiyile – ”barajlarla” yok oluyor. Yani ”Ilisu Barajı”. GAP’ın 22 adet barajından bir tanesi.

Sular altında kalan yerler, sadece Hasankayf ile sınırlı değil. Bunlardan bir örnek de Zap vadisini verebiliriz.

Hakkari Barajının set tutmasıyla şimdilik, 3 köy ve 4 mezra baraj suları altında kalacak. Su altında kalacak olan bazı önemli arkeolojik kalıntılar:

Kocanis (Konak) Kilisesi, Dere Alagipe Kilisesi, Mar Salita (Beyaz Kilise – Der a Keriser) Kilisesi, Seavinis I Kilisesi, Seravinis II Kilisesi, Gümüslü (Kusin) Kilisesi, Soe Kilisesi, Gelezo Kilisesi, Der a Res Kilisesi, Nehri Köprüsü (Tas Köprü), Keyme sarayı ve Kelat sarayı.

Buna ilaveten 7 sanat yapısı da sular altında kalacak (*).

GAP projesi: İklim ve hidroloji, yer altı kaynakları, bitki örtüsü, yabancı hayat, su mevcudu ve kalitesi, kültürel miras ve arkeoloji, tarım ve toprağın kullanımı, nüfus, biyo-fiziksel etkiler, sosyal etkiler, çevresel etkiler ve hukuki (ve diğer) etkiler incelenmeli, kamuoyu yaratılmalıdır. ”Hiç değilse elde kalanı” kurtarmak için çaba gösterilmeli.

KUR-MAİTANİ / KUR-MANC

“Kilikia ile Ermenistan arasında sınır, içinde gemilerin yüzebildiği bir ırmaktır, ki adı Fırat’ tır. Ermenistan içinde her biri bir garnizonla tutulan on beş konaklık yol vardır, elli altı buçuk parasang tutar. Bu bölgeyi gemilerin yüzebildiği dört ırmak sular, bunlar geçilmeden gidilemez. Birincisi DİCLE’ dir, ikinci ve üçüncü aynı yerden çıkmadıkları ve bir tek ırmak olmadıkları halde aynı adı taşırlar, birincisi Ermenistan’dan öbürü MATŞEN’lerin ülkesinden gelir. Dördüncüsünün adı GYNDES’dir ; (DIYALA Irmağı) eskiden Kyros’un üç yüz altmış kanala ayırmış olduğu ırmak budur. Ermenistan’ dan MATİEN’ler ülkesine geçerken dört konak vardır ve bu ülkeden KISSIA’ya varduktan sonra üzerinde SUSA kenti’nin kurulmuş olduğu ve gemilerin işlemesine elverişli bulunan Khoaspes’e kadar on bir konak, kırk iki buçuk parasang yoldur.” (1)

Yukarıdaki tesbit, tarihin babası HEREDOT’un olup, yaklaşık olarak M.Ö. 450’lerde yapılmıştır.

O dönemlerde Anadolu, Mısır, Mezopotamya ve İran, BÜYÜK PERS İMPARATORLUĞU’nun sınırları içerisindeydi. SARDES’ten (Bugünkü Manisa) Pers’lerin idari başkenti SUSA’ya kadar giden yola “KRAL YOLU” denmektedir. Herodot bu yolu detaylarıyla tarif etmiştir.

Herodot’un aynı yerden çıkmadıkları halde aynı adı taşırlar dediği ırmaklar BÜYÜK ZAP ve KÜÇÜK ZAP’tır. Küçük Zap, Zağros’ların URMİYE GÖLÜ güneyine düşen dağlarından doğar, bugünkü

Erbil’in güneyinden, Kerkük ve Süleymaniye’nin kuzeyinden geçerek DİCLE’ye dökülür.

Herodot, MATİEN’ler ülkesiyle ilgili olarak aşağıdaki tesbitleri de yapmıştır.

“...Kyros, Babil üzerine yürürken GYNDES (Diyala) kıyılarına ulaştı. Bu su dağlık bir yer olan MATİEN’ler ülkesinden kaynar.”(2)

“Kyros’un 360 kanala böldüğü GYNDES gibi ARAX(Aras Irmağı) da MATİENLERİN ülkesinden kaynar.”(3)

Diyala, KÜÇÜK ZAP’ın daha güneyindedir. Bugünkü Kırmanşah’ın kuzeyindeki dağlardan çıkar ve Bağdat’ta Diçle’ye dökülür.

ARAX bugünkü Aras nehri olup Kars’taki dağlardan çıkar ve HAZAR DENİZİ’ne dökülür.

Herodot’un tesbitlerine göre, DIYALA Irmağı’ndan başlayarak ARAS Nehri’ne kadar olan bölgede MATİEN’ler oturmaktadır. BÜYÜK ZAP Ermenilerin memleketinden geldiğine göre, Van Gölü ve çevresinde Ermeniler oturmaktadır. Buna göre MATİENLER ÜLKESİ, URMİYE Gölü merkez olmak üzere DIYALA Irmağı’ndan başlamakta, VAN Gölü’nün sağından geçerek ARAS boylarına yani Erzurum ve Kars’a kadar uzanmaktadır. Başka bir ifadeyle, DIYALA Irmağı’nın dan başlayarak kuzeye doğru ZAĞROS’ların tamamı ve AZERBAJCAN, MATİENLER’in ülkesidir.

Herodot, MATİEN’lerle ilgili olarak aşağıdaki bilgileri de veriyor :

Birincisi; Perslere Satraplıklar yoluyla bağlı halkların ödedikleri, vergilerle ilgili bölümdür.

‘MATİEN’ler,Saspeirler, Alarodia’lardan iki yüz talant isteniyordu on sekizinci hükümet.(4)

İkincisi; Pers Kralı KSERKES’in Yunanlılar’la savaşmak üzere hazırladığı ordunun dökümünün yapıldığı bölümdür: (5)

‘Zgyalılar, MATİEN’ler, Mariandyn’lar ve Suriyeliler Paphlagonia’lılarla beraberdiler.... Paphlagonia’lılarla MATİEN’lerin başında Magasidros oğlu Dotos vardı.’”

Müslüman-Araplar M.S. 640’larda fetih amacıyla geldiklerinde bölgenin, yani MATİENLER ÜLKESİ’nin tamamında Kürtler’in(Arapça EKRAD) oturduğunu görmüşlerdir.(Detaylar için bkz. K.Burkay S. 104-105-106, Minorsky s.10-20-21)

Heredot’un tesbitleriyle Müslümanlar’ın geldikleri tarih arasında, yaklaşık 1100 yıllık bir süre vardır. Bölge bu süre içinde, BÜYÜK İSKENDER dönemi hariç (ki yaklaşık 100 yıldır) İRAN’a bağlı kalmıştır. (PERSLER, PARTHLAR ve SASANİLER dönemleri)

Bu dönem içinde(İSKENDER Dönemi dahil) Bölge’ye yani MATEİNLER ÜLKESİNE, tarihlerin kaydettiği ve etnik yapıyı değiştirecek kitlesel bir göç olmamıştır. Bunu sağlayan istikrarlı ve uzun ömürlü İRAN Devleti’dir.

MED dönemini de dahil edersek bu süre yaklaşık 1300 yıldır. Milat yani İSA’nın doğumu yıllarında ROMA’lılar, Mısır üzerinden Mezapotamya’ya gelmişler ve FIRAT’la DİCLE Nehirleri aralarında sınır olmak üzere İRAN’la uzun sürecek (M.S. 640’a kadar) bir komşuluk yapmışlardır.Ama MATİENLER Ülkesi hep İRAN Sınırları içinde kalmıştır.

Yani Müslüman-Arapların karşılaştığı Kürtler, Heredot’un bahsettiği MATİ-

EN’lerden başkası olamazdı. Peki MATİEN’ler kimdi?

Bölge’nin eski tarihini bilenlerin aklına hemen MİTANNİ’ler gelecektir. Sahi MİTANNİLER, MATİEN’ler yani Kürtler olabilir mi?

Bunun için Heredot’un zamanından yaklaşık 1000 yıl öncesine yani M.Ö.-1500’lere gitmemiz gerekmektedir. Bu tarihlerde MİTANNİ’ler Diyala Irmağı’ndan başlayarak Asur,Kuzey Mezapotamya, (Güneydoğu Anadolu), Kilikya veKuzey Suriye’yi içine alan bir devlet kurmuşlardır. Başkentleri WAŞSUKANI, bugünkü Suriye’nin kuzeydoğusundaki Resulayn (Serê Kaniyê/Ceylan-Pınar) yakınıdır. Devamını Prof.Ekrem AKURGAL’dan aktaralım :

“Mitanni devletinin kralları HİND-ARİ kökenli idiler. Öyle anlaşılıyorki Hindistan’a giden Hind-Arilerden bazı boylar, Kafkaslardan ya da İran yaylasından Güneydoğu Anadolu’ya gelmişler ve orada yerli halk olan HURRİLER’ le kaynaşmışlar. Yine Orta Anadolu’da olduğu gibi (Hitit-Hatti ilişkisinden bahsetmektedir) yerli halk dışarıdan gelen yabancılardan daha yüksek bir uygarlık düzeyinde idi. Ancak yeni gelenler genç ve savaşçı bir halktı ve öyle anlaşılıyor ki MARIANNİ adını taşıyan bu soylu kişiler (Aristokrat Sınıf) sahip oldukları at koşulu hafif savaş arabaları ve at yetiştirmek konusundaki bilgi ve tecrübeleri ile zaptettikleri ülkede üstünlük sağlamışlardı. Nitekim BOĞAZKÖY’ de bulunan ve Hititçe yazılmış dört tablette atların iyileştirilmesi, terbiye edilmesi ve yabancı bir iklime alıştırılması konusunu ele alan eserin aslı KİKKULİ adlı bir MİTANNİ’li tarafından kaleme alınmıştır.Aslı ele geçmemiş olan söz konusu eserin HİTİTÇE çevirisinde teknik terimler ve sayılar SANSKRİTÇE verilmişti. Zaten Mitanni Kralları’nın adları

da SANSKRİTÇE'dir. Bunun gibi MİTANNİ Kralları İNDRA, MİTRA, VARUNA ve NASATYA gibi Hint tanrıları üzerine yemin ederlerdi.(6)

Prof.AKURGAL'ın verdiği bilgilere göre M.Ö. 1490'la 1270 yılları arasında 13 kral hüküm sürmüştür.(7)

İsim ve saltanat yılları şöyledir :
M.Ö.

- KİRTA (1500-1490)
- SUTTARNA (1490-1470)
- BARATARNA (1470-1450)
- PARSATATAR (1450-1440)
- SAUŞSATTAR (1440-1410)
- ARTATAMA (1410-1400)
- II SUTTARNA (1400-1385)
- ARTAUMARA (1385-1380)
- TUŞRATTA (1380-1350)
- MATTİVAZA (1350-1320)
- I SATTUARA (1320-1300)
- VAŞAŞATTA (1330-1280)
- II SATTUARA (1280-1270)

Kral isimlerinden bazılarının anlamları şöyledir:(8)

- ARTATAMA-Meskeni adalet olan
- TUŞRATTA-Savaş arabası hızla öne fırlayan
- MATİWAZA (veya ŞATTİWAZA) Ganimet alan

M. Roaf'a göre birinci kralın ismi KURTA'dır. Oğlu 2. Kral SUTTARNA'nın mühründe KURTA OĞLU SUTTARNA, MAİTANİ KRALI" yazılıdır. (9)

Krallar mühürlerinde,"LUGAL KUR MATAN" ünvanını kullanmaktadırlar.Yani KUR MAİTANİ KRALI. (10)

Krallık, TUŞRATTA zamanında (M.Ö.1380-1350) gücünün zirvesine ulaşmış, dönemin Mısır Firavunları IV. Tuthmosis, III Amenophis, IV Amenophis dönemlerinde akrabalık ilişkileri kurulmuştur.(11)

Kral TUŞRATTA III AMENOPHİS'e yazdığı iki mektupta kendisi için ;

"TUŞRATTA LUGAL GAL, LUGAL KUR MİTANNİ "

Yani "Büyük Kral, Kur Mitanni kralı" ünvanını kullanmıştır. Prof. AKURGAL'a göre Tuşratta'nın bu iddialı "LUGAL GAL" "Büyük Kral" ünvanını özellikle firavunlara karşı kullanabilmesi, Mitanni Krallığının bu dönemde erişmiş olduğu üstün politik gücü yeterince belirtmektedir. (12)

Krallık, kuzeyden HİTİT'lerin sıkıştırması ve esas olarak Güney'den ASUR'un tarih sahnesine yeniden çıkması sonucu M.Ö.1270'lerden itibaren dağılmıştır.

Yukarıya aldığımız verilerle bir değerlendirme yapabiliriz :

1-I.Kralın ismi KİRTA / KURTA'dır. Kammenbaur, bu ismin Hind-Ari olmadığını söylüyor. (13) Elimizde başka bir bilgi yok. Tesadüfen mi böyleydi, veya Kürt kelimesiyle bir ilgisi var mıdır, şimdilik bilmiyoruz.

2 - MATİEN / MAİTANİ
KUR MAİTANİ / KUR MANC

Tuşratta dönemine kadar krallar "LUGAL KUR MAİTANİ" bu kraldan itibaren "LUGAL KUR MİTANNİ" ünvanını kullanmışlardır MAİTANİ-MATİEN aynılığı çok açıktır.

Daha enteresanı "KUR MAİTANİ" "KUR MANC" benzerliğidir. Bilindiği üzere KÜRT kelimesi daha üst birliğin ifadesidir. Kürtlerin en büyük bölümü olan KUR MANC'lar birinci kimlik olarak KUR MANC'ıyı kullanırlar. Necisin diye sorulduğunda, "KURMANC'ım" derler. Dilinise "KURMANCI" olduğunu söylerler.

Prof.AKURGAL "LUGAL KUR MAİTANİ"deki "KUR" sözcüğünü "MEMLEKET" olarak tercüme etmiştir. Yani "MAİTANİ MEMLEKETİ KRALI.

Mitanni tabletlerinin HURRİ diliyle ve Hurri Çivi yazısıyla yazıldığını hatırlatalım.

İslam Ansiklopedisinin meşhur “KÜRTLER” maddesini yazan Viladimir MİNORSKY de KURMANC sözcüğüne takılmıştı:

“Kurmanc sözcüğünün kaynağı bilinmemektedir.Acaba bu KÜRT(Cyrtii) ismiyle bir diğer MEDYA kabilesi isminin tamamlanması mıdır?” diyordu.(14)

Cyrtiiler Medya ve Persia’da yaşayan ve daha sonra eski KARDUHLAR’ın memleketleri olan Zagros Dağları’nın batısındaki topraklara yerleşen irani bir kavimdi. Roma kayıtlarında bunlar M.Ö.220 ve 171’de Anadolu’da Roma,Selefkiler ve Bergama Kralları arasındaki savaşlara ücretli asker olarak katılıyorlardı.(15)

Diğer MEDYA kabilesinden kastı, Asur Kralları’nın yaklaşık M.Ö.840’larda URMIYE GÖLÜ güneyinde karşılaştıkları MANNA’lardır.(16)

Burası HEREDOT’un MATİEN’lerinin yaşadığı bölgeydi ve kendisinden 400 yıl önce bölgeye sefer düzenleyen Asur Kralları onları MANNA/MANNAİ/ MANA olarak isimlendirmişlerdir.

Minorsky’nin sorusu şuydu; KURMANC sözcüğü Cyrtii-Manna sözcüklerinin birleşiminden gelmiş olabilir miydi?

Bugünkü Kurmanc’ca da bitişik olarak KURMANC’ın bildiğimiz bir anlamı yoktur. KUR-MANC olarak ayrı yazıldığında durum değişir. ”KUR” (Q sesiyle okunmalıdır.) oğul anlamına gelir ve KURMANC’ı, MANC / OĞULLARI olarak okuyabiliriz.

Mitanniler’in Asur ve Kuzey Mezopotamya’ya hakim oldukları dönemde, onların yakın akrabaları olduğu anlaşılan KASSİT’ler de Güney Mezapotamya’ya yani BABİL’e hakim olmuşlardı. Onlar da Hint-Ari tanrılara tapıyorlar, Hint-Ari

isimler taşıyorlar, atlarla ilgili teknik terimler kullanıyorlar ve feodal bir yapıya sahiptiler (ROAF, s.140). Kürt’lerin diğer büyük bir grubu olmaları muhtemeldir. (Herodot’un KİSSİA dediği yani Zagros Dağları’nın Diyala Irmağı güneyi ana ülkeleri olmalıdır.). Krallardan ikisi’nin ismi KURİGALZU’dur. GAL Kral demektir. ZU’yu erken / hızlı / çevik olarak okuyabiliriz.Yani KURİGALZU’nun tam tercümesi “ÇEVİK KRALIN OĞLU” olarak yapılabilir. isimdeki (i) tekil bağlantıdır.

KURİGALZU’daki (KUR)’u MEMLEKET olarak kabul edersek ÇEVİK KRAL MEMLEKET i gibi anlamsız bir isim çıkar.

KUR’ın bugünkü Kurmanci’da olduğu gibi, OĞUL anlamında kullanıldığını düşünüyoruz.

Elimizde, tarihsel verilere göre aynı olması gereken, fakat dört ayrı dilde kayıtlara geçmiş bir isim var :

- KUR MANC / Kurmanci
- KUR MAİTANİ / Hurrice
- — MANNAİ / Asurca
- —MATİEN / Yunanca

Mitanni ve Maitani’deki ninni çoğul ekleri olmalıdır. Bugünkü Kurmanci de de cümledeki yerine göre (ni), (ne), (no), (na), (an) çoğul ekleri kullanılmaktadır.

Kur sözcüğünün anlamının HURRİCE ve KURMANC’da ayn olması büyük ihtimaldir. Ama bunun için daha fazla bilgiye ihtiyacımız vardır.

MANC / MAİTANİ / MANNAİ / MATİEN isimlerinin birbirine çok yakın olduğu açıktır. Aradaki farkları, isimlerin farklı halklarca telaffuz edilmesi veya yazma teknikleriyle ilgili olabilir. Bunu özellikle (T) ve (C-Ç) sesleri/harfleriyle ilgili olarak düşünmek gerekir.

3 - WAŞŞU / KANİ (Başkentleri) Kürtçe bir isimdir.” Kent, Orta Asur metinlerinde UŞUKANI diye adlandırılır ve

isim benzerliği dolayısıyla M.Ö. 9. yüzyıl kenti SĪKANU olabileceği düşünülmektedir. Yöneticisinin bir heykeli keşfedildiği için şimdi Sikanu'nun Kuzeydoğu Suriye'de Resulayn (Ceylanpınar) yakınlarındaki Tel Fahariye olduğu artık bilinmektedir." (17) Kani "Çeşme" demektir ve bugün de kullanılmaktadır. Waşşu, batı dillerinde kullanılan wash (yıkama) kelimesiyle akraba olabilir.

Yıkama bugünkü Kurmancı'da şu(ştın) dır.Tek başına "şu", periyodik olarak yapılan beden ve çamaşır temizliğidir. "Ber-şu" yıkanmak üzere biriktirilen çamaşır vb. dir. Waşşu-Kani'nin zaman içinde Şu-Kani'ye dönüştüğünü düşünebiliriz.

4- Mitannili savaş arabası sahibi soylular (Aristokratlar) için "MAR+ ANNU" dendi+ini yukar+da belirtmi+tik. M.Roaf bunu "MARYANNU" olarak okumuştur. (18) Roaf bu sıfatla, Sanskritçe'de "genç adam" ya da "savaşçı" demek olan "Marya"nın benzerliğine dikkat çekmektedir.

İsimler yine çoğuldur.Hatta iki defa çoğullaştırılmış olabilir.Bugünkü Kurmancı'da erkek kelimesinin karşılığı "MER"dir.Cümledeki yerine göre şu şekillerde çoğul yapılabilir : MER(A), MER(ÍA), MER(AN).Normalde MAR(ÍAN), MAR(YAN) çoğul halleri olmalıdır. MAR(ÍAN)(NU) ve MAR(YAN)(NU) daki (NU) ekleriyle kelimeler ikinci defa çoğullaştırılmış gibidir.Bu tür çoğullaştırmalar veya hatalar daha çok başka bir dilden çoğul olarak alınan bir kelimenin yeniden çoğullaştırılmasında yapılır.

Kurmancı'da "MER" basitçe erkek karşılığı olarak kullanılır.Ama sıklıkla bunun üzerinde bir anlamda kullanırlar :

"Heyfa Mera !"

"Me meri, merve" derken bir soyluluk anlamı vardır.

Evlenmek kelimesinin Kurmancı karşılığı MAR (kırın)dır. İngilizcedeki (to) MARRY gibi Kelime anlamı (kızı), erkeğe vermek, erkeklendirmek olsa gerektir.Bu; Kurmancı'da başlangıçta "MAR" olan sözcüğün sonradan "MER"e dönüştüğünü de göstermektedir. Kimbilir belki İngilizcesinin de kökeni budur.

Kürtler'de feodal ya da sınıflı toplum yapısı hala belli bölgelerde devam etmektedir. Soylulara "ağa" ya da "mir" denmektedir.Mir hatta Miri Miran ünvanları belli bir dönem Osmanlı imparatorluğunca da kullanılmıştır. (Miralay vb. gibi)

5 - HURRİLER, bugünkü KURMANCI'da çok canlı olarak yaşamaktadır : (H sesi Hasan'da olduğu gibi okunmalıdır.)

-Çı Hurre! – Ne Hür!

-Ala tü Hurri? – Yahu sen Hür müsün?

-Eva Hurreke! –O bir Hür!

-Hurro - Hür olan.(Lakap olarak kullanılır.)

Bütün bunlarda HUR kelimesi bir kimliği, bir kavmi ifade etmektedir ve ne yazık ki "gerizekalı", "anlayamayan" gibi aşağılama ifadeleri kullanılmaktadır.

Konumuz açısından önemi, binlerce yıl önce tarihe karışan bir toplumun Kurmanc'ların hafızasında hala çok canlı olmasıdır. Bu iki halk arasında yaşanan ilişkinin çok detaylı ve yoğun olduğunu gösterir.

KÜRTÇE BATI İRAN DİLİ MİDİR?

Vladimir MİNORSKY 1938 yılında BRÜKSEL'de yapılan bir bilimsel toplantıda "KÜRTLERİN KÖKENLERİ ÜZERİNE" isimli çok değerli bir çalışma sunmuştur.

"Herodot'ta M.Ö. 6. asırda buna benzer (Kürt ismini kastediyor.) bir isim geçmez." (19) diyordu.

Kürt'lerin kökenlerini MED'lere bağlamıyordu. MED'lerin M.Ö. 7. ve 6. asırlarda İran'da hakim güç olması nedeniyle bölgedeki İrani (Cyrtiiler)-İrani olmayan (MANNA'ların kökenlerini bilmiyordu.) grupların karışmış olabileceğini ve Med Dili'nin de etkisiyle Kürtçe'nin oluşmuş olabileceğini bir ihtimal olarak ileriye sürüyordu.

MEDLER ile PERSLER yakın akraba kavimlerdir. Herodot'un anlattıkları dikkatle izlenirse, yönetim PERSLER'e geçtikten sonra bile ortak gibidir. BABİL kayıtlarına göre MED Kralı Astiyages M.Ö. 550'de PERS Kralı Kyros'a saldırmak istemiş fakat MED Ordusu savaşmayı reddederek Astiyages'i Kyros'a teslim etmiştir.(20)

Muhtemelen çok yakın hatta aynı olan bir dili konuşuyorlardı. Elimizde MED Diline ilişkin yazılı bir metin yoktur. Herodot'un çok net olarak bildirdiği üzere MED'ler MATİEN'lerin güneydoğusunda yaşıyorlardı. Başkentleri EKBATAN, dı bugünkü HEMEDAN. Matienler'in memleketini işgal etmemişlerdi. Bugün İran'da konuşulan bir MED Dili yoktur. Süreç içinde tam anlamıyla Persleştiklerini kabul edebiliriz.

Esasen Minorsky Kürtçe'nin diğer Batı İran Diller'inden çok farklı olduğunu tesbit etmiştir.

"Farsça gibi, Kürtçe de Batı İran Dilleri'nden olmakla beraber, geçmişİ Farsça'dan ayırır.

Bu karşılığa ve bugünkü dillerde birbirine yabancı unsurların bulunmasına rağmen, bütünüyle Kürtçe, Farsça'dan tamamen ayrı bir özellik göstermektedir.

Eğer elimizde bulunan Kürtçe belgeler, edebi Farsça'nın hakimiyetinin temellendiği devirden sonraya ait olmasaydı bu durum daha açık görülürdü.

Böylece esas itibariyle kuzey-batı ve güney-batı İran Dilleri büyük farklarla ayrılmış olmamakla birlikte, genel kul-lanış bakımından, Kürtçe açık bir örnek niteliğini gösterir. Bu da kendisini yalnız bugünkü Farsça'dan değil diğer kuzey-batı şivelerinden de ayırmaktadır."(21)

Ve "Kürtçe'nin temelinde önemli topluluklardan birinin dili yatıyor." diyordu (22). Minorsky haklıydı ve bu önemli grup MİTANNİLER'di. MİTANNİLER'in Dili SANSKRİTÇE bağlantılıydı. Sanskritçe eski Hintçe'dir

"Rig Veda" metinleri bu dilde yazılmıştır. Metinlerin M.Ö.1200-1000 yıllarında düzenlendiği kabul edilmektedir.

Kurmanca'nın Farsça ve diğer batı iran dillerinden çok farklı özellik göstermesi hatta ayrı olması, onun SANSKRİT bağlantılı olmasıyla açıklanabilir.

Kurmanclar M.S. 650'lere kadar yaklaşık 1250 yıl İran Devleti'ne bağlı yaşamışlardır. Yazılı geleneği çok sınırlı olan Kurmanca'nın bu uzun sürede Farsça'dan çok etkilenmiş olacağı doğaldır. Kaldı ki, Farsça ve Hintçe Hind-Avrupa Dilleri'nin Indo-İranian Grubu Dilleri'nden olup birbirlerine çok yakın dillerdir.

Rig-Veda metinleriyle Avesta'dan "seçilmiş " 100 kelimedede 85 benzer kelime tesbit edilmiştir.(23)

SONUÇ

Maiten, Manna, Kur Maitani, Kur Manc isimleri aynı halkı ifade etmektedir. MİTANNİLER, Kürtlerin en büyük grubu olan KUR MANC'lardır.

M.Ö.2000-1750 yıllarında Hint-Avrupalı kavimler HİTİTLER, MİTANNİLER ve KASSİT'ler Kafkaslar veya İran üzerinden yakın doğuya kitlesel bir göç

yaptılar (Bu görüş daha önceleri bilim adamlarınca genel kabul görüyordu.)

Ancak son yıllarda Hint-Ari dillerinin Anadolu'da oluştuğu, merkezi bölgenin Doğu Anadolu olduğu ve bu dili konuşan grupların buralardan Avrupa ve Asya'ya dağıldıklarına ilişkin alternatif görüşler ileri sürülmektedir (Bkz. Colin RENFREW A.g.e.) Göçün teknolojik alt yapısı at koşulu savaş arabalarıydı. (insanoğlu ata binmeyi bundan yaklaşık 1000 yıl sonra öğrenecekti.)

MİTANNİ'LER Urmiye gölü merkez olmak üzere Diyala Irmağı'ndan başlayarak Zağros Dağları'na ve Azerbaycan'a (Aras Nehri'ne kadar) yerleştiler(veya yerleştiler). Zamanla nüfuslarının bir bölümü HURRİLER'in oturduğu zengin Kuzey Mezapotamya'ya sızmalar yoluyla göç etti. Göçün barışçı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bazı Mitanni Krallarının isimleri, kral olmadan önce HURRİCE'dir. Örneğin Kral Şattivaza'nın Hurrice ismi Kili Teşup'tur (24)

Bu, göçebe olarak gittikleri ülke halkıyla olumlu ilişkiler içinde olduklarını göstermektedir.

KAYNAKLAR

- 1-Herodot Tarihi, Remzi Kitapevi 3. Basım –1991 s.261
- 2-Herodot, s.76
- 3-Herodot, s.80
- 4-Herodot, s.173
- 5-Herodot - s.346
- 6-Prof.Dr.Ekrem AKURGAL, Anadolu Uygarlıkları NET Turistik Yayınlar San. Ve Tic. A.Ş. 5. Baskı 1995, s.121
- 7-Akurgal, s.121-122-123
- 8-Michael ROAF, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi MEZAPOTAMYA ve ESKİ YAKINDOĞU İletişim Yayınları A.Ş. Basım 1996 s.136
- 9-ROAF– s.137
- 10-AKURGAL, s.123
- 11-AKURGAL, s.135-136
- 12-AKURGAL, s.123
- 13-AKURGAL, s.121
- 14-MİNORSKY, KÜRTLER, Koral Yayınları Basım 1992, s.80

Nüfusları belli bir yoğunluğa ulaştınca Beylikler kurmaya başladılar.Bunun tarihi yaklaşık M.Ö. 1800'ler olmalıdır.(25)

M.Ö. 1500'lere gelince bölgenin tamamına hakim büyük KRALLIK'larını kurmuşlardı.

Krallığın ana merkezleri olan MATİENLER ÜLKESİ'nin güneybatı bölümlerine (Nuzi, Erbil vb.) hakim olduğunu biliyoruz (26).Tamamı için bilgimiz yok. Ama hakim olduğunu veya irtibat halinde olduklarını düşünebiliriz.

Krallık dağıldıktan sonra MATİENLER ÜLKESİ, Med ve Persler gelinceye kadar ASUR'la komşu olmuştur. MİTANNİ nüfusunun MEZAPOTAMYA'da yaşamaya devam ettiğini düşünebiliriz.Hatta sonraki yüzyıl hatta bin yıllar boyunca Matienler Ülkesi'nden göç devam etmiş olmalıdır. Nitekim, Müslüman-Araplar M.S. 640'larda Kuzey Mezapotamya ve Suriye'ye geldiklerinde birçok bölgede Kürt nüfusla karşılaşmışlardır. (27)

İ. Eken

- 15-MİNORSKY –s.11
- 16-ROAF, s.173
- 17-ROAF, s.135
- 18-ROAF, s.136-137
- 19-M+NORSKY, s.8
- 20-ROAF, s.203
- 21-M+NORSKY, s.76-77-78
- 22-Kemal BURKAY, Geçmişten Bugüne, KÜRTLER ve KÜRDİSTAN, Coğrafya, Tarih, Edebiyat Cilt I, DENG Yayınları, ikinci Baskı 1997, s.114
- 23-Colin RENFREW, Archaeology and Language, The Puzzle of Indo, European Origins, Penguin Books, Published 1989 - s.193
- 24-ROAF, s.137
- 25-MEYDAN LAROUSSE, SABAH YAYINLARI, Mad. Mitanni Krallığı
- 26-A27-BURKAY, s.104-105-106KURGAL, s.125

YOBAZLARA KAFATASÇILARA NEFESLERİN- DEYİŞLERİN-TÜRKÜLERİN DERSİ: HER ÇAĞ HER ASIR BİZ VARIZ

Süleyman Çiltaş (Bathasica Hektor)

Son yıllarda yaşadıklarımız karşısında, kendi kendime "Acaba kirlenmedik ne kaldı?" diye sormadan edemiyorum. Toplumdaki korkunç kirlenmenin dışında kalmak mümkün mü? Temiz kalan kalbimiz mi, beynimiz mi? diyorum. Daha tehlikeli şeyler de düşünmüyor değilim. Yönetimde, politikada, meslekteki bu kirlenmeler şehirleri yaşanmaz kılıyor. Kasabalara, köylere gitmek gerekse, oralar kirlenmedi mi? bu korkunç kirlenme karşısında; adi, hırsız, şöyle veya böyle düşüncelerden suç işledi diye içeri doldurduğumuz insanlar belki de en az kirlenmiş olanlardır.

Kirlenen eller, bedenler beyinler nerelelere uzanmadı ki? Okullara, gençlere, kitaplara, basına... Çevremizi ve doğayı kirleterek yok etmenin boyutlarını düşünmüyorum. Yüreğimin burkulduğu en korkunç kirlenme, insanla beraber sanata, türkülere dek uzanmış olması. Nefesler ve türküler sanat olarak, toplum gerçeğini en güzel yansıtan değerlerimizden. Yönetimlerin soysuzluğu ve kafatasçı-yobaz zihniyetler bunları kirletiyor.

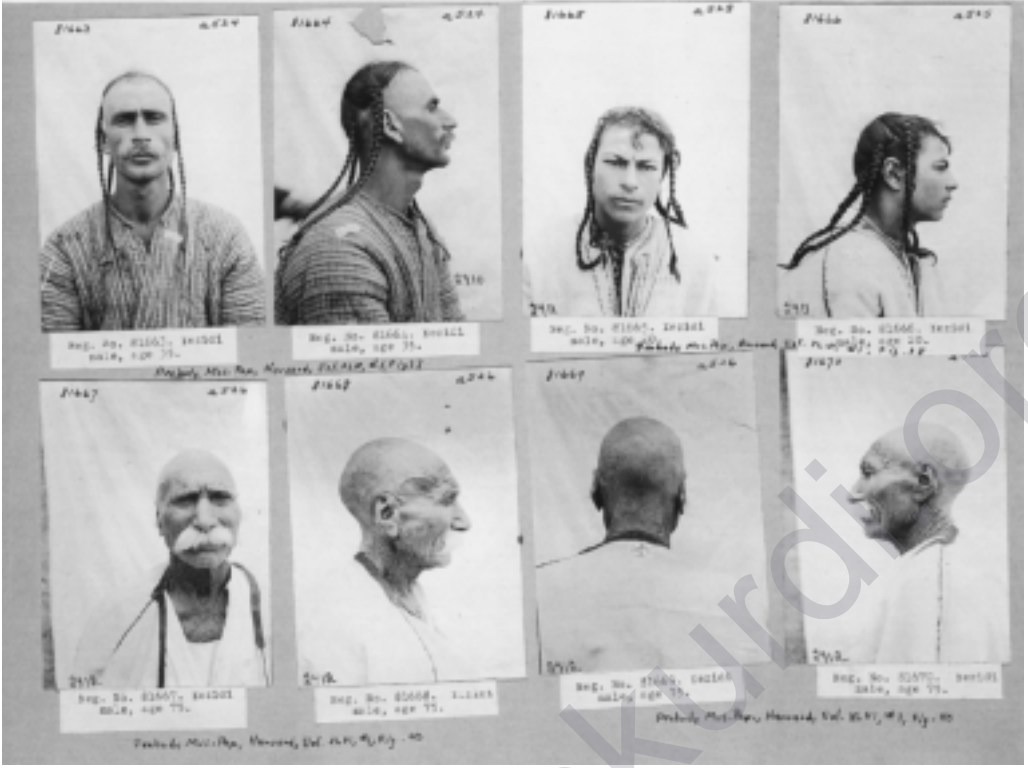
Yıllardır radyo ve televizyonda dinlediğimiz bazı türkülerin, kirlenmişlikten nasibini aldıklarını gördükçe insan üzüyor. Ezo Gelin türküsündeki nakaratın "Nen eyle de güzelenen eyle! Çık dağların başına da oradan bize el eyle" şekli, gerçekte "Nen eyle de güzel nen eyle/ Çık Suriye dağlarına da oradan bize

el eyle" biçimindedir. Dostluklar olmayınca, ülkeler arasındaki düşmanlık türkülerimizi de kirletiyor.

Bir başka türküde "Karşıdadır evleri" diye başlayan dizinin aslı "Karşıda kürt evleri" olduğu ya da "Güzeli güzeli türkmen güzeli (veya Türk'ün güzeli)" dizesi, "Güzeli güzeli kürd'ün güzeli" denilirse, sanki işin sırrı kaçıyor. Elbette güzeli bir ırka, kesime ait görmek yanlıştır. Orijinali neyse öyle söylenmesi doğrusu değil mi? Yoksa Türk'ün, Çerkez'in, Avşar'ın, Türkmen'in güzeli olduğu gibi; doğal olarak "Kürd'ün güzeli" olmasında gerekmez mi? Kürdün güzeli deyince, bu ülke zarar mı görecektir? İnsanları neden aptal yerine koyuyoruz? Milyonlarca insandan, cin fikirli biri çıkıp da "Yahu! Her milletin güzeli oluyor da Kürd'ün güzeli niye olmuyor?" dese, ne karşılık vereceğiz? Yoksa, "Git ulan! Ne kürt var, ne de kürd'ün güzeli var" mı demeliyiz? Güzele tutkun insanların beynindeki "Esmer kürt güzeli" nin varlığını yok etmeye gücümüz yetecek mi?

Kirlenmişlikler, gerçekte zihniyet kirliliğinden kaynaklanıyor. Kardeşliği, dostluğu, sevgiyi, paylaşımı her türlü güzelliği yansıtan türkülerimizi; yobaz, vurucu kırıcı zihniyetlere kurban edip kirletiyoruz.

Bilinçli kirlenmeler yanında, bir konuyu yeterince bilmemekten kaynaklanan kirlenmeler de oluyor. Bir çoklarının bildiği şekliyle "Burası Muş'tur yolu yokuştur" un aslı

Yezidi Kürtleri, Foto: Richard A. Martin, 1934, Anthropology Archives The Feld Mueum, Chicago, *Kurdistan In the Shadow of History*, Susan Meiselas

”Burası huştur yolu yokuştur“ olduğu gibi. Karadeniz yöresine ait bir türküde geçen ”Atmacayı vurmuşlar bir avuç kanı için“ söyleyişini nedense benimsemişiz. Oysa, bir avuç kanı için atmacayı vurmamızın bizi vampirleştirdiğini hiç düşünmemişiz. Oysa, ”Atmacayı, yada Tirvana’yı vurmuşlar bir avuç darı için“ söyleyişi, taşları nasıl da yerli yerine oturtuyor. Türkülerin otantik yapılarında mükemmel bir ustalık var. Bunun bilincinde olmayanlar, o mükemmel yapının taşlarını oynatsalar da birer kale oldukları gerçeğini değiştirmeye güçleri yetmeyecektir.

Oysa türkülerin, deyişlerin, nefeslerin; kafatasçı ve yobazların yüzüne ”Her çağ zaferimizle dolu“ diye, bir tokat gibi patlayan çılgınlıkları var. Bu çılgılık: insan, sanat, toplum gerçeğini yansıtır. Bunları gözardı edersek ”Türk’ten başka millet var mı Dünya’da?“ diye, şu destanı yazmamız gerekiyor:

*Bozkurtların Fatih’in torunları
Gelin destanımızı söyleyelim
Vatanım milletim derin devletim
islam’ın kılıcı kalplerinizi
Ve de kurt gözlerinizi yöneltin
Bu kainatta ne var
Türk’ten ve islam’dan gayrı diyen
Besmeleyle başlayalım destanımıza*

*Uçsuz bucaksız çöllerde
Siyah ya da apak örtünenler
Çöldeki Türklerimiz
Kürt mü dediniz
Altay ve Tanrı dağlarındaki gibi
Dağ Türkleri oldukları belli*

*Kızıl derili olanlarımıza şaşmayın
Anayurt orta Asya’dan
Bering Bogazından Amerika’ya geçmiş
Gözüpek Türklerimiz onlar
Mavi denizlerin dalgalı enginine bakan*

*Yüzlerin, renkleri, seslerin değişikliğine aldanmayın
Deniz Türkleridir hepsi
israiloğlu Yahudiler mi kafa karıştırıyor
Belli ki ticaret Türkleridir*

*Yüzleri de hayatları gibi kararmış
Afrikalılar mı
Ders alsınlar diye yüce tanrımızın
Tabiat anamıza kapkara doğurduğu
bir garip Türklerimizden*

*Dinsizleri, bölücüleri, alçak komünistleri
Almıyor mu kafanız
Üçü-beşi bulmayan yüzdeleriyle
Ermeni-Moskof tohumları onlar*

*Tarihin başlangıcında
Fethettik Avrupa'yı
Ne kaldı ki geriye
Onlar da belli
Kimisi Çin kimisi Japon
Ne önemi var Türk olmasalar da*

Elinde "Türk mühürü" kara kara düşüncelerle gezinip duran, hemen her şeye "Türk mühürü" nü vurmakla meşgul yobaz! Anadolu Bu mührü kabul etmez. Her şey Türk-islam mührünü kabul etmez. Koca başlı Zeus'u kızdırmaya gelmez. Yıldırımlar saçar. Ateş püskürtür. Kor-kunç fırtınalar kopartır. Nemrut heykelleri, kartallar gibi başına üşüşür. Lekesiz beyaz sütunlar göğsüne saplanır. Anavaz, şar, Kapadokya isyan eder. Anadolu'nun tükenmeyen varlığı karşısında yoklara karışır. Gel her şeye kendi mührümüzü vurmamalı. Ama kimliklerimizin ve emeğimizin mührünü aynı saygıyla taşıyalım.

Belli ki içinden "Sen kimsin bozguncu?" diyorsun. Hemen söyleyeyim: Yüzde doksandokuz genetik soydanız. Gel gör ki, o bir fark çok şey ifade ediyor.

Sonra, anlayacağın dilden konu alım: "Dinim, dilim, mezhebim, tanrım insan" desem, bozuk plak misali olacak. Anadolu'dan ses versem: "Tarihsel kimliğim Kürt, inanç kimliğim kızılbaş" biliyorum ki, dinsiz imansız diyeceksin. Düşüncem, insanın insanına tapan desem "Komünist" diyeceksin.

Ne dersen de. Artık şu gerçeği kavra. Genlerin sırrı çözüldü: Yüzde doksansenkiz "Maymun" denen hayvana, yüzde doksandokuz birbirimize benziyoruz. Benzemeyen çok az şeyimiz var. Belki de herşeyi, o farklı bir şey karıştırıyor. Anlayacağın, asıl bozguncu, farklı o bir şey. Suçu sana ve Tanrıya bulamam. Ama sen, her yobazlığında aramızdaki bir geni değil de, beni bozguncu ve bölücü buluyorsun. Bense, farklılıklara ve benzerliklere hüü diyorum hüü...!

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İkinci Dünya savaşı döneminde Nazilerin, insan onuruna ve haysiyetine yönelik kırıci davranışları, Savaştan galip çıkan devletleri harekete geçirmiş ve bütün insanların, fark gözetilmeksizin insani hakları güvence altına alınmak istenmiş ve bundan dolayı 1948 yılında, Birleşmiş Milletler tarafında, insan Hakları Evrensel Beyannemesi kabul edilmiştir.

İnsan hakları, Avrupa'da Aydınlanma dönemi ile başlar. Öncülüğünü İngiliz Filozof John Locke (1632-1704) yapar. Locke göre; insan özgür doğar ve siyasi erkin görevi insanın Doğal haklarını güvence altına almaktır hak vermek değil. İngiliz, Amerikan ve Fransız devrimlerinin döneminde gündeme gelen, doğal haklar düşüncesi ile beraber aktüel olmaya başlıyan insan hakları düşüncesi, bu devrimlere ideolojik önderlik eder ve Fransız devrimi ile de daha ileri bir konuma ulaşır. Fransız devriminin üç ana sloganının - Kardeşlik, Eşitlik ve Özgürlük- kaynağı olur. İnsan hakları için verilen mücadeleler giderek boyutlanmaya başlar. 1800 ortalarında Marksizmin, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar için verdiği mücadele ile devam eder ve hala da devam etmektedir.

1948 yılından buyana insan haklarında çok büyük gelişmeler yaşanmışsa da, insan hakları için, verilen mücadeleler hala nihayi hedefine ulaşmış değiller. İnsan Hakları Evrensel Beyannemesine imza atan devletlerin hemen hemen hepsi çıkarları söz konusu olduğunda bu hakları gözardı etmekten çekinmemişler ve günümüzde de çekinmemektedirler. Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen insan haklarının hayata geçirilmesi için mücadele etmek en çok ezilen halklara düşmektedir. Bundan dolayı İnsan Hakları Beyannamesi'nin uygulanmasına en çok bizim ihtiyacımız olduğu için, onları bilmek ve hayata geçirmeye çalışmakta bizim görevimiz. Bu görevi başkasından beklemeye ve istemeye hakkımız yok. Biz bize düşen görevi yaptığımızda başkasından yardım istemeye yüzümüz olur. Günümüzde, insan haklarının devletlerin bir iç sorunu olmaktan çıkmaya başladığı görülmektedir. İç hukukun yeterli olmadığı durumlarda insanlar, vatandaşı buldukları ülkelerin imzaladığı anlaşmalar çerçevesinde, dış hukuki kurumlara başvurarak haklarını arama yoluna gidiyorlar ve böylelikle de sorunlarını uluslararası platformlara taşımış oluyorlar. Örneğin, haksızlığa uğruyan insanlarımız, Avrupa İnsan Hakları Anlaşmalarına çerçevesinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurumaktadırlar. Bugüne kadar bir çok insanımız AİHM kararları ile uğradıkları haksızlıklardan dolayı hem tazminat almışlar hemde yapılanların haksızlık olduğu mahkeme kararları ile onaylanmış ve de dünya kamuoyuna duyurulmuştur. Peki bu anlaşmalar olmasaydı ne olacaktı?

İnsan hakları için yapılan mücadele, etnik kimliğimiz için verilen kavganın bir parçasıdır. Unutmamalıyız ki bütün, parçalardan meydana gelmiştir.

Türkiye'nin de, altında imzası bulunan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin içeriğini, yukarıda kısaca değindiğim sebeplerden dolayı bilmemizin gerekli olduğuna inandığım için, beyannamenin metnini yayınlamayı faydalı görüyorum.

Sefoyê Asê

İnsan hakları evrensel beyannamesi

İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan haysiyetin ve bunların eşit ve devir kabul etmez haklarının tanınması hususunun, hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olmasına, insan haklarının tanınmamasının ve hor görülmesinin insanlık vicdanını yaralı sayana sevkeden vahşiliklere sebep olmuş bulunmasına, dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş insanların, söz ve inanma hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulması en yüksek amaçları olarak ilan edilmiş bulunmasına, insanlık zulüm ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunmasının esaslı bir zaruret olmasına, Uluslararası dostça ilişkiler geliştirilmesini teşvik etmenin esaslı bir zaruret olmasına, Birleşmiş Milletler haklarının, Antlaşmada, insanın ana haklarına, insan şahsının haysiyet ve değerine, erkek ve kadınların eşitliğine olan imanlarını bir kere daha ilan etmiş olmalarına ve sosyal ilerlemeyi kolaylaştırmaya, daha geniş bir hürriyet içerisinde daha iyi hayat şartları kurmaya karar verdiklerini beyan etmiş bulunmalarına, Üye devletlerin, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ile işbirliği ederek insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyada gerçekten saygı gösterilmesinin teminini taahhüt etmiş olmalarına, bu haklar ve hürriyetlerin herkesçe aynı şekilde anlaşılmasının yukarıdaki taahhüdün yerine getirilmesi için son derece önemli bulunmasına göre, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, insanlık topluluğunun bütün fertleriyle uzuvlarının bu beyannameyi daim gözönünde tutarak öğretim ve eğitim yoluyla bu haklar ve hürriyetlere saygıyı geliştirmeye, gittikçe artan milli ve milletlerarası tedbirlerle gerek bizzat üye devletler ahali gereksinim bu devletlerin idaresi altındaki ülkeler ahali arasında bu hakların dünyaca fiilen tanınmasını ve tatbik edilmesini sağlamaya gayret etmeleri amacıyla bütün halklar ve milletler için ulaşılabilecek ortak ideal olarak işbu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini ilan eder.

Madde 1

Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akil ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler.

Madde 2

Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşee, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu Beyannamede ilan olunan tekmil haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir.

Bundan başka, bağımsız memleket uyuğu olsun, vesayet altında bulunan, gayri muhtar veya sair bir egemenlik kayıtlamasına tabi ülke uyuğu olsun, bir şahıs hakkında, uyuğu bulunduğu memleket veya ülkenin siyasi, hukuki veyamilletlerarası statüsü bakımından hiçbir ayrılık gözetilmeyecektir.

Madde 3

Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferдин hakkıdır.

Madde 4

Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz; kölelik ve köle ticareti her türlü şekliyle yasaktır.

Madde 5

Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayriinsani, haysiyet kırıcı cezarlara veya muamelelere tabi tutulamaz.

Madde 6

Herkes her nerede olursa olsun hukuk kişiliğinin tanınması hakkına haizdir.

Madde 7

Kanun önünde herkes eşittir ve farksız olarak kanunun eşit korumasından istifade hakkına haizdir. Herkesin işbu Beyannameye aykırı her türlü ayırmedici muamelelere karşı ve böyle bir ayırmedici muamele için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.

Madde 8

Her şahsın kendine anayasa veya kanun ile tanınan ana haklara aykırı muamelelere karşı fiilli netice verecek şekilde milli mahkemelere müracaat hakkı vardır.

Madde 9

Hiç kimse keyfi olarak tutuklanamaz, alıkonulanamaz veya sürülemez.

Madde 10

Herkes, haklarının, vecibelerinin veya kendisine karşı cezai mahiyette herhangi bir isnadın tespitinde, tam bir eşitlikle, davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından adil bir şekilde ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.

Madde 11

1.Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu açık bir yargılama ile kanunen suçlu olduğu tespit edilmedikçe masum sayılır.

2.Hiç kimse işlendikleri sırada milli veya milletlerarası hukuka göre suç teşkil etmeyen fiillerden veya ihmallerden ötürü mahküm edilemez. Bunun gibi,

suçun işlendiği sırada uygulanabilecek olan cezadan daha şiddetli bir ceza verilemez.

Madde 12

Hiç kimse özel hayati, ailesi, meskeni veya yazışması hususlarında keyfi karışmalara, şeref ve şöhretine karşı tecavüzlere maruz bırakılamaz. Herkesin bu karışma ve tecavüzlere karşı kanun ile korunmaya hakkı vardır.

Madde 13

1. Herkes herhangi bir devletin sınırları dahilinde serbestçe dolaşma ve yerleşme hakkına haizdir.
2. Herkes, kendi memleketi de dahil, herhangi bir memleketi terketmek ve memleketine dönmek hakkına haizdir.

Madde 14

1. Herkesin zulüm karşısında başka memleketlerden mülteci olarak kabulü talep etmek ve memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkına haizdir.
2. Bu hak, gerçekten adi bir cürüme veya Birleşmiş Milletler prensip ve amaçlarına aykırı faaliyetlere müstenit kovuşturmalar halinde ileri sürülemez.

Madde 15

1. Her ferdin bir uyrukluk hakkı vardır.
2. Hiç kimse keyfi olarak uyruklulğundan ve uyruklulğunu değiştirmek hakkından mahrum edilemez.

Madde 16

1. Evlilik çağına varan her erkek ve kadın, ırk, uyrukluk veya din bakımından hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkına haizdir. Her erkek ve kadın evlenme konusunda, evlilik süresince ve evliliğın sona ermesinde eşit haklara haizdir.
2. Evlenme akdi ancak müstakbel eşlerin serbest ve tam rızasıyla yapılır.
3. Aile, cemiyetin tabii ve temel unsurudur, cemiyet ve devlet tarafından korunmak hakkına haizdir.

Madde 17

1. Her şahıs tek başına veya başkalarıyla birlikte mal ve mülk sahibi olmak hakkına haizdir.
2. Hiç kimse keyfi olarak mal ve mülkünden mahrum edilemez.

Madde 18

Her şahsın, fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır; bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyeti, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca, açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle izhar etmek hürriyetini içerir.

Madde 19

Her ferdin fikir ve fikirlerini açıklamak hürriyetine hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzubahis olmaksızın malümat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını içerir.

Madde 20

1. Her şahıs saldırısız toplanma ve dernek kurma ve derneğe katılma serbestisine maliktir.
2. Hiç kimse bir derneğe mensup olmaya zorlanamaz.

Madde 21

1. Her şahıs, doğrudan doğruya veya serbestçe seçilmiş temsilciler vasıtasıyla, memleketin kamu işleri yönetimine katılmak hakkına haizdir.
2. Her şahıs memleketin kamu hizmetlerine eşitlikle girme hakkına haizdir.
3. Halkın iradesi kamu otoritesinin esasıdır; bu irade, gizli şekilde veya serbestliği sağlayacak muadil bir usul ile cereyan edecek, genel ve eşit oy verme yoluyla yapılacak olan devri ve dürüst seçimlerle ifade edilir.

Madde 22

Her şahsın, cemiyetin bir üyesi olmak itibariyle, sosyal güvenliğe hakkı vardır; haysiyeti için ve şahsiyetinin serbestçe gelişmesi için zaruri olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların milli gayret ve milletlerarası i. birliği yoluyla ve her devletin teşkilatı ve kaynaklarıyla mütenasip olarak gerçekleştirilmesine hakkı vardır.

Madde 23

1. Her şahsın çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, adil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır.
2. Herkesin, hiçbir fark gözetilmeksizin, eşit iş karşılığında eşit ücrete hakkı vardır.
3. Çalışan her kimsenin kendisine ve ailesine insanlık haysiyetine uygun bir yaşayış sağlayan ve gerekirse her türlü sosyal koruma vasıtalarıyla da tamamlanan adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.
4. Herkesin menfaatlerinin korunması için sendikalar kurmaya ve bunlara katılmaya hakkı vardır.

Madde 24

Her şahsın dinlenmeye, eğlenmeye, bilhassa çalışma müddetinin makul surette sınırlandırılmasına ve muayyen devrelerde ücretli tatillere hakkı vardır.

Madde 25

1. Her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık

veya geçim imkınlarından iradesi dışında mahrum bırakcak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır.

2.Ana ve ocuk özel ihtimam ve yardım görmek hakkına haizdir. Bütün ocuklar, evlilik içinde veya dışında doğsunlar, aynı sosyal korunmadan faydalanırlar.

Madde 26

1.Her şahsın öğrenim hakkı vardır. ğrenim hiç olmazsa ilk ve temel safhalarında parasızdır. İlk ğretim mecburidir. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yüksek ğretim, liyakatlerine göre herkese tam eşitlikle açık olmalıdır.

2.Öğretim insan şahsiyetinin tam gelişmesini ve insan haklarıyla ana hürriyetlerine saygının kuvvetlenmesini hedef almalıdır. Öğretim bütün milletler, ırk ve din grupları arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu teşvik etmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışın idamesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

3.Ana baba, çocuklarına verilecek eğitim türünü seçmek hakkını öncelikle haizdirler.

Madde 27

1.Herkes, topluluğun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatları tatmak, ilim sahasındaki ilerleyişe iştirak etmek ve bundan faydalanmak hakkına haizdir.

2.Herkesin yarattığı, her türlü bilim, edebiyat veya sanat eserlerinden mütevellit manevi ve maddi menfaatlerin korunmasına hakkı vardır.

Madde 28

Herkesin, işbu Beyannamede derpiş edilen hak ve hürriyetlerin tam tatbikini sağlayacak bir sosyal ve milletlerarası nizamaya hakkı vardır.

Madde 29

1.Her şahsın, şahsiyetinin serbest ve tam gelişmesi ancak bir topluluk içinde mümkündür ve şahsın bu topluluğa karşı görevleri vardır.

2.Herkes, haklarının ve hürriyetlerinin kullanılmasında, sadece, başkalarının haklarının ve hürriyetlerinin gereğince tanınması ve bunlara saygı gösterilmesi amacıyla ve ancak demokratik bir cemiyette ahlakın, kamu düzeninin ve genel refahın haklı icaplarını yerine getirmek maksadıyla kanunla belirlenmiş sınırlamalara tabi tutulabilir.

3.Bu hak ve hürriyetler hiç bir veçhile Birleşmiş Milletlerin amaç ve prensiplerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde 30

İşbu Beyannamenin hiçbir hükmü, herhangi bir devlete, zümreye ya da ferde, bu Beyannamede ilan olunan hak ve hürriyetleri yoketmeye yönelik bir faaliyete girişime ya da eylemde bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz.

KANDAHARLI KADIN

Amerikalı bir silah tüccarı
havana purosı eşliğinde
katıksız buzlu viskisini
washingtonda demlenirken

burkha elbisesinin parmaklıkları arkasına;
aryan güzelliği
siyah gözleri
ve insanlığı
ve zekası
ve analığı
ve kadınlığı
hapsedilmiş
kandaharlı bir kadın
kurşun ve bombalarla
sarhoş olmuş şehrin
tozlu bir sokağında
kuçağındaki yaralı kız çocuğunu
sergiliyerek
avuç açıyordu

Feridûn

XIZANÎ

Min
li deşta bereketê
xizanî dî
xizanîyeke
mîrov bi dev û rûya
û piştê tîne erdê
û xizanîyeke jêhat
dî çîya û baniya helnedihat
xizaniyeke
wek dizê xaşim
û har
mîna delêgura bihar

xizanî
rojê bistûcar saet
wek guleke serserî
li qurbanan digerî
zarokên wek topek zêr
bi çavên hasret
li wîtrinên dûkkana dinêrî

bêdengîyek
bêdengîyeke insan kerr
û bîna mîrovan deng dikir
û tirs hebû
tirsê
insan, wek jehrê kobra nizûlî dikir

lê diz
lêêê diz
dizên ku...
bi şêytên ra bi kav listine
û
bi abdêsta wxîna insanan
li refên nimijê rudinên.

Cilûbergên ji gundê Xelika

...
Min birîna dil pêça
Bi por û biskên keça
Pir dila bişevitînin
Ewê mina Zîn û Xeca

...

Mem Xelîkan